

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Ireen Tarto

**SUBJEKTIIVSETE ASJAOLUDE ARVESTAMINE KARISTUSE MÕISTMISEL
EESTI KOHTUPRAKTIKAS AASTATEL 2021–2022**

Magistritöö

Juhendaja:
PhD Anneli Soo

Tartu
2023

Sisukord

SISSEJUHATUS.....	3
1. SÜÜ SUURUS KUI KARISTUSE MÕISTMISE ALUS	7
1.1. Karistuse olemus	7
1.2. Tapmine ja mõrv	10
1.3. Isiku süü	11
1.4. Süü suurust mõjutavad subjektiivsed asjaolud	15
1.4.1. Süü suuruse ja karistuse teoreetiline käsitlus.....	15
1.4.2. Tahtlus ja ettevaatamatus	19
1.4.3. Motiiv.....	22
1.4.4. Eesmärk.....	28
2. KOHTUPRAKTIKA ANALÜÜS: SUBJEKTIIVSETE ASJAOLUDE MÕJU ISIKUTE KARISTUSTELE.....	29
2.1. Metoodika kirjeldus	29
2.2. Kohtuotsused, kus mainiti subjektiivsete asjaoludega arvestamise võimalust	31
2.3. Kohtuotsused, kus tahtlust arvestati karistust mõjutava asjaoluna	36
2.3.1. Kohtuotsuste iseloomustus.....	36
2.3.2. Kohtuotsused, kus ilmnes selgelt, kuidas tahtlus mõjutas karistust	38
2.3.3. Kohtuotsused, kus võib oletada, kuidas tahtlus mõjutas karistust.....	44
2.3.4. Kohtuotsused, kus tahtlus mõjutas karistust, kuid ei nähtu kuidas.....	47
2.4. Kohtuotsused, kus motiivi arvestati karistust mõjutava asjaoluna	49
2.5. Järeldused subjektiivsete asjaoludega arvestamisest karistuse mõistmisel.....	58
KOKKUVÕTE.....	61
CONSIDERATION OF SUBJECTIVE CIRCUMSTANCES IN IMPOSING PUNISHMENT IN ESTONIAN CASE LAW IN THE YEARS 2021-2022. SUMMARY	66
KASUTATUD ALLIKAD.....	73

SISSEJUHATUS

Eesti Vabariigi põhiseaduse¹ (edaspidi PS) § 20 lg 2 p 1 kohaselt võib isikult võtta vabaduse ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras süüdimõistva kohtuotsuse või kohtu poolt määratud aresti täitmiseks. Vabadusekaotuslik karistus peab tulenema konkreetsest seadusesättest, mille alusel on isikule võimalik karistuseks mõista vangistus või arest. Vabaduse võtmine läbi süüdimõistva kohtuotsuse on põhjendatud ainult siis, kui selle tegemisel on arvestatud seaduses sätestatud nõudeid ning kui isikule mõistetud karistus on vastavuses tema poolt toime pandud süüteo raskuse ja isiku süü suurusega. Kohtul on kohustus iga üksikjuhtumi puhul läbi konkreetsete asjaolude hinnata, milline on süüteo vastav proportsionaalne karistus.²

Eesti karistusseadustiku³ (edaspidi KarS) § 56 lg 1 kohaselt on karistamise aluseks isiku süü ning karistuse mõistmisel kohtu poolt tuleb arvestada kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid, võimalust mõjutada süüdlast edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest ja õiguskorra kaitsmise huvisid. Süü suurust mõjutavate asjaoludena on nii kohtupraktikas kui ka õiguskirjanduses käsitletud erinevaid aspekte. Süü suurust võivad mõjutada nii seadusandja poolt määratletud kui ka määratlemata objektiivsed ja subjektiivsed asjaolud.⁴

Karistuse mõistmisel lähtub kohus seadusandja poolt määratud karistuse liigist ja määrast, mille puhul on tegemist justkui seadusandja üldise hinnanguga teole. Kohtu ülesanne on aga leida isiku teole vastav konkreetne karistus. Kuriteo objektiivne raskus on määratud seadusandja poolt läbi seadusest tulenevate karistuste liikide ja karistuste raamidega. Kohtuniku tööks on tuvastada teo subjektiivne raskus ja määrata süüdistatavale karistus lähtudes seadusandja loodud piiridest, arvestades just konkreetse süüteo asjaolusid.⁵ Kohtuniku ülesanne on seega jõuda kindlate ja kontrollitavate asjaolude hindamise kaudu individualiseeritud karistuseni.⁶

Karistamise aluseks oleva süü käsitlus on probleemne, kuna sellest ei selgu, millised asjaolud süü suurust ja karistust mõjutavad. Sellest tuleneb ka magistr töö aktuaalsus. Nimelt ei ole üheselt mõistetav, kuidas on sisustatud süü mõistet KarS § 56 lg 1 tähenduses, sest ei ole selge, millised tegurid täpselt süü alla kuuluvad, mida tuleb süü suuruse hindamisel arvestada ning

¹ Eesti Vabariigi põhiseadus - RT I, 15.05.2015, 2.

² Kolk, T. PSK § 20/25-26. – Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 5 vlj. Tartu: Iuridicum 2020.

³ Karistusseadustik - RT I, 06.08.2022, 27.

⁴ Kiris, R., Pikamäe, P., Sootak, J. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura 2017, lk 118.

⁵ *Ibidem*, lk 111.

⁶ *Ibidem*, lk 112.

kuidas need süüdistatava karistust mõjutavad.⁷ 2022. aastal ilmus ajakirjas *Juridica* mitu artiklit, mis analüüsivad KarS §-s 56 sisalduvat süü mõistet. Probleemi asjakohasuse tõi esmalt välja TÜ õigusteaduskonna karistusõiguse kaasprofessor Anneli Soo artiklis „Karistusseadustiku § 56 ja selle rakendamine Riigikohtu praktikas: kui selge on see, kuidas kujuneb süüdlase karistus?“⁸ ning samal teemal on edasi arutlenud Eerik Kergandberg artikliga „Süü“⁹. Õiguskirjanduse ja kohtupraktika kohaselt on peamiseks süü suurust mõjutavaks asjaoluks toimepandud teo raskus, kuid selle kõrval on veel hulgaliselt muid asjaolusid, sealhulgas subjektiivsed asjaolud, mis võivad isiku süü suurust ja sellest tulenevalt ka karistust mõjutada.

Magistritöö eesmärk on välja selgitada kohtupraktika analüüsi teel subjektiivsete asjaolude mõju isiku süü suurusele ja karistusele tapmiste ja mõrvade korral Eesti erinevates kohtuastmetes. Töö autor soovis välja selgitada, kas kohtunikud Eesti kohtupraktikas arvestavad karistuse mõistmisel subjektiivsete asjaoludega. Magistritöö tugineb empiirilisele uurimusele, milles viiakse läbi kohtupraktika analüüs ajavahemikul 01.01.2021 kuni 31.12.2022 Riigi Teatajas avaldatud kohtuotsuste põhjal. Analüüsimiseks valitud kohtuotsused on tapmiste ja mõrvade kohta, kuna autori hinnangul võiks kohus nende tegude puhul analüüsida ja arvestada karistuse mõistmisel rohkem ka subjektiivseid asjaolusid.

Magistritöö eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

1. Millised on ja võivad olla süü suurust mõjutavad subjektiivsed asjaolud karistuse mõistmisel õiguskirjanduse ja kohtupraktika põhjal?
2. Kuidas on subjektiivsed asjaolud mõjutanud Eesti kohtupraktikas tapmiste ja mõrvade korral isikute karistusi?

Magistritöö on jagatud kahte peatükki. Töö esimene peatükk tugineb õiguskirjandusele ja varasemale kohtupraktikale, kus kohus on selgitanud subjektiivsete asjaoludega arvestamist karistuse mõistmisel. Töö teine peatükk tugineb empiirilisele uurimusele, milles viiakse läbi kohtuotsuste analüüs ja esitatakse autori seisukohad subjektiivsete asjaolude esinemise kohta kohtuotsustes.

Esimeses peatükis käsitletakse asjaolusid, mis võivad mõjutada süüdistatava süü suurust ning talle mõistetavat karistust. Et selleni jõuda, annab töö autor esmalt lühiülevaate karistuse

⁷ Soo, A. Karistusseadustiku § 56 ja selle rakendamine Riigikohtu praktikas: kui selge on see, kuidas kujuneb süüdlase karistus? – *Juridica* 3/2022, lk 182.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Kergandberg, E. Süü. *Juridica* 2022/9-10.

olemusest ja karistuse kohaldamisest. Selleks kirjeldatakse karistuse mõistmise protsessi ja etappe, kuidas kohus lõpliku otsuseni jõuab. Kuna kohtupraktika analüüs põhineb tapmist ja mõrvade kohtuotsustel, siis antakse lühiülevaade tapmise ja mõrva koosseisudest ja karistustest.

Järgnevalt käsitletakse süü olemust ja kujunemist lähtudes süü kirjeldamisel nii kohtute praktikast kui ka õiguskirjanduse seisukohtadest. Süü kujunemise puhul käsitleb autor süüd KarS § 56 tähenduses alates karistusseadustiku loomisest kuni tänapäevani, analüüsides selle kõrval karistusseadustiku väljatöötamisel loodud eelnõud ja seletuskirja. Järgnevalt antakse ülevaade KarS §-s 59 sisalduvast korduvarvestamise keelust ning selle olulisusest süü suuruse hindamisel ja karistuse mõistmisel. Samas alapeatükis tuuakse välja peamised objektiivsed asjaolud, mida kohtud süü suuruse hindamisel arvestavad, kuid pikemalt antakse eraldi alapeatükis ülevaade subjektiivsetest asjaoludest, mis võivad isikute karistusi mõjutada. Subjektiivsed asjaolud on valitud lähtudes KarS § 12 lg-s 3 nimetatud asjaoludest, milleks on tahtlus, ettevaatamatus, motiiv ja eesmärk. Subjektiivsete asjaoludena käsitletakse ka asjaolusid, mis tulenevad KarS §-ist 57 või 58 ning mida võib liigitada subjektiivseks asjaoluks.

Teine peatükk keskendub empiirilisele uurimusele, milles analüüsitakse Eesti kohtupraktikat ja antakse hinnang subjektiivsete asjaolude mõjust isikute süü suuruse hindamisel ja karistuse mõistmisel. Empiiriline uurimus ja autori analüüs toetub Riigi Teatajas avaldatud kohtuotsustele perioodil 01.01.2021 – 31.12.2022, milles isikuid on süüdistatud KarS § 113 alusel tapmises või KarS § 114 alusel mõrvas. Empiirilise uurimuse hulka kuuluvad ka need kohtuotsused, kus isikut süüdistatakse tapmiskatses või mõrvakatses. Empiirilises uurimuses on arvestatud nii maa-, ringkonna- kui ka Riigikohtu otsustega. Seega toetub magistritöö eelkõige kohtupraktika analüüsile, mis puudutab KarS §-e 113 ja 114. Kokku analüüsiti 88 kohtuotsust.

Kohtuotsuste analüüsi läbiviimisel on käsitletud:

- a) kohtuotsuseid, kus kohtud on otsustes ainult maininud süü suuruse hindamisel ja karistuse mõistmisel subjektiivsete asjaoludega arvestamise võimalust;
- b) kohtuotsuseid, kus kohus on süü suuruse hindamisel ja karistuse mõistmisel kas arvestanud või analüüsinud tahtluse liiki ning tulemused on esitatud lähtuvalt sellest, kas otsusest nähtus selgelt, oli võimalik oletada või ei nähtu üldse, kuidas tahtlus oli karistust mõjutanud;
- c) kohtuotsuseid, kus kohus on karistuse mõistmisel ja süü suuruse hindamisel arvestanud või analüüsinud teo toimepanemise motiivi.

Teises peatükis annab autor hinnangu subjektiivsete asjaolude arvestamise kohta Eesti kohtuotsustes, toob välja subjektiivsed asjaolud, mis on mõjutanud isikute karistusi rohkemal või vähemal määral ning nende olulisuse süü suuruse hindamisel ja isikute karistamisel.

Töö teoreetiline osa toetub Eesti Vabariigi õigusaktidele ja nende seletuskirjadele, karistusseadustiku kommentaaridele, Eesti ja välismaisele õiguskirjandusele, erialastele teadusartiklitele ja varasemale kohtupraktikale.

Märksõnad: karistusõigus, süü, karistused, tahtlus

1. SÜÜ SUURUS KUI KARISTUSE MÕISTMISE ALUS

1.1. Karistuse olemus

Karistusõiguse eesmärgiks on kaitsta õigushüvesid, anda inimestele kindlus, et normid ja reeglid kehtivad ning kaitsta ühiskonnas olulisi moraaliväärtusi.¹⁰ Karistusseadustikus käsitletavat teod on just need, mis ohustavad enim ühiskonna põhiväärtusi ja heaolu.¹¹ Seega on karistusõigusel oluline roll, et kaitsta inimesi jõu kasutamise, ärakasutamise, sundimise ja vägivalda eest ning riigil peab olema võim selliseid tegusid toimepanevaid isikuid karistada ja heidutada.¹²

Kohtu poolt mõistetud karistus peaks endas väljendama erilist hukkamõistu ja pahameelt isiku teo suhtes ning ühiskondlikku hoiakut süüdimõistetava suhtes.¹³ Formaalselt on karistus sisemiselt struktureeritud õiguslik tulem konkreetses õigussüsteemis, mis järgneb õigusrikkumisele. Sisu poolest on karistus repressioon, millega riik kahjustab süüdlasele põhiseadusega antud õigusi ja paneb isiku toime pandud teo eest vastutust kandma. Karistus on seega kõige karmim vahend nii riigi kui ühiskonna poolt, millega võideldakse ebaõigluse vastu, tuues süüdimõistetavale kaasa sotsiaaleetilise hukkamõistu. Võib öelda, et karistus on kurjale kurjaga vastamine, kuid märkida tuleb, et kurjaga vastamine tagab siiski ühiskondliku heaolu ja kaitseb ühiskonna huve.¹⁴ Karistus peaks seega olema inimeste jaoks piisavalt hirmutav, et muuta need kuriteod ühiskonnas haruldaseks.¹⁵

Õiguskirjandusest nähtub, et karistuse definitsioon ei ole tegelikult nii ühetaoline ning õigusfilosoofidel on selle osas tekkinud lahkarvamusi. Enamike definitsioonide hulgas on olemas teatud ühised asjaolud. Õigusteadlased on leidnud, et karistus hõlmab endas tavaliselt valu, raskust ja puudust ning kui karistus neid elemente ei sisalda, siis ei ole see tegelikult karistus, vaid hoopis miski muu, justkui ignoreerimine. Lisaks hõlmab karistus endas millegi kellelegi peale surumist.¹⁶ Seega on võimalik öelda, et kui seadusandja on loonud kuriteokoosseisu, siis selle läbi saab süüdimõistetule panna külge avalikult hukkamõistva sildi

¹⁰ Sootak, J. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura 2015, lk 73.

¹¹ Allen, M. Textbook on Criminal Law. 12th edition. Oxford University Press 2013, lk 4.

¹² Horder, J. Ashworth's Principles of Criminal Law, Eight Edition. Oxford University Press 2016, lk 53.

¹³ Kiris, Pikamäe, Sootak. Sanktsiooniõigus (viide 4), lk 74-75

¹⁴ *Ibidem*, lk 74-75

¹⁵ Davis, M. How to Make the Punishment Fit the Crime. – Ethics 1983/93, No 4, lk 730

¹⁶ Canton, R. Why punish? An introduction to the Philosophy of Punishment. Palgrave 2017, lk 3.

ning samal ajal määrata karistuse näol teatud äravõtmise. Äravõtmine võib väljenduda näiteks vabaduse kaotamises või raha äravõtmises. Kui kohus otsustab süüdistatavat karistada vabadusekaotusega, siis on tegemist kõige karmima karistusega ning kohtu hinnangul on süütegu olnud nii raske, et näiteks rahatrahvi määramine ei ole asjakohane ega piisav.¹⁷

Karistuse kohaldamise puhul on tegemist KarS § 56 lg 1 alusel kohtu poolt karistuse mõistmisega.¹⁸ Et jõuda karistuse kohaldamiseni, peab enne olema kindlaks tehtud isiku teo vastavus kuriteokoosseisu tunnustele, õigusvastasust välistavate asjaolude puudumine ja isiku süü kuriteo toimepanemises.¹⁹ Seega ei ole karistusõigusega võimalik inimest karistada lihtsalt tema kurjade mõtete pärast, vaid tõestatud peab olema, et süüdistatav on selle ka realselt toime pannud ja selles süüdi.²⁰ Juba süüdimõistmine iseenesest väljendab endas avalikku ja ühiskondlikku halvakspanu ning karistus veel omakorda suurendab seda, kuna see lisab süüdimõistetule märkimisväärse avaliku hukkamõistmise, mis väljendub näiteks selles, et karistatud inimestel on peale karistuse kandmist keeruline endale tööd leida või asuda mõnda ametisse.²¹ Kui kõik eelnimetatud etapid on kohtuniku poolt läbi käidud, siis tähendab see, et isikut on võimalik karistada ning kohtunik saab asuda karistuse mõistmise juurde.

Karistuse mõistmisel tuleb kohtunikul läbida kindlad etapid. Esimeseks etapiks karistuse mõistmisel on põhikaristuse mõistmine, mille käigus on vajalik:

- a) tuvastada karistusraamid,
- b) hinnata süü suurust mõjutavaid asjaolusid,
- c) määrata karistuse ülem- ja alampiir,
- d) arvestada preventsioone,
- e) leida konkreetne karistusmäär.²²

Pärast seda on kohtunikul võimalus määrata näiteks lisakaristus, liitkaristus mitme süüteo puhul, asendada karistus või vabastada isik karistusest.²³

Hoolimata sellest, et seadus seab piirid ja reeglid karistuse kohaldamisele, tulevad karistuse mõistmisel mängu alati kohtuniku väärtushinnangud ning otsustusvabadus, mis kõik üheskoos

¹⁷ Horder (viide 12), lk 20.

¹⁸ Sootak, J. KarS. Kom vlj § 56/1.1. – Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 5 vlj. Tallinn: Juura 2021, lk 217.

¹⁹ Sootak J. KarS. Kom vlj § 56/7.

²⁰ Allen, M. J., Edwards, I. Criminal Law, 15th Edition. Oxford University press 2019, lk 32.

²¹ Horder (viide 12), lk 19-20.

²² Kiris, Pikamäe, Sootak. Sanktsiooniõigus (viide 4), lk 112.

²³ *Ibidem*, lk 112.

avaldavad mõju isiku karistusele. Õiguslikud piirid karistuse mõistmiseks tulevad karistusseadustiku üld- ja eriosast, kust tulenevad nii ülem- ja alammäärad kui ka lisakaristused ja seega on seadusandja loonud teatud õiguslikud piirid, mille vahele jääb kaalutlusruum, mille kohtunik peab vastavalt enda väärtushinnangutele ja tõekspidamistele lahendama.²⁴

Kohtuniku kaalutlusõiguse põhimõtet on peetud vajalikuks ka välismaises õiguskirjanduses, kus on leitud, et kohtunikele tuleks karistuse mõistmisel jätta kaalutlusõigus, et neil oleks karistuse mõistmisel võimalik arvestada just konkreetse juhtumi asjaolusid ning sellest lähtudes võimalik mõista sobiv ja proportsionaalne karistus. Rõhutatud on, et täiesti teine olukord oleks aga juhul, kui kohtunikele jääks kaalutlusõigus ise valida, millist karistust konkreetset juhul kohaldada.²⁵ Võib öelda, et iga kohtuotsus on lõppastmes siiski suuremal või väiksemal määral konkreetse kohtuniku nägu ning seega sõltub inimese karistus alati suuremal või vähemal määral kohtuniku siseveendumusest. Sellest hoolimata peab isikule mõistetav karistus olema alati proportsionaalne tema toimepandud süüteo raskusega ning isiku süü suurusega.

Proportsionaalsuse põhimõtte olulisus karistuse mõistmisel tuleneb sellest, et proportsionaalsus on oluline õigluse nõue.²⁶ Proportsionaalsuse põhimõte kujutab endast arusaama, et karistuse raskus ei tohi olla kuriteo suhtes ebaproportsionaalne.²⁷ Ebaproportsionaalsed karistused ei ole ebaõiglased ainuüksi mitte seetõttu, et need võivad olla ebaefektiivsed või ebatõhusad, vaid seetõttu, et sellega süüdistatakse teo toimepanijat tema käitumise eest raskemalt või kergemalt, kui tema käitumise raskus tegelikult õigustab.²⁸ Proportsionaalset karistust on võimalik leida läbi süüteo juurde kuuluvate asjaolude analüüsimise.

Eesti karistusseadustikus on seadusandja määranud karistusraamid ning sellest tulenevalt on isikule võimalik mõista proportsionaalne karistus lähtuvalt süüteo asjaoludest.²⁹ Kohtunikele on seaduseandja poolt jäetud piisavalt suur karistusraamistik, mille seast on võimalik tulenevalt asjaoludest leida just süüdistatavale proportsionaalne karistus.³⁰ Eesti Vabariigi põhiseaduse kommentaarides on käsitletud karistuse proportsionaalsuse küsimust PS § 20 lg 2 p-s 1, mis hõlmab endas ka küsimust vabadusekaotusega karistuse proportsionaalsuse kohta. Riigikohus on lahendis 3-1-1-86-96 selgitanud, kuidas tuleb kohtunikul mõista proportsionaalne karistus. Kolleegium ütleb, et karistuse mõistmisel tuleb esmalt arvestada toimepandud kuriteo raskust

²⁴ Sootak, J. KarS. Kom vlj § 56/2.

²⁵ Ashworth, A. Sentencing and Criminal Justice, Sixth edition. Cambridge University Press 2015, lk 80.

²⁶ Von Hirsch, A. Proportionality in the Philosophy of Punishment. – Crime and Justice 1992/16, lk 93.

²⁷ Horder (viide 12), lk 18.

²⁸ Von Hirsch, A. Deserved Criminal Sentences. An Overview. Hart Publishing 2017, lk 49.

²⁹ Kolk, T. PSK § 20/25-26.

³⁰ Kolk, T. PSK § 20/26.

ja laadi, anda hinnang süüdlase isikule ja arvestada sealhulgas kergendavaid ning raskendavaid asjaolusid.³¹ Isikule mõistetud karistus peab olema vastavuses tema toimepandud süüteo raskusega ja süü suurusega ning kui isikule on mõistetud ülemäära suur vanglakaristus, siis on tegemist meelevaldse vabaduse võtmisega.

1.2. Tapmine ja mõrv

Tapmise põhikoosseis on sätestatud KarS §-s 113. Tegemist on tapmisega KarS § 113 lg 1 kohaselt üksnes juhul, kui ei esine KarS §-des 114–116 sätestatud raskendavaid või kergendavaid asjaolusid. Tapmine on suvalise teo kirjeldusega delikt, mis tähendab, et tapmine on võimalik toime panna ükskõik millise teoga. Järelikult on võimalik tapmine nii tegevuse kui ka tegevusetusega. Tapmise koosseisuline tagajärg on teise inimese surm. Õiguskaitse tähenduses peetakse surmaks seda, kui on toimunud peaaegu kõigi funktsioonide täielik ja pöördumatu lakkamine või vereringe täielik ja pöördumatu lakkamine surma põhjuse tuvastamise seaduse³² § 3 lg 1 kohaselt.³³ Lisaks peab tapmise puhul olema tuvastatud põhjuslik seos teo ja tagajärje vahel. Põhjusliku seose tuvastamisel tuleb analüüsida, kas konkreetne tagajärg jääb saabumata, kui tegu ei oleks toime pandud.³⁴

Tapmise puhul peab olema tuvastatud tahtlus kõigi objektiivsete tunnuste puhul. See tähendab, et tapmise subjektiivne koosseis eeldab kavatsuse, otsese tahtluse või kaudse tahtluse tuvastamist. Tahtluse tuvastamine on vajalik nii teo, tagajärje kui nendevahelise põhjusliku seose juures. Tapmine on välistatud juhul, kui ükskõik millise tunnuse suhtes esineb tahtluse asemel ettevaatamatus.³⁵

Karistusena näeb KarS § 113 lg 1 tapmise eest ette kuue- kuni viieteistaastase vanglakaristuse. Seega on sanktsiooni keskmine määr tapmise puhul 10 aastat ja 6 kuud. Juriidilist isikut võib KarS § 113 lg 2 kohaselt karistada rahalise karistusega.

Juhul, kui isik on alustanud teo toimepanemisega, kuid surma ei saabu, siis on tegemist tapmiskatsega.³⁶ Tapmiskatse puhul peab tegu olema suunatud surma põhjustamisele ning algab hetkest, kui isik alustab teo toimepanemist, mis tema hinnangul võib kaasa tuua surma.

³¹ RKKK 3-1-1-86-96.

³² Surma põhjuse tuvastamise seadus - RT I, 11.03.2023, 89.

³³ Kurm, M. KarS. Kom vlj § 113/1,4,5.

³⁴ Sootak, J. Isikuvastased süüteod. Tallinn: Juura 2020, lk 28.

³⁵ Kurm, M. KarS. Kom vlj § 113/ 7.1.

³⁶ Sootak. Isikuvastased süüteod (viide 34), lk 33.

Ka tapmiskatse puhul on tegemist tahtliku teoga, mida võib toime panna nii otsese tahtluse, kaudse tahtluse kui ka kavatsetusega.³⁷

Mõrva puhul on tegemist tapmise raskema koosseisuga ning see on sätestatud KarS §-s 114. Tegemist on raskeima isikuvastase süüteoga.³⁸ Mõrvaga on tegemist siis, kui esineb üks või mitu KarS § 114 lg-s 1 loetletud asjaolu ning mõrv on lõpule viidud siis, kui saabub KarS § 114 lg-s 1 toodud asjaolu.

Lisaks on võimalik toime panna mõrvakatse. Katse staadiumisse jääb tegu siis, kui KarS § 114 lg-s 1 loetletud tingimus ei saabu. Näiteks, kui süüdlase eesmärk oli tappa kaks isikut, aga ta tapab ainult ühe, siis on tegemist mõrvakatsega.³⁹

Mõrva eest näeb KarS § 114 lg 1 karistuseks kaheksa kuni kakskümmend aastat vangistust või eluaegse vangistuse. Juriidilist isikut on võimalik KarS § 114 lg 2 alusel karistada rahatrahviga.

1.3. Isiku süü

Karistuse kohaldamiseks on vaja kohtunikul läbida kindlad etapid ning üheks etapiks on süü suuruse hindamine. KarS § 56 lg 1 esimese lause kohaselt on isiku karistamise aluseks isiku süü. KarS § 56 lg 1 teine lause ütleb, et karistuse mõistmisel kohtu poolt või määramisel kohtuvälise menetleja poolt arvestatakse kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid, võimalust mõjutada süüdlast edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest ja õiguskorra kaitsmise huvisid. Läbi aegade on KarS § 56 lg 1 kohaselt karistuse mõistmise aluseks olnud süü, kuid aja jooksul on muutunud see, milliseid asjaolusid on seadusandja pidanud oluliseks süü suuruse hindamisel. Aastate jooksul on muutunud KarS § 56 lg 1 sõnastus ning asjaolud, mida süü suuruse hindamisel tuleb arvestada. Algselt oli KarS § 56 lg 1 teises lauses vaja karistuse mõistmisel anda hinnang kergendavate ja raskendavate asjaolude kõrval ka tahtluse ja ettevaatamatuse liigile teo toimepanemisel, kuna need tunnused iseloomustavad isiku soovi ja püüdluse intensiivsust tagajärje saavutamise osas.⁴⁰ Sellisel kujul KarS § 56 lg 1 kehtis 1. septembrist 2002 kuni 31. detsembrini 2003.⁴¹ Alates 2004. aastast on kehtinud sama sõnastusega KarS § 56 lg 1 nagu praegu, aastal 2023, ning selle kohaselt ei tule enam karistuse

³⁷ Kurm, M. Kars. Kom vlj. § 113/8.2.

³⁸ Sootak. Isikuvastased süüteod (viide 34), lk 34.

³⁹ *Ibidem*, lk 35.

⁴⁰ Ernits, M., Pikamäe, P. jt. Karistusseadustiku üldosa eelnõu. Eelnõu lähtealused ja põhjendus. Tallinn: Juura 1999, lk 130.

⁴¹ Karistusseadustik - RT I 2002, 86, 504.

mõistmisel kergendavate ja raskendavate asjaolude kõrval hinnata tahtluse ja ettevaatamatuse liiki teo toimepanemisel.

Süü suurust mõjutavad mitmesugused asjaolud, mida on võimalik liigitada mitmel erineval viisil. Need võivad olla nii subjektiivsed kui objektiivsed asjaolud, aga ka hoopis seaduseandja poolt määratletud ja määratlemata asjaolud.⁴² Karistusseadustiku kohaselt on süü suurust eelkõige võimalik hinnata läbi kergendavate ja raskendavate asjaolude. Tegemist on asjaoludega, mis on seaduseandja poolt juba määratletud. Karistust kergendavad asjaolud on sätestatud KarS §-s 57 ja karistust raskendavad asjaolud KarS §-s 58. Lisaks on võimalik arvestada muid süü suurust mõjutavaid asjaolusid, mida seaduseandja määratlenud ei ole, kuid mida saab kohus arvestada KarS § 56 lg 1 esimese lause alusel.⁴³

KarS §-s 57 lg 2 kohaselt on karistust kergendavad asjaolud sätestatud lahtise loeteluna ehk karistuse kohaldamisel on võimalik arvestada ka teiste asjaoludega, mida KarS § 57 lg 1 loetelus ei ole. Karistust raskendavad asjaolud on loetletud KarS §-s 58 ammendavalt, kuid tulenevalt Riigikohtu praktikast ja süü laiast tähendusest, võib kohus raskendavate asjaoludena arvestada neid asjaolusid, mis ei ole KarS §-s 58 loetletud.⁴⁴ Oluline on aga märkida, et kuigi KarS § 56 lg 1 esimene lause annab kohtunikule vabaduse arvestada süü suurust mõjutavaks ka muid asjaolusid, siis peaksid need siiski olema tuletatud koosseisuteost ja tagajärjest.⁴⁵

Samuti võivad süü suurust mõjutavad asjaolud olla liigitatud kui objektiivsed ja subjektiivsed asjaolud. Objektiivseteks asjaoludeks saab pidada näiteks teo raskust, tagajärje raskust, teo taunitavust, rikutud kohustuse olulisust jms. Subjektiivsed asjaolud, mis võivad mõjutada süü suurust, on näiteks tahtlus, ettevaatamatus, motiiv, eesmärk jms.⁴⁶ Ülevaade süü suurust mõjutavatest subjektiivsetest asjaoludest antakse alapeatükis 1.4.

Objektiivsed süü suurust mõjutavad asjaolud iseloomustavad tegu ja teo tagajärge. Nii erialakirjanduses kui ka Riigikohtu praktikas on peamiseks süü suurust mõjutavaks asjaoluks teo raskus. Riigikohus on öelnud, et isiku karistus süüteo eest peab olema proportsionaalne

⁴² Kiris, Pikamäe, Sootak. Sanktsiooniõigus (viide 4), lk 118.

⁴³ Sootak, J. KarS. Kom vlj § 56/8.

⁴⁴ Riigikohus. 3-1-1-86-04, p 12.4; Kruusamäe, M. Karistuse kohaldamise etapid Eesti kohtupraktikas. Analüüs. Tartu: Riigikohtu õigusteabe osakond 2012, lk 7. – https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analyysid/2012/karistuse_kohaldamise_etapid.pdf (16.03.2023).

⁴⁵ Kiris, Pikamäe, Sootak. Sanktsiooniõigus (viide 4), lk 120.

⁴⁶ Sootak, J. KarS. Kom vlj § 56/8.

tema teo ebaõiguse määraga, mis tähendab, et karistus peab olema vastav süüteo raskusele ja sellest tulenevalt ka isiku süü suurusega.⁴⁷

Teo toimepanemise asjaolud nagu näiteks teo intensiivsus, õigushüve kahjustumise olulisus, kuriteoepisoodide arv, teo toimepanemise koht, viis ja aeg, aitavad anda hinnangu süü suurusele. Isiku süüd on peetud suuremaks juhtudel, kui ta täidab mitu kuriteokoosseisu kvalifitseerivat tunnust. Süü suurust võivad mõjutada ka teo panus grupiga toime pandud teos ja käitumise süstemaatilisus. Süüd suurendavate asjaoludena on varasemalt kohtupraktikas arvestatud näiteks käitumise süstemaatilisust, tagajärje raskust, tegevuse küünilisust, teise isiku usalduse kuritarvitamist ja teo panuse määravust grupiviisilises teos.⁴⁸ Lisaks võivad nii koosseisupärane kui ka koosseisuväline tagajärg avaldada mõju süü suurusele, võttes arvesse näiteks ohvrite arvu ja vanust, vägivalda intensiivsus ja varalise kahju suurust või tervisekahjustuse raskust. Koosseisuvälist tagajärge on ometigi võimalik arvestada vaid juhul, kui see on isikule omistatav ning koosseisulist tagajärge vaid siis, kui see ületab oluliselt süüteo koosseisus sätestatud tüüpilise tagajärje. Süü suurust vähendav asjaolu võib hoopis olla aga see, et süüdistatav on saanud raskelt kannatada kuriteo tagajärjel.⁴⁹

Süü suurusele vastava karistuse mõistmise eesmärk on süü heastamine, kuna eelduslikult, kui karistus vastab süü suurusele, siis on see vastavuses konkreetse isiku karistustundlikkusega.⁵⁰ Erialakirjanduses on püütud karistamist seostada etteheidetavusega, väites, et kohtuniku ülesanne ei ole ette heita süüd, vaid hoopis koosseisupärast ja õigusvastast tegu. Sellisel juhul oleks süü kõigest järeldus. Siiski on vastuargumendiks see, et selline erinevus on kõigest sõnaline ning süü ei ole tegelikult ju miski muu kui teo etteheidetavus.⁵¹

Oluline on eristada deliktstruktuuri tasandil tuvastatud süüd ja karistuse mõistmise aluseks olevat süüd. Viimasel juhul on tegemist kvantifitseeritava nähtusega, mille suurust mõjutavad süüteo asjaolud.⁵² Süü kui deliktstruktuuri kolmas aste on alus, kus hinnatakse, kas isik on toimepandud teos süüdi ehk kas inimene on võimeline oma tegude tähendust mõistma. Isik on teo toime panemises süüdi, kui ta on süüvõimeline ja puuduvad seaduses sätestatud süüd

⁴⁷ RKKK 3-4-1-13-15, p 39.

⁴⁸ Kiris, Pikamäe, Sootak. Sanktsiooniõigus (viide 4), lk 119.

⁴⁹ *Ibidem*, lk 122-123

⁵⁰ *Ibidem*, lk 117.

⁵¹ *Ibidem*, lk 117.

⁵² *Ibidem*, lk 117.

väljastavad asjaolud.⁵³ Seega võib öelda, et nendel kahel juhul ei ole tegemist samatähendusliku süüga.

Kohtunikel on kohustus karistuse mõistmise etapis hinnata KarS § 56 lg 1 alusel süü suurust, arvestades sealjuures süüteoga seotud asjaolusid, mis võivad olla nii kergendavad ja raskendavad asjaolud kui ka muud süüd mõjutavad asjaolud.⁵⁴ KarS § 56 lg 1 teise lause kohaselt peab kohus karistuse mõistmisel arvestama võimalust mõjutada süüdlast edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest ja õiguskorra kaitsmise huvisid. Järelikult, kuigi süü puhul on tegemist kõige olulisema karistuse kohaldamise alusega, siis tuleb karistuse kohaldamisel arvestada samuti preventiivseid kaalutlusi. Kohtunikul on karistuse mõistmisel kohustus arvestada kõiki karistuse kohaldamise aluseid ning karistust ei ole võimalik mõista näiteks süü suurust hindamata või ainult eripreventiivsetel kaalutlustel.⁵⁵

Enne suundumist süü suurust mõjutavate subjektiivsete asjaolude põhjalikuma analüüsi juurde, on oluline märkida, et süü suurust saavad mõjutada ainult asjaolud, mis ei ole koosseisuteole tüüpilised.⁵⁶ See tähendab, et KarS §-des 57 ja 58 sätestatud karistust kergendavaid või raskendavaid asjaolusid ei arvestata karistuse kohaldamisel, kui need on seaduses kirjeldatud süüteo koosseisu tunnustena. Tegemist on KarS §-st 59 tuleneva korduvarvestamise keeluga. KarS § 59 alusel tuleb lugeda keelatuks ka KarS § 56 lg 1 esimese lause alusel koosseisutasandil käsitletud asjaolude uuesti arvestamine.⁵⁷

Korduvarvestamise keelu eesmärk seisneb selles, et kohtunik ei tohi teatud asjaolusid süüdistatava vastu uuesti kasutada, kuna seaduseandja on juba teatud asjaolude suhtes lahendanud karistuse küsimuse koosseisutasandil. Kohtunikule jääb võimalus kasutada teisi asjaolusid süü suuruse hindamisel, mis koosseisutasandil hõlmatud ei ole.⁵⁸ Kui üks asjaolu on mänginud isiku süüdimõistmisel rolli, siis ei ole võimalik enam selle sama asjaolu alusel isiku karistust kohandada.⁵⁹ Näiteks kui isikut süüdistatakse KarS § 114 lg 1 p 5 alusel tapmises omakasu motiivil, siis ei tohi kohus tulenevalt KarS §-s 59 sisalduvast korduvarvestamise keelust süüd suurendava asjaoluna arvestada KarS § 58 p-s 1 tulenevat omakasu. Tegemist

⁵³ Soo (viide 7), lk 182.

⁵⁴ Kruusamäe, M. Karistuse kohaldamise etapid Eesti kohtupraktikas. Analüüs. Tartu: Riigikohtu õigusteabe osakond 2012, lk 7. – https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analyysid/2012/karistuse_kohaldamise_etapid.pdf

⁵⁵ Sootak, J. KarS. Kom vlj § 56/5.

⁵⁶ Sootak, J. KarS. Kom vlj § 56/8.

⁵⁷ Kiris, Pikamäe, Sootak. Sanktsiooniõigus (viide 4), lk 124.

⁵⁸ *Ibidem*, lk 124.

⁵⁹ Sootak, J. Korduvarvestamise keeld karistuse kohaldamisel. – *Juridica* 2016/VII, lk 581.

oleks korduvarvestamise keelu rikkumisega, kuna omakasu on hõlmatud juba koosseisutasandil.

Süü täpset määratlust KarS § 56 lg 1 kohaselt ei tulene ka Riigikohtu praktikast. Riigikohus on oma praktikas vaid selgitanud, millised asjaolud kuuluvad süü suuruse määramise hulka ja millised mitte ning nentunud, et süü omab laia tähendust.⁶⁰ Süü lai mõiste tähendab seda, et karistuse mõistmisel tuleb kohtul arvestada teo toimepanemisega seotud asjaolusid.⁶¹ Näiteks on Riigikohus ühes oma lahendis öelnud, et „andes hinnangu süü suurusele, tuleb esmajoones lähtuda süüteo toimepanemise asjaoludest, mis võivad iseloomustada näiteks tegu ja tagajärge ning süüdlase käitumise motiivi ja eesmärki“⁶². Riigikohus on oma praktikas mitmel korral nentunud, et süü suurust näitavadki karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud ning neid tuleb hinnata koos teiste asjaoludega, mis võivad mõjutada süü suurust. Sõltumata sellest, kas kohus tuvastab karistust kergendavaid või raskendavaid asjaolusid, tuleb igal juhul anda hinnang süü suurusele.⁶³ Tuleb rõhutada, et Riigikohtu praktikas on sees ebakõla, kuna mõnes teises lahendis on kolleegium nentunud, et karistust kergendavad ja raskendavad asjaolud on süüst KarS § 56 lg 1 tähenduses iseseisvad ehk need ei ole osa süüst.⁶⁴ Pealegi on Riigikohus rõhutanud, et süü on karistuse mõistmise esimene alus.⁶⁵ Seega on võimalik jõuda järeldusele, et antud hetkel puudub süü definitsioon KarS § 56 lg 1 tähenduses ning pigem eksisteerib süü suurust määravate asjaolude kohta teatav praktika.

1.4. Süü suurust mõjutavad subjektiivsed asjaolud

1.4.1. Süü suuruse ja karistuse teoreetiline käsitlus

Süü suuruse hindamisel on objektiivsete asjaolude kõrval oma roll subjektiivsetel asjaoludel. Kuigi peamiselt mõjutavad süü suurust tegu ja tagajärg ning peaaesjalikult just teo raskus, siis konkreetse süüteo asjaoludest tulenevalt on tähtsal kohal ka subjektiivsed asjaolud, kuna need on seotud süüteo toime pannud isikuga.

Ingliskeelses õiguskirjanduses on subjektiivseid süüid mõjutavaid asjaolusid käsitletud terminiga *culpability*, millele otsest ja head eestikeelset tõlget ei ole, kuid võib öelda, et

⁶⁰ Soo (viide 7), lk 182.

⁶¹ RKKK 3-1-1-12-06 p 12.

⁶² RKKK 1-17-1629 p 28.

⁶³ RKKK 3-1-1-76-12 p 7.

⁶⁴ Kruusamäe (viide 54), lk 14.

⁶⁵ RKKK 3-1-1-14-03.

culpability on justkui süüdistatava süüdlane meel. See on eraldiseisev isiku teosüüst ehk sellest, mida Eestis peetakse objektiivseteks asjaoludeks süü suuruse hindamisel. *Culpability* puhul on tegemist justkui vaimse süüteo elemendiga, mille abil on võimalik hinnata, kas ja millises ulatuses on inimene süüteo süüdi. Võib arvestada nii tahtlust, motiivi kui ka muid asjaolusid ja tegureid, mis aitavad hinnata seda, kui suur karistus tuleb süüdistatavale mõista. Oluline on seega isiku suhtumine toimepandavasse teo toimepanemise hetkel ja sõltuvatest asjaoludest enne seda.⁶⁶ Nimetatud elementide hindamine avaldab mõju süü suurusele ja seeläbi karistusele. Eesti õigussüsteemis arvestatakse samuti süü suuruse hindamisel subjektiivseid asjaolusid. Siiski võib riigiti olla erinev lähenemine sellele, mida peetakse subjektiivseks asjaoluks ja mida mitte ning mis süü suuruse juures tähtsust omab.

Karistusõiguse filosoofid ja teadlased on seisukohal, et kriminaalkaristus peab olema proportsionaalne ehk vastavuses süüteo raskusega ning see peab olema karistusõiguse võtmeelement.⁶⁷ Mis mille suhtes proportsionaalne peaks olema, ei ole aga filosoofide ja teadlaste seas nii üheselt selge. Kõige laialdasemalt on levinud põhimõtte, et karistus peab olema proportsionaalne kurjategija olemuse ja tunnustega (süü suurus, süüdlane meel/süüdistatava suhtumine) ning süüteoga (teo raskus, tagajärje raskus). Siinjuures võivad spetsialistid olla eri arvamusel selles, kui suur kaal on mingil asjaolul proportsionaalse karistuse juures.⁶⁸ Tulenevalt sellest on nii filosoofid kui teadlased eriarvamusel selles, mis asjaolud kuuluvad proportsionaalsuse põhimõtte hulka. Kõige üldisemalt saab öelda, et karistus peab olema proportsionaalne teo raskusega, kuid selle kõrvale asetavad teoreetikud veel mitmeid süüteo või süüdistatava tunnuseid, millega karistus peaks proportsionaalne olema. Osa ekspertidest on seisukohal, et olulised on süüdistatava „sisemised“ elemendid nagu süü ja süüdistatava süüdlane meel/isiku suhtumine (see hõlmab endas tahtlust, motiivi jms). Teised aga väidavad, et proportsionaalsuse seisukohalt on oluline hoopis õigusrikkumise tulemusel tekkinud kahju. Kolmas hulk teoreetikuid ühendab aga need kaks vaatepunkti ning on seisukohal, et proportsionaalsuse põhimõtte seisukohalt on oluline nii süü (kaasa arvatud süüdlane meel) kui ka kahju. Nii mitmete proportsionaalsuse põhimõtete käsitus tuleneb asjaolust, et erinevad teoreetikud õigustavad karistust erinevatel põhimõtetel ja põhjustel. Seega

⁶⁶ Ashworth (viide 25), lk 157.

⁶⁷ Horder (viide 12), lk 21.

⁶⁸ Berman, M. N. Proportionality, Constraint, and Culpability Criminal. – Law and Philosophy 2021/15, No 3, lk 374.

on võimalik öelda, et proportsionaalsuse põhimõtte käsitus karistamisel algab juba karistuse seaduslikkuse põhjendusest.⁶⁹

Retributiivsed teoreetikud leiavad, et süü suuruse hindamisel on kaks peamist komponenti: kahju ja süüdistatava süütunne/suhtumine. Kahju all mõistetakse kuriteoga tekitatud kahju või sellega kaasnevat kahju. Süüdistatava süütunne hõlmab endas tahtlust, motiivi ja muid asjaolusid, mis näitavad süü suurust.⁷⁰

Omaette küsimus on see, kas proportsionaalsuse põhimõtte kohaselt tuleb arvestada ainult isiku suhtumist toimepandavasse teosse ehk tegevuseelset seisundit (näiteks planeerimine, ettevalmistamine) või ka tegevusjärgset seisundit (kahetsus).⁷¹ Retributiivsed teooriad leiavad, et süü suuruse määrab teo raskuse ja tekitatud kahju suuruse kõrval isiku suhtumine toimepandavasse teo toimepanemise hetkel ja sõltuvalt asjaoludest enne seda.⁷² Seega peab tänapäevase retributiivse teooria kohaselt isiku karistus ja süü suurus olema vastavuses nii süüteoga kui ka süüdistatava suhtumisega. See aga tähendab, et süü suuruse hindamisel on vaja arvestada nii objektiivseid kui ka subjektiivseid asjaolusid.

Utilitaristid on aga seisukohal, et karistus peab olema vastavuses teo tagajärgjega. Utilitarismi seisukoht on, et süü suuruse hindamisel on olulised välised aspektid ning inimese sisemised elemendid (suhtumine, motiiv, tahtlus jms) ei mängi selle juures erilist rolli.⁷³ Tahtluse liik on vältimatu süü suuruse hindamisel ja teo raskuse hindamisel, kuid need elemendid omavad utilitaristide arvates süü suuruse hindamisel teisest rolli. Vältimatus tuleneb sellest, et need isikud, kes plaanivad kuritegu toime panna, on ohtlikumad kui need, kes panevad teo toime ettevaatamatusel.⁷⁴

Riigiti on lähenetud erinevalt sellele, kuidas arvestatakse subjektiivseid asjaolusid proportsionaalse karistuse mõistmisel. Ühendkuningriigi õigussüsteemis on loodud kohtunikele karistuse mõistmise suunised, mille keskne idee on see, et karistusõigus peab olema proportsionaalne. Suunistest tulenevalt peavad kohtunikud kõigepealt hindama süüteo raskust ja süüdistatava suhtumist/süüdlast meelt ning seejärel peab kohus mõistma karistuse, mis on

⁶⁹ Berman (viide 68), lk 375 – 378.

⁷⁰ Von Hirsch, A., Jareborg, N. Gauging Criminal Harm: A Living-Standard Analysis, – Oxford Journal of Legal Studies 1991/11, No 1, lk 2-3.

⁷¹ Berman (viide 68), lk 390.

⁷² Soo (viide 7), lk 185.

⁷³ McHugh, J. T. Utilitarianism, Punishment, and Ideal Proportionality in Penal Law: Punishment as an Intrinsic Evil. – Journal of Bentham Studies, 2018, lk 1.

⁷⁴ Bagaric, M. Proportionality in Sentencing: its Justification, Meaning and Role. – Current issues in criminal justice. 2000/12, No 2, lk 158.

proportsionaalne süüteo raskusega. Ameerika Ühendriikides on loodud nii öelda karistuse mõistmise ruudustik, mille alusel liigitatakse kuriteod erinevatesse rühmadesse ning sellest tulenevalt on kohtunikel kaalutusõiguse ruumi karistuse mõistmisel. Soome karistusseaduse kohaselt peab karistus olema proportsionaalne süüteoga tekitatud kahju ja ohuga ning õigusrikkuja süüga, mis avaldub teos. Rootsi seaduse kohaselt arvestatakse karistuse mõistmisel kuriteoga tekitatud kahju, teo ohtlikkust, süüdistatava arusaamist kuriteost ning süüdistatava kavatsusi ja motive.⁷⁵ Siit on võimalik järeldada, et eelpoolt nimetatud õigussüsteemides samamoodi kui Eesti õigussüsteemis, on karistuse mõistmisel olulisel kohal proportsionaalsuse põhimõtte ning süü suuruse hindamisel arvestatakse suuremal või vähemal määral nii objektiivseid kui ka subjektiivseid asjaolusid sõltumata sellest, kas seadus otsesõnu nimetab nende arvestamist või ei.

Eesti kohtupraktika ja erialakirjanduse kohaselt on süü suurust mõjutavateks subjektiivseteks asjaoludeks tahtlus, ettevaatamatus, motiiv, eesmärk ja teos avalduv suhtumine normi. Subjektiivsete asjaoludena on võimalik seega vaadelda justkui inimese meelesisundit teo toimepanemise ajal. Iga kuritegu koosneb kahest osast, teost ja meelesisundist, millega tegu toime pannakse. Meelesisundist on võimalik järeldada, kas inimene soovis, et tema tegevusega kaasneks konkreetne tagajärg, olenemata sellest, kas tagajärje saabumine oli tõenäoline või ebatõenäoline. Üheks meelesisundit näitavaks teguriks on inimese tahtlus teo toimepanemise hetkel, tahtlus ei pea olema ettekavatsetud, see võib tekkida nii enne süüteo toimepanemist kui ka alles süüteo toimepanemise hetkel.⁷⁶

Teoorias on meelesisundile kaks lähenemist: formaalne psühholoogiline lähenemine ja moraalselt sisuline lähenemine. Esimese lähenemisviisi puhul tähendab tahtlus (mitte karistusseadustiku tähenduses) justkui inimese tahtluse suunamist ja rakendamist konkreetsele ülesandele ja oma tegevuse suunamist konkreetsele eesmärgile. Moraalse lähenemise puhul tuleb tahtluse puhul vaadata seda, kas see oli konkreetsel hetkel moraalselt hea või halb.⁷⁷

On oluline märkida, et karistuse mõistmisel peab kohus arvestama ka eripreventsiooni, et konkreetne isik tulevikus enam süütegusid toime ei paneks. Sellisel juhul arvestab kohus samuti subjektiivseid asjaolusid.⁷⁸ Sellisteks subjektiivseteks asjaoludeks saab pidada neid asjaolusid, mis iseloomustavad süüteo toimepanija suhtumist ja isikut. Kuigi karistuse kohaldamise aluseks

⁷⁵ Ashworth (viide 25), lk 113-114.

⁷⁶ Kaur, S. Revisiting Intention and Motive in Criminal Law. – International Journal of Law Management & Humanities 2020/3, No 6, lk 909.

⁷⁷ *Ibidem*, lk 909-910.

⁷⁸ Kiris, Pikamäe, Sootak. Sanktsiooniõigus (viide 4), lk 133.

on süü suurus ning sellest tulenevalt otsustab kohus karistuse liigi ja määra, siis tegelikult on oluline arvestada karistuse mõistmisel süüdistatava isikut. Seega tuleb karistuse mõistmisel arvestada teoga lahutamatult seotud isikulisi asjaolusid.⁷⁹

1.4.2. Tahtlus ja ettevaatamatus

Üheks subjektiivseks asjaoluks, mis võib isiku süü suurust mõjutada, on tahtlus. Tahtlus on kuriteo koosseisupäraste asjaolude teadlik ja tahteline realiseerimine. Tahtluse tuvastamiseks on vaja välja selgitada isiku teadlikkus koosseisupärastest asjaoludest ja tahtlus nende esinemisest. Karistusseadustik tunneb kolme tahtluse liiki ja need väljendavad isiku psüühilise suhtumise intensiivsust koosseisupärase teo realiseerimisse. Seega on tahtlus justkui psüühiline protsess, mille läbi hinnatakse teo toimepanija teadmist ja tahtmist.⁸⁰

KarS § 16 kohaselt on tahtluse liikideks:

- kavatsetus,
- otsene tahtlus,
- kaudne tahtlus.

Isik on teo toime pannud kavatsetult, kui ta seab eesmärgiks süüteo koosseisule vastava asjaolu teostamise ja teab, et see saabub, või vähemalt peab seda võimalikuks. Isik paneb teo toime kavatsetult ka siis, kui ta kujutab endale ette, et süüteo koosseisule vastav asjaolu on eesmärgi saavutamise hädavajalik tingimus (KarS § 16 lg 2). Otsese tahtlusega on tegemist siis, kui isik paneb teo toime nii, et ta teab, et teostab süüteo koosseisule vastava asjaolu, ja tahab või vähemalt möönab seda (KarS § 16 lg 3). Kaudse tahtlusega on tegu toime pandud aga sellisel juhul, kui isik peab võimalikuks süüteo koosseisule vastava asjaolu saabumist ja möönab seda (KarS § 16 lg 4).

Karistusseadustiku loomisest kuni 2003. aastani oli KarS § 56 lg 1 kohaselt vaja lisaks kergendavatele ja raskendavatele asjaoludele arvestada karistuse mõistmisel tahtluse ja ettevaatamatuse liiki teo toimepanemisel. Seaduse loojad olid põhjendanud tahtluse arvestamist karistuse mõistmisel sellega, et süüd on vajalik vaadelda koos süüteo koosseisu subjektiivsete tunnustega, kuna tahtluse pinnalt on võimalik näha süüdistatava otsust ja otsustatavust panna toime süütegu ja rikkuda õigusnormi. Süü suurust mõjutab seega tagajärje saavutamise poole

⁷⁹ RKKK 3-1-1-99-06 p 15.

⁸⁰ Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2018, lk 235-236.

pürgimise intensiivsus kui tahtluse liik.⁸¹ Tahtluse ja ettevaatamatuse liigi arvestamise eemaldamist KarS §-s 56 on seaduse muutjad põhjendanud sellega, et KarS § 56 kohustab kohtunikel tuvastada tahtluse liik ka juhul, kui kuriteo koosseis seda ette ei näe, sest tahtluse liigi arvesse võtmine on hõlmatud süü suuruse arvestamisel.⁸² Karistusseadustiku kommenteeritud väljaandes on aga leitud, et peamiseks probleemiks osutus korduvarvestamise keeld KarS § 59 kohaselt. Kui süüteo koosseis nõuab tahtluse liigina kavatsetust, siis on keelatud kavatsetust kui tahtluse kõige raskemat liiki süüd suurendava asjaoluna lisaks arvestada. Kui aga süüteo koosseis tahtluse liiki ei hõlma, siis on vajalik tuvastada vähemalt kaudne tahtlus ning kui tegelikult on tegu toime pandud näiteks kavatsetult, siis on võimalik seda asjaolu arvestada süü suuruse hindamisel.⁸³ Siinkohal nõustub töö autor A. Soo väitega Juridica artiklist, et seaduse muutjate poolt esitatud selgitused seletuskirjas on vastuolulised.⁸⁴ Siiski on võimalik nii seletuskirja kui ka karistusseadustiku kommenteeritud väljaande põhjal järeldada, et ei ole välistatud, et tahtluse liik võib mõjutada isiku süü suurust.

Tahtluse liik võib avaldada mõju süü suurusele ning see võib olla nii süüd suurendav kui ka vähendav asjaolu. Kui süüteo koosseis ei eelda tahtluse liiki, siis on vaja kohtul tuvastada vähemalt kaudne tahtlus (KarS § 16 lg 4). Kui aga isik paneb sellise süüteo toime otsese tahtlusega (KarS § 16 lg 3) või kavatsetult (KarS § 16 lg 2), siis on võimalik seda arvestada süü suurust mõjutava asjaoluna ning selle alusel on võimalik isiku süüd suurendada. Sama kehtib ka vastupidiselt ehk nõrgim tahtluse liik võib mõjutada süü suurust ning seda saab pidada süüd vähendavaks asjaoluks.

Eesti kohtupraktika annab aga kinnituse, et sõltumata KarS § 56 lg 1 sõnastuse muutmisest aja jooksul, omavad tahtlus ja ettevaatamatus jätkuvalt mõju süü suurusele ning karistuse mõistmisele. Riigikohtu lahenditest tuleneb, et kohtud on võtnud kasutusele süü laia tähenduse. Näiteks on Riigikohus lahendis 3-1-1-12-06 punktis 12 öelnud, et „karistuse mõistmise on õigustatult kaasatud ka süüteo toimepanemise tehioolud, mis moodustavad ühe osa KarS § 56 lg-s 1 kasutatavast süü laiast tähendusest“.⁸⁵ Lisaks on süü laia mõiste tõttu tahtluse (ja ettevaatamatuse) arvestamine süü suuruse hindamisel ning karistuse mõistmisel asjakohane. On enesestmõistetav, et kui tegu pannakse toime kavatsetult ehk eesmärgiga põhjustada kahju, siis

⁸¹ Ernits (viide 40), lk 131.

⁸² Kriminaalmenetluse koodeksi, karistusseadustiku ja väärteomenetluse seadustikumuttmise seaduse eelnõu seletuskiri 102 SE I.

⁸³ Sootak, J., Pikamäe, P. (koost). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2002, lk 162.

⁸⁴ Soo (viide 7), lk 186.

⁸⁵ RKKK 3-1-1-12-06 p 12.

on isiku süü suurem kui juhul, kui isik üksnes möönab, et tegu võib endaga kaasa tuua kahjuliku tagajärje.⁸⁶

Kaasaegses õiguskirjanduses on selgitatud, et isiku süü suurust mõjutab suurel määral see, kas tegu on toime pandud impulsiivselt või seda on ette planeeritud.⁸⁷ Rahvusvahelisest uuringust selgus, et küsitlusele vastajad pidasid oluliseks süü suuruse määramisel inimese meeleseisundit. Vastajate hinnangul mõjutavad süü suurust süüteo toimepanemise kavatsetus, ette planeerimine ja impulsiivsus. Kohtunikud arvestavad neid kaalukaid asjaolusid ka praktikas karistuse mõistmisel.⁸⁸

Impulsiivsus tähendab seda, et inimesel on olemas soodumus reageerida kiiresti ja planeerimata erinevatele stiimulitele, arvestamata seda, mida need reaktsioonid nii talle endale kui ka teistele kaasa toovad. Seega võib inimene tegutseda impulsiivselt nii, et toob kaasa ühiskonnas kehtivate nõuetega mittevastava käitumise.⁸⁹ Erinevatest uuringutest on selgunud, et vägivaldsete kuritegude puhul on suuremal hulgal tegu toime pandud impulsiivselt ehk inimesel on sellel hetkel väiksem enesekontroll.⁹⁰

Üldjuhul peetakse tapmisi vähem kohutavaks, kui need on toime pandud provokatsiooni või vägivaldse tulemusel. On olukordi, kus näiteks naine või laps tapab pidevalt vägivaldselt käituvat mehe või isa. Sellistel juhtudel, kui tegu on pandud toime impulsiivselt ja hetkemõju ajendil, on oluline karistuse mõistmisel hinnata konkreetse juhtumi asjaolusid ehk hinnata, kuidas oleks teine mõistlik inimene selles olukorras käitunud. Näiteks on võimalus analüüsida seda, kui tõsine on olnud provokatsioon ja kas selline provokatsioon oleks ajendanud ka teise tavalise inimese enesekontrolli kaotama ja panema toime süüteo. Sellistel juhtudel on vaja tuvastada provokatsiooni olemasolu.⁹¹ Selline hindamine on vajalik, kuna näiteks Eestis on KarS §-s 115 eraldi sätestatud provotseeritud tapmine, mis on tapmise kergem koosseis. Oluline vahe impulsiivse ja planeeritud süüteo puhul on see, et inimene, kes planeerib süütegu toime panna, rikub seda tehes tahtlikult seadust, kuid impulsiivse teo korral, kui inimest on provotseeritud, siis ei suuda ta teo hetkel ennast valitseda, kaotab enesekontrolli enda mõistuse

⁸⁶ TlnRnK 1-09-3703 p 5.4.

⁸⁷ Canton (viide 16), lk 67.

⁸⁸ Ashworth (viide 25), lk 115.

⁸⁹ Mathias, C. M., Marsh-Richard, D. M., Dougherty, D. M. Behavioral Measures of Impulsivity and the Law. – Behavioral Science and Law 2008/26, No 6, lk 2-3.

⁹⁰ Heilbrun, A. B., Heilbrun, L. C., Heilbrun, K. L. Impulsive and Premeditated Homicide: An Analysis of Subsequent Parole Risk of the Murderer. – The Journal of Criminal Law and Criminology 1978/69, No 1, lk 109.

⁹¹ Smith, S. C. Abused Children Who Kill Abusive Parents: Moving Toward an Appropriate Legal Response. – Catholic University Law Review 1992/42, No 1, lk 159-160.

üle ning teoreetiliselt ei riku ta seadust justkui tahtlikult. Seega on nii Eestis kui ka teiste riikide praktikas olulisel kohal asjaolu, millise tahtlusega on inimene süüteo toime pannud.

Veel üheks subjektiivseks asjaoluks karistusseadustiku mõttes on ettevaatamatus, mis on võimalik juhul, kui tegu ei ole toime pandud tahtlikult. Ettevaatamatuse puhul on tegemist isiku hoolsuskohustuse rikkumisega ehk tähelepanematu ja kohusetundetu käitumisega, mille tulemusel realiseerub süüteo koosseis ning mille suhtes puudub isikul tahtlus. Ettevaatamatust saab mõista justkui käitumisena, milles isik rikub nõutavat hoolsust.⁹²

Karistusseadustik eristab kahte ettevaatamatuse liiki: kergemeelsus ja hooletus. KarS § 18 lg 2 kohaselt on tegemist kergemeelsusega siis, kui teo toimepanemisel peab isik süüteo koosseisule vastava asjaolu saabumist võimalikuks, kuid tähelepanematu või kohusetundetu töttu loodab seda vältida. Hooletus on aga KarS § 18 lg 3 kohaselt olukord, kui isik paneb teo toime nii, et ta ei tea süüteo koosseisule vastava asjaolu esinemist, kuid oleks seda tähelepaneliku ja kohusetundliku suhtumise korral pidanud ette nägema.

1.4.3. Motiiv

Üheks subjektiivseks asjaoluks, mis võib süü suurusele mõju avaldada, on isiku motiiv süüteo toimepanemisel. Motiivi saab pidada süüteo toimepanemiseni viinud sisemiseks põhjuseks.⁹³ Motiiv näitab ka kurjategija tegevuse suunda ja ohtlikkust.⁹⁴ Seega saab pidada motiivi inimese otsuste ja tegevuste sisemiseks jõuallikaks, millega proovitakse realiseerida enda otsus ning mis mõjutab tegevuste kulgu, mis viib eesmärgi saavutamise ja elluviimise suunas.⁹⁵ Õiguskirjanduses on selgitatud, et inimest ajendab ja innustab tegutsema, ükskõik kas seaduslikule või ebaseaduslikule tegevusele, tema sees olev sisemine vajadus. Inimese subjektiivne motivatsioon sõltub tema moraalsest väärtustest ning sellest, kuidas ta tajub seda, mis toimub tema ümber. Seega saab öelda, et inimest suunavad motiivid, mida võib olla isegi mitu ning mis võivad olla nii positiivsed kui negatiivsed.⁹⁶ Kuna motiivi puhul on tegemist

⁹² Pikamäe. KarS. Kom vlj § 18/7-9.1.

⁹³ Sootak. KarS. Kom vlj § 12/16.

⁹⁴ Varygin, A N., Efereova I. A. Jealousy as a motive for crime. – Bulletin of the Kazan Law Institute of MIA of Russia, 2022 /49, lk 51.

⁹⁵ Jovaševic, D., Palovic, Z., Sancanin, D. Low/Base Motive as a Qualifying Circumstance of the Criminal Act of Murder. – Journal of Eastern-European Criminal Law 2022, No 1, lk 103.

⁹⁶ Varygin (viide 94), lk 52.

subjektiivse asjaoluga ehk see on inimese sisemine element, siis on seda praktikas raske kindlaks teha.⁹⁷

Karistusseadustiku kohaselt võib kohus käsitleda motiivi karistust raskendava asjaoluna. KarS § 58 p 1 sätestab, et karistust raskendavaks asjaoluks on omakasu ja muu madal motiiv. Omakasu võib olla süüteo toimepanemise motiiviks, mille all mõeldakse millestki või millegi abil majandusliku tulu saamist või ainelise kasu saamist näiteks raha või vara näol.⁹⁸ Riigikohus on selgitanud, et omakasu motiiviga on tegemist sellisel juhul, kui isik vabaneb läbi kuriteo varalistest kohustustest.⁹⁹ Siiski ei saa omakasu motiiv olla süüd suurendav asjaolu tapmise puhul, kuna KarS § 114 lg 1 p 5 hõlmab juba omakasu motiivi.

Subjektiivne asjaolu süü suuruse hindamisel tapmise ning mõrva puhul on teo toimepanemise üldine motiiv. Seega on asjakohane KarS § 58 p-s 1 olev muu madal motiiv, mis on iseseisev karistust raskendav asjaolu. Muu madal motiiv eeldab konkreetset tahtluse liiki ehk kavatsetust KarS § 16 lg 2 kohaselt. Kavatsetuse tuvastamine on vajalik madala motiivi rakendamise puhul just seetõttu, et inimese eesmärk peabki olema süüteo koosseisule vastava kuriteo toimepanemine.¹⁰⁰

Motiivi saab lugeda madalaks juhul, kui see on igal üksikjuhul eriliselt hukkamõistetav. Seega tuleb muu madala motiivi madalaks lugemisel lähtuda konkreetsest üksikjuhtumist ning kohtul on kohustus hinnata konkreetse juhtumi eripära ja asjaolusid.¹⁰¹ Muu madala motiiviga ei ole tegemist juhul, kui seda peetakse üldinimlikult hukkamõistetavaks, vaid ainult juhul, kui kohus seda konkreetset juhul kaalutluse tulemusel leiab. Tegemist on seega lahtise loeteluga, mille sisustamine on jäetud kohtule. Õiguskirjandusest võib leida, et madala motiivi sisustamine peab toimuma kohtupraktikas. Sealhulgas on leitud, et madala motiivi sisustamisel tuleb lähtuda konkreetse ühiskonna moraalsetest käitumisnormidest ehk madalaks motiiviks võib pidada selliseid motiive, mida enamik ühiskonna liikmeid mõistab hukka ning mis on vastuolus ühiskonna moraaliprintsiipidega. Näiteks võib madalaks motiiviks olla tapmine rassilise või usulise sallimatuse tõttu. Siiski on oluline iga üksikjuhtumi puhul hinnata lähtuvalt konkreetse sündmuse asjaoludest, kas tegu on toime pandud madalal motiivil või mitte.¹⁰²

⁹⁷ Hessick, C. B. Motive's role in criminal punishment. – Southern California Law Review 2006/80, No 1, lk 143.

⁹⁸ Sootak, J. KarS. Kom vlj § 58/2.1.

⁹⁹ RKKK 3-1-1-129-13, p 11.

¹⁰⁰ RKKK 1-15-10119/80, p 35.

¹⁰¹ Sootak, J. KarS. Kom vlj § 58/2.2.

¹⁰² Jovaševic (viide 95), lk 105.

Tallinna Ringkonnakohus on madalat motiivi täiendavalt selgitanud ja öelnud, et arvesse tuleb võtta „erinevad sotsiaaleetilised asjaolud, näiteks see, et teatud viisil toimimine on inimlikult enam arusaadav, samal ajal kui väliselt sarnane käitumine on täiendavate/erinevate tehilude taustal enam hukkamõistetav“.¹⁰³ Seega saab öelda, et madal motiiv on selline motiiv, millega käib kaasas moraalselt negatiivne hinnang. Vaja on justkui teatud moraali skaalat, et hinnata motiivi kõrge negatiivse hinnanguga, mis muudab selle lähtuvalt süüteo asjaoludest just madalaks motiiviks. Praktikas on aga raske hinnata, kus jookseb see piir motiivi ja madala motiivi vahel ning muu madala motiivi kohaldamine sõltubki seega suuresti kohtute positsioonist.¹⁰⁴

Eesti kohtupraktikas on muuks madalaks motiiviks peetud näiteks armukadedust. Riigikohus on selgitanud, et armukadedus kui motiiv ei ole alati üldinimlikult hukkamõistetav, kuid kohtul on kohustus igal üksikjuhul eraldi analüüsida ja põhjendada, kas armukadedust saab käsitleda madala motiivina või ei.¹⁰⁵ Kuna kuriteod pannakse tavaliselt toime motiividel, mida inimesed peavad üldinimlikult hukkamõistetavaks, siis on võimalik järeldada, et tänu Riigikohtu kasutusväljendile „eriliselt hukkamõistetav“ on KarS § 58 lg 1 p 1 kohaldamise piir seatud üsna kõrgeks.¹⁰⁶ Riigikohus on oma praktikas lugenud muuks madalaks motiiviks näiteks isiklikku vaenu lähtudes konkreetse kuriteo asjaoludest. Antud juhul oli süüdistatava eesmärk teha endast kõik, et kannatanu saaks surma.¹⁰⁷

Õiguskirjanduses leiduvaid motiive, mille sisuks on kättemaks, armukadedus või kadedus, saab liigitada ühtselt antisotsiaalse sisuga motiivideks. Nende motiivide ühiseks tunnuseks saab pidada seda, et nende motiivide puhul eksisteerib tavaliselt inimeses alati mitu motiivi, kuid üks jääb neist domineerivaks. Näiteks kui tegu pannakse toime armukadeduse motiivil, siis tavaliselt eksisteerib selle kõrval veel kadeduse või kättemaksu motiiv.¹⁰⁸ Sellistel motiividel toimepandud tegusid nimetatakse väliskirjanduses kirekuritegudeks (*crime of passion*).¹⁰⁹ Kuigi ükski nendest motiividest ei anna õigustust panna toime kuritegu, siis selgitab see süüteo toimepanija ajendeid teo sooritamiseks.¹¹⁰

¹⁰³ TlnRnK 1-09-3703, p 5.4.

¹⁰⁴ Jovaševic (viide 95), lk 105.

¹⁰⁵ RKKK 1-15-10119/80, p 35.

¹⁰⁶ RKKK 1-20-6745/88, p 66.

¹⁰⁷ RKKK 3-1-1-70-16, p 15

¹⁰⁸ Varygin (viide 94), lk 53.

¹⁰⁹ Mullen, P. E. The crime of passion and the changing cultural construction of jealousy. – Criminal Behaviour and Mental Health 1993/3, No 1, lk 1.

¹¹⁰ Jovaševic (viide 95), lk 102.

Õiguskirjandusest nähtub, et üheks süütegude toimepanemise motiiviks loetakse viha, mille korral pannakse süütegu toime näiteks rassilise või usulise sallimatuse tõttu. Sellised kuriteod liigitatakse vihakuritegudeks (*hate crime*). Aina rohkem kehtestatakse riikides seadusi, mis puudutavad vihakuritegusid ning karmistatakse karistusi, mille põhjuseks on negatiivsed eelarvamused.¹¹¹

Kaasaegsest õiguskirjandusest on leitud, et isiku süüd võivad mõjutada isiku raske või ebasoodne taust, sotsiaalne mahajäetus ning kodune olukord.¹¹² Eelnimetatud elemente võib pidada justkui süüteo toimepanemise motiiviks, kuid seda mitte KarS tähenduses. Nimetatud elementide motiiviks pidamine tuleneb sellest, et tegemist on asjaoludega, mis mõjutavad inimeste sisemaailma ning tekitavad inimeses justkui mingi emotsiooni ja viha ja seega on võimalik neid asjaolusid vaadelda teo toimepanemise motiivina. On võimalik mõelda ka nii, et isiku motiiv on vähem hukkamõistetav juhul, kui tal on raske isiklik olukord, ebasoodne taust või sotsiaalne mahajäetus.

Rasket või ebasoodsat tausta on võimalik vaadelda väga erinevate nurkade alt, kuna raske või ebasoodne taust võib väljenduda väga erinevalt. Eraldiseisvalt on võimalik vaadelda näiteks neid inimesi, kes elavad sotsiaalses mahajäetuses või neid, keda on elu jooksul väärkoheldud. On väidetud, et sotsiaalset mahajäetust tuleks teatud juhul pidada süüd vähendavaks asjaoluks, kuna sotsiaalse mahajäetuse all kannatavad inimesed võivad olla kuritegude toimepanemise surve all või olla olukorras, kus kuritegu on nende jaoks nii öelda vähem halvem tegu. Teisalt on argumenteeritud, et väärkoheldud inimesi ei tohiks täiel määral karistada, kuna nad on juba elus palju kannatanud ning nende täiel määral karistamine on ebaõiglane.¹¹³ Inglise õigussüsteemis on kaitseadvokaadid väitnud, et ebasoodsa taustaga süüdistatavad on vähem süüdi (*less culpable*). Kirjandusest selgub, et kohtunikud on praktikas antud asjaolusid arvestanud süüd vähendavate asjaoludena. Inglismaa 2009. aasta Lockey apellatsioonikohtu kohtuasjas leiti, et süüdistatava minevikus olnud perekondlik düsfunktsioon ja tragöödia, väärkohtlemine, saavutuste puudumine ja kiusamine on piisavad alused, et vähendada süüdistatava karistust.¹¹⁴ Inglismaa ja Walesi kroonikohtutes (*Crown Court*), kus tegeletakse kõige raskemate kuritegudega, on kohtupraktikas mitmetel juhtudel mainitud isiku rasket tausta ja väärkohtlemist.¹¹⁵ Uuringutest on selgunud, et raske või ebasoodne taust on kroonikohtutes

¹¹¹ Mason, G. The symbolic purpose of hate crime law: Ideal victims and emotion. – *Theoretical Criminology* 2014/18, No 1, lk 75-77.

¹¹² Ashworth (viide 25), lk 158-169; Canton (viide 16), lk 69.

¹¹³ Ashworth (viide 25), lk 158.

¹¹⁴ *Ibidem*, lk 158.

¹¹⁵ Canton (viide 16), lk 69.

teine kõige sagedamini kasutatav asjaolu, mis on vähendanud isikute karistusi sissevõtmise ja röövimise puhul.¹¹⁶ Baroness Corston on kirjutanud, et Inglismaal on vangistatud väga palju naisi, kelle suhtes vangla kui karistus on väga ebaproportsionaalne ja sobimatu tulenevalt nende taustast. Paljud naised on kannatanud halva vaimse ja füüsilise tervise all, talunud vägivaldset ja seksuaalset väärkohtlemist ja neil on olnud raske lapsepõlv.¹¹⁷ Tulenevalt eelpool nimetatud mõjutustest on need ebasoodsatest olukordadest pärit naised sattunud vangi, kuid neile karistuse mõistmisel ei ole arvestatud nende keerulist lapsepõlve ning see ei peegeldu karistuses.

Kriitikud on seadnud kahtluse alla ebasoodsa kasvukeskkonna mõju arvestamise olulisuse karistuse mõistmisel. On leitud, et kuigi on olemas seos raske või puuduliku tausta ja kuritegevuse vahel, siis on inimesel valikuvabadus otsustada, kuidas käituda ja toimida. Mitte kõik raskes olukorras olevad inimesed ei pane toime kuritegusid, sest nad on otsustanud kuritegu mitte toime panna. Mõned inimesed on kuritegelikus elus lõksus isegi siis, kui neil on olemas valikuvabadus otsustada, kas järgida või eirata seadusega sätestatud norme. Teisalt on kriitikute väidetele omakorda vastatud mõtetega, et inimeste vaba valikuvõimalus kui õiguslik eeldus ning asjaolu, et seda ei piira mingid tegurid, ei ole tegelikult alati nii, kuna tegemist on privilegeeritud vaatenurgaga, mis ei ole ilmne neile, kes vaevlevad puudustes. Tuleb mõista seda, et vaesuses ja ebasoodsates oludes kasvanud isikud ei näe valikuvõimalust alati samaväärsena ning seega ei ole võimalik normi järgimise valikuvõimalust mõista nii ühekülgselt.¹¹⁸

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Inglismaa õigussüsteemis on juhtumeid, kus kohus on leidnud, et sotsiaalne puudus või isiku raske taust on alus, et vähendada isiku süüd. Siiski ei saa olla kindel, et kohtud hindavad sotsiaalse puuduse, kuritarvitamise ja probleemse tausta mõju järjekindlalt karistuse mõistmisel. Arutleda võib selle üle, kas raske ja ebasoodsa tausta ning väärkohtlemise arvestamine süüd vähendava asjaoluna on pigem kaastunde väljendus või siiski kaalutletud hinnang ja arvestus.¹¹⁹ Erialakirjanduses on nimetatud mõtete kõrval välja toodud, et sotsiaalse puuduse ja raske või puuduliku olukorra tõttu ei saa jätta isikuid karistamata ega muuta seda karistuse vähendamise aluseks, kuna see võib suurendada omakorda kuritegevuse kasvu.

¹¹⁶ Ashworth (viide 25), lk 158.

¹¹⁷ Home Office. The Corston Report. A report by Baroness Jean Corston of a review of women with particular vulnerabilities in the Criminal Justice system. Forewords 2007, lk 5. Arvutivõrgus: <https://www.asdan.org.uk/media/ek3p22qw/corston-report-march-2007.pdf> (24.01.2023).

¹¹⁸ Ashworth (viide 25), lk 159.

¹¹⁹ Canton (viide 16), lk 69-70.

Selliste asjaolude ilmnemisel tuleb läheneda hoopis läbi karistamise meetodite, mitte läbi karistuse vähendamise.¹²⁰

Raske ja puuduliku tausta või sotsiaalse puudusega arvestamine süü suuruse hindamisel ja karistuse mõistmisel sarnaneb Eestis karistust kergendava asjaoluga KarS § 57 lg 1 p-s 4 sisalduva raske isikliku olukorraga. KarS § 57 lg 1 p 4 tähenduses on raske isiklik olukord majanduslikest, perekondlikest, isikust endast tulenevast põhjusest või asjaolust tingitud olukord, mis viib isiku süüteo toimepanemiseni. Isikust endast tulenevaks asjaoluks saab pidada näiteks haigust, kuid tervise halvenemine pärast süüteo toimepanemist ei ole käsitletav raske isikliku olukorrana. Raske isikliku olukorra asjaolud ei pea olema süüteo toimepanemise otsesed põhjused.¹²¹ Siiski ei saa pidada KarS § 57 lg 1 p-i 4 päris samatähenduslikuks nagu õiguskirjanduses kirjeldatud raske ja puudulik taust ning sotsiaalne puudus. Töö autori hinnangul on õiguskirjanduses kirjeldatud asjaolud laialdasemad ning hõlmavad palju rohkem erinevaid asjaolusid kui Eestis KarS § 57 lg 1 p 4. Õiguskirjandusest võib näha, et isiku süü suurust mõjutavate asjaoludega arvestamise põhjus tuleneb sellest, et isik on kannatanud oma elus juba piisavalt ning seega peab tema karistus olema leebem ning tema olukorrale vastav ja arvestama nende asjaoludega, mis on tema elu või olukorda mõjutanud. Karistuse mõistmisel peab olema seega arvestatud ka süüteo toime pannud isikuga. Teisalt on Eestis kasutusel oleva KarS § 57 lg 1 p 4 sisu töö autori hinnangul kitsam, kuna kohus arvestab ainult teoga lahutamatult seotud isikulisi asjaolusid ning kohtuotsuses peab olema põhjendatud see, miks raske isiklik olukord karistust kergendab. Siiski leiab töö autor, et nii KarS § 57 lg 1 p 4 kui ka välismaises õiguskirjanduses välja toodud raske või ebasoodne taust ei ole käsitletavad subjektiivse süü suurust mõjutava asjaoluna, kuna tegemist ei ole ainult inimese meeleseisundit iseloomustavate teguritega, vaid need hõlmavad ka objektiivseid asjaolusid. Raske ja ebasoodne taust on isiku jaoks püsiv, kuna oma tausta ei ole võimalik muuta ning see mõjutab ja käib isikuga kaasas terve tema elu. Subjektiivsed asjaolud, mida autor töö käigus analüüsib, on aga hoopis ajutise iseloomuga. Lõpuks on inimene alati vaba otsustama, kuidas käituda ning kui rasket või ebasoodsat tausta iga kord arvestada karistuse mõistmisel, siis tähendab see seda, et iga kord tuleb karistuse mõistmisel arvestada isiku taustaga ning see muudaks võrreldes teistega automaatselt raske ja ebasoodsa taustaga inimese sanktsioonimäärasid.

¹²⁰ Lippke, R. L. Diminished Opportunities, Diminished Capacities: Social Deprivation and Punishment. – Social Theory and Practice 2003/29, No 3, lk 460.

¹²¹ Sootak, J. KarS. Kom vlj § 57/5.

1.4.4. Eesmärk

Eesmärk on samuti karistusseadustiku subjektiivne asjaolu, mis võib omada mõju isiku süü suurusele ja karistusele. Karistusseadustiku tähenduses on eesmärk „tahtliku teo taotletava tulemuse mõtteline kujund“¹²². Eesmärgi puhul süüdistatav tahtis enda eesmärgiks seatud teo realiseerumist ning süüdistatav nägi praktiliselt kindlasti ette, milline tagajärg sellisel juhul saabub.¹²³

Reaalsuses võib inimene tegutseda nii, et tema teol on mitu eesmärki. Näiteks võib inimene aias puu maha raiuda sellepärast, et aknast paistaks rohkem valgust sisse ja sellepärast, et saada küttematerjali. Karistusseadustiku mõttes ei ole aga oluline see, et mitu eesmärki süüdistataval oli teo toimepanemisel ja milline neist oli domineerivam, vaid oluline on üksnes see, et tal oli eesmärk panna toime süütegu.¹²⁴

Riigikohus on oma praktikas varasemalt eesmärki käsitlenud süüd suurendava asjaoluna ning mõistnud selle alusel rangema karistuse. Kohus on selgitanud, et kuigi KarS § 56 lg 1 kohaselt on isiku karistamise esmaseks aluseks siiski isiku süü, siis võib teo eesmärk omada mõju süü suurusele. Näiteks oli ühel juhul kohus tuvastanud, et süüdistatav oli omandanud kolmel korral narkootilisi aineid ning müünud neid edasi kolmandatele isikutele. Kuigi KarS § 183 koosseis realiseerub subjektiivses mõttes pelgalt edasiandmise eesmärgi olemasolul ning ei eelda varalise kasu saamist, siis oli süüdistatav tegutsenud omakasulisel eesmärgil, et teenida majanduslikku kasu. Kohus leidis, et kui isiku eesmärk oli müüa narkootilisi aineid omakasulikul eesmärgil, siis on tegemist õiguslikult eriti taunitava käitumisviisiga ning selle alusel tuleb isikule mõista karistus, mis vastab sanktsiooni ülemmäärale.¹²⁵

Eesmärk võib olla ka süüteo koosseisu tunnus. Näiteks KarS § 114 lg 1 p 6 sisaldab tapmist teise süüteo varjamise või selle toimepanemise hõlbustamise eesmärgil. Eesmärgil on süüteo koosseisu tunnuseks ka kavatsuse tähendus.¹²⁶

¹²² Sootak, J. KarS. Kom vlj § 12/17.

¹²³ Goffey, G. Codifying the Meaning of ‘Intention’ in the Criminal Law. – The Journal of Criminal Law 2009/73, No 5, lk 2.

¹²⁴ Horder (viide 12), lk 189.

¹²⁵ RKKK 3-1-3-14-03, p 7.2.

¹²⁶ Sootak, J. KarS. Kom vlj § 12/17.

2. KOHTUPRAKTIKA ANALÜÜS: SUBJEKTIIVSETE ASJAOLUDE MÕJU ISIKUTE KARISTUSTELE

2.1. Metoodika kirjeldus

Magistritöö põhineb empiirilisel uurimisel, mille käigus koguti andmeid kohtupraktika kohta, et hinnata subjektiivsete asjaolude mõju isikute karistustele. Empiirilise uurimuse teostamiseks analüüsis autor 1. jaanuarist 2021 kuni 31. detsembrini 2022. aastal Riigi Teatajas avaldatud jõustunud kohtuotsuseid. Uurimuse jaoks kasutas autor nii maa-, ringkonna- kui ka Riigikohtu otsuseid, mille puhul oli isikuid süüdistatud KarS § 113 alusel tapmises või § 114 alusel mõrvas. Analüüsitud kohtuotsuste hulka kuulusid ka KarS § 113 ja KarS § 114 süüteoaktid.

Süüteoaktide valik tulenes asjaolust, et autoril oli ootus, et selliste kuritegude korral analüüsib ja arvestab kohus subjektiivseid asjaolusid karistuse mõistmisel. Subjektiivsete asjaoludega arvestamise vajadus tuleneb kuritegude ja karistuste raskusest, mistõttu on vajalik igakülgset põhjendada kohtuotsust. Nii tapmised kui mõrvad on toime pandud tingituna erinevatest ajenditest ning erinevate tahtluste liikidega sõltuvalt sellest, kas need on näiteks planeeritud või impulsiivsed. Samas võib olla tegemist kuritegudega, kus isikute motiivid, eesmärgid ja muu subjektiivne suhtumine asjadesse on äärmiselt mitmekülgset. Neid subjektiivseid asjaolusid võivad kohtud karistuse mõistmisel hinnata.

Vaatluse all olid samuti kohtuotsused, mis olid läinud edasi kõrgematesse kohtuastmetesse. See võimaldas hinnata kohtute erinevaid käsitusi ja põhjendusi subjektiivsete asjaolude arvestamise kohta karistuse mõistmisel. Empiirilise uurimuse jaoks kasutatud kohtuotsused olid tehtud nii üldmenetluses kui ka lühimenetluses. Kuna kriminaalmenetluse seadustiku¹²⁷ (edaspidi KrMS) § 239 lg 2 kohaselt ei saa kokkuleppemenetlust kohaldada KarS § 113 ja 114 puhul, siis ei ole kokkuleppemenetluses asja arutamine olnud võimalik.

Kohtuotsuste leidmiseks teostas autor Riigi Teataja kohtulahendite otsingumootoris otsingu, sisestades lahendi kuupäeva lahtrisse analüüsitava ajavahemiku, valides lahendi liigiks kohtuotsuse ja märkides otsitavaks paragrahviks karistusseadustiku §-id 113 ja 114.

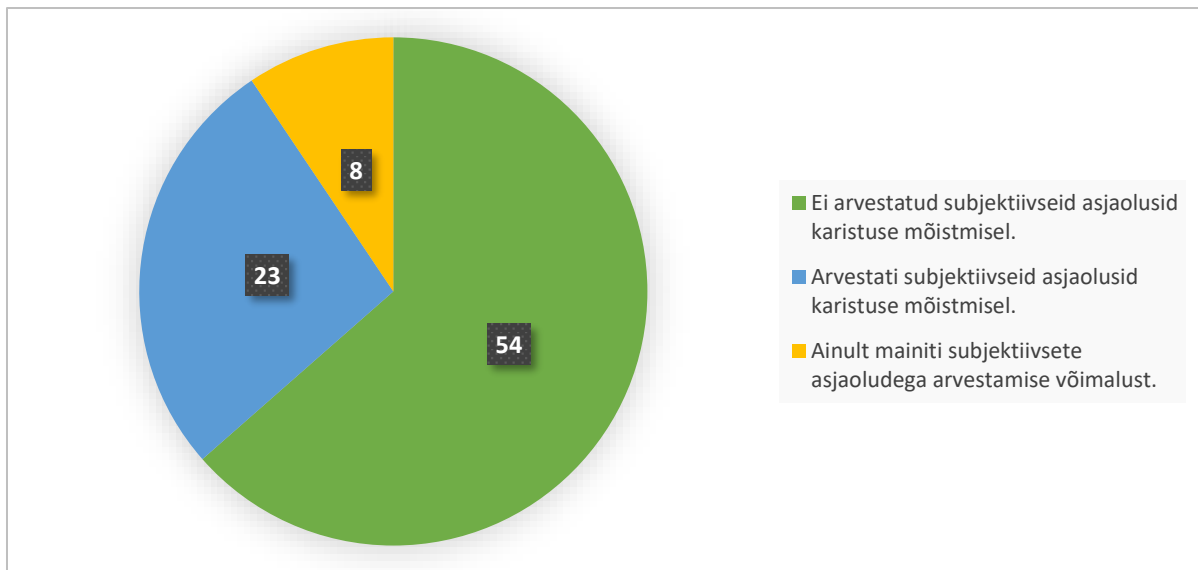
¹²⁷ Kriminaalmenetluse seadustik - RT I, 11.03.2023, 24.

Kohtuotsuste sisu uurimine andis võimaluse hinnata subjektiivsete asjaoludega arvestamise käsitlust erinevates kohtuastmetes ja selgitada välja, kui suurt mõju avaldasid subjektiivsed asjaolud karistusele.

Uurimuse raames töötas autor läbi 2021.–2022. aastal jõustunud ja Riigi Teatajas avalikustatud 88 kohtuotsust isikute suhtes, kes olid toime pannud tapmise, mõrva või nende katse. Läbitöötatud kohtuotsustest 67 otsust oli tehtud KarS § 113 alusel ning 21 otsust KarS § 114 alusel. Kuna kolmel kohtuotsusel oli ainult resolutsiooni osa ning sisu osas ei olnud võimalik järeldusi teha, siis arvestas töö autor uurimuses 85 kohtuotsusega.

Kõigi otsingu tulemusel saadud kohtuotsuste puhul töötas autor esmalt läbi karistuse mõistmise osa, et selgitada välja, milliseid asjaolusid on kohus süü suuruse hindamisel arvestanud. Peale selle andis otsuste läbitöötamine võimaluse hinnata, kas ja kuidas kõrgem kohtuaste on madalama astme poolt põhjendatud subjektiivsete asjaolude arvestamisega nõustunud või otsust muutnud. Pärast karistuse mõistmise osadega tutvumist oli võimalik eristada omavahel need kohtuotsused, kus süü suuruse puhul arvestati subjektiivseid asjaolusid ja need, kus subjektiivsete asjaoludega arvestamist ei nähtunud. Põhjalikumalt kohtuotsustega tutvudes oli võimalik tuvastada ka need kohtuotsused, kus oli üksnes mainitud, et süü suuruse hindamisel võib arvestada subjektiivseid asjaolusid.

Jooniselt 1 nähtub, kuidas on käsitletud kohtuotsused jaotatud vastavalt sellele, kas nende puhul arvestati subjektiivsete asjaoludega, oli ainult mainitud subjektiivsete asjaoludega arvestamise võimalust või ei olnud arvestatud subjektiivsete asjaoludega. Kohtuotsuste korduvuse vältimiseks liigitas autor kõik need kohtuotsused, kus kohus oli nii maininud subjektiivsete asjaoludega arvestamise võimalust kui ka hiljem subjektiivseid asjaolusid karistuse mõistmisel arvestanud, otsuste hulka, kus arvestati subjektiivsete asjaoludega.

Joonis 1. Analüüsitud kohtuotsused lähtuvalt subjektiivsete asjaoludega arvestamisest karistuse mõistmisel aastatel 2021–2022.

Allikas: Riigi Teataja

Jooniselt 1 on näha, et 54 kohtuotsuse puhul ei olnud kohus karistuse mõistmisel subjektiivsete asjaoludega arvestanud ega maininud kohtuotsuses subjektiivsete asjaoludega arvestamise võimalust. Uurimistulemustest selgus, et 23 kohtuotsuse puhul oli kohus karistuse mõistmise etapil arvestanud subjektiivsete asjaoludega ja 8 otsuse puhul oli kohus ainult maininud võimalust arvestada karistuse mõistmisel subjektiivsete asjaoludega.

2.2. Kohtuotsused, kus mainiti subjektiivsete asjaoludega arvestamise võimalust

Kohtuotsuste analüüsist nähtub, et erinevate kohtuastmete kohtud olid mitmel juhul kohtuotsuses ainult maininud teooria tasandil, et süü suuruse puhul võivad oluliseks osutada ka subjektiivsed asjaolud. Sellisel juhul ei olnud kohtud süü suuruse hindamisel ega karistuse mõistmisel konkreetse üksikjuhtumi korral subjektiivseid asjaolusid arvestanud, kuid olid süü suuruse hindamise juurde märkinud selgitavalt, et nendega võib arvestada. Analüüsitud 85 kohtuotsusest 8 puhul oli kohus ainult maininud võimalust arvestada subjektiivseid asjaolusid karistuse mõistmisel.

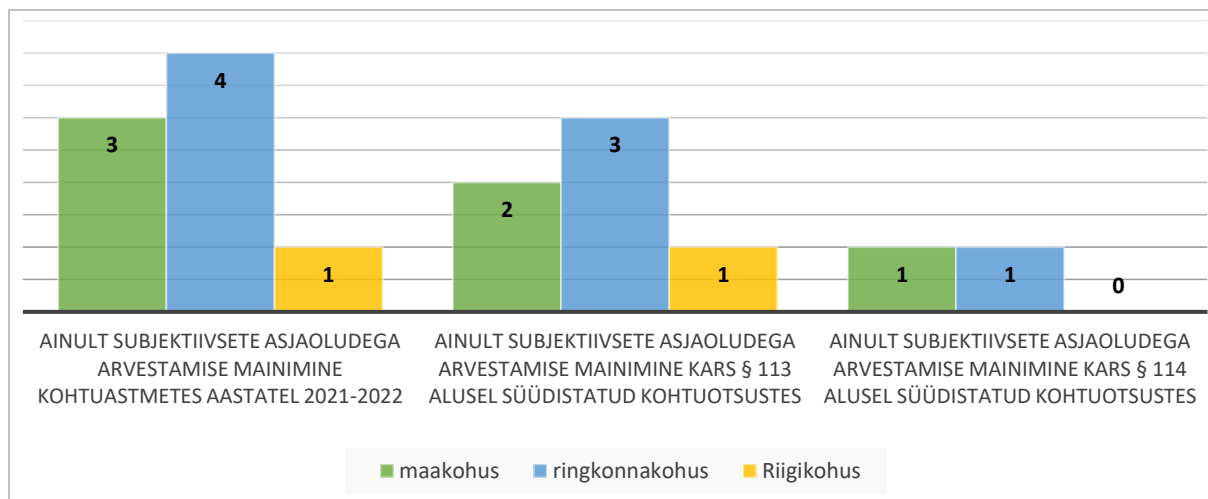
Autor rõhutab, et subjektiivsete asjaoludega arvestamise võimalust teoreetilisel tasandil mainiti ka 9 kohtuotsuses, kus lõpuks süü suuruse hindamisel ja karistuse mõistmisel tegelikult nendega arvestati. Nimetatud otsused on statistikas korduvuste vältimiseks arvestatud otsuste hulka, kus

karistuse mõistmisel arvestati subjektiivseid asjaolusid ning neid on analüüsitud alapeatükis 2.3 ja 2.4.

Uuritud tapmiste ja mõrvade kohta käivate kohtuotsuste analüüsist nähtub, et ringkonnakohtud on kõige enam oma otsustes maininud võimalust arvestada subjektiivseid asjaolusid süü suuruse hindamisel ja karistuse mõistmisel. Ringkonnakohtud on subjektiivsete asjaoludega arvestamise võimalust märkinud 2021.–2022. aastal avaldatud kohtuotsuste puhul neljas otsuses, maakohus kolmes ja Riigikohus ainult ühes otsuses. Maakohtu otsuste puhul on tegemist jõustunud otsustega, mille peale küll esitati apellatsioonkaebused, kuid mis jäid läbi vaatamata või rahuldamata. Kahe ringkonnakohtu otsuse puhul on samuti otsustatud jätta maakohtu otsus muutmata ja apellatsioon rahuldamata. Ühe ringkonnakohtu otsuse puhul on tegemist jõustunud otsusega, kus kohus otsustas osaliselt tühistada KarS § 114 süüdistuse ja karistuse osa ning tegi selles osas uue otsuse. Ühe ringkonnakohtu otsuse puhul on tegemist otsusega, mis hiljem osaliselt Riigikohtu poolt tühistati süüditunnistamise ja karistuse osas. Riigikohtu otsuse puhul tühistati ringkonnakohtu tehtud otsus ja jõustati varasem maakohtu otsus.

KarS § 113 alusel tehtud kohtuotsuste korral olid kohtud maininud subjektiivsete asjaoludega arvestamise võimalust süü suuruse hindamisel kuuel korral ning KarS § 114 puhul kahel korral. Eeltoodud andmed näitavad, et KarS § 113 alusel tehtud kohtuotsustes on kohtud rohkem maininud subjektiivsete asjaoludega arvestamise võimalust, kuid see on ilmselt tingitud asjaolust, et KarS § 113 alusel tehtud kohtuotsuseid oli kohtutes märksa rohkem kui KarS § 114 alusel.

Jooniselt 2 on näha, kuidas analüüsitud ajavahemikul varieerub subjektiivsete asjaoludega arvestamise mainimine kohtuastmete lõikes.

Joonis 2. Subjektiiivsete asjaoludega arvestamise mainimine kohtuotsustes kohtuastmete lõikes aastatel 2021–2022.

Allikas: Riigi Teataja

Kohtuotsustes, kus oli ainult teoreetiliselt mainitud subjektiiivsete asjaoludega arvestamise võimalust, oli seda tehtud karistuse mõistmise etapis süü suuruse hindamise juures. Seitsmel juhul oli selgitus esitatud peaaegu identsel kujul. Kohtud olid otsustes välja toonud, et süü suuruse kindlakstegemisel tuleb peamiselt lähtuda süüteo asjaoludest, milleks saab pidada näiteks tegu, tagajärge, süüdlase teo toimepanemise motiivi ja eesmärki. Sellest tulenevalt saavad süü suurust mõjutada näiteks koosseisupärase käitumise süstemaatilisus, tagajärje raskus, kannatanu isik ja tema käitumine.¹²⁸ Taolise põhjenduse olid kohtunikud kohtuotsustes süü suuruse hindamise juures toonud välja viiel korral.¹²⁹

Kahe kohtuotsuse puhul olid kohtud sama mõtte edasi andmiseks kasutanud erinevat sõnastust. Harju Maakohtu Tallinna kohtumaja 20.01.2022 kohtuotsuses nr 1-21-5877/29 on kohus selgitanud süü suuruse hindamist samamoodi nagu eelnevates otsustes, kuid lisanud, et süü suurust mõjutavad asjaolud võivad ilmned ka kergendavates ja raskendavates asjaoludes.

Harju Maakohtu Tallinna kohtumaja 18.05.2021 kohtuotsuses nr 1-21-350/24 on kohus öelnud, et KarS § 56 sätestab süü põhimõtte, mis tähendab, et süü suuruse kindlakstegemisel tuleb peamiselt lähtuda süüteo asjaoludest, milleks saab pidada näiteks tegu, tagajärge, süüdlase motiivi ja eesmärki, kuid mis võivad ilmned ka hoopis karistust kergendavates ja

¹²⁸ TlnRnKo 1-21-4686/31, TlnRnKo 1-21-4310/72, TlnRnKo 1-20-8538/129, TlnRnKo 1-18-10214/82, RKKK 1-19-4150/132.

¹²⁹ TlnRnKo 1-21-4686/31, TlnRnKo 1-21-4310/72, TlnRnKo 1-20-8538/129, RKKK 1-19-4150/132, TlnRnKo 1-18-10214/82.

raskendavates asjaoludes¹³⁰. Seega on nendel kahel juhul kohtud peaaegu samamoodi selgitanud süü suuruse hindamist ning selle puhul arvestatavaid asjaolusid, kuid on juurde toonud ka kergendavad ja raskendavad asjaolud. Kõigist 7 kohtuotsusest on võimalik näha, et otsustes on kohtunikud peaaegu samasõnaliselt märkinud, et süü suurust võivad mõjutada süüdlase käitumise motiiv ja eesmärk.

Kolme kohtuotsuse puhul on peale süü suurusele hinnangu andmise selgitust viidatud Riigikohtu lahenditele. Harju Maakohtu Tallinna kohtumaja 20.01.2022 kohtuotsuses nr 1-21-5877/29 on viidatud Riigikohtu otsuse nr 3-1-1-18-11 punktile 8.1, kust pärineb maakohtu poolt esitatud selgitus. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi 26.01.2022 kohtuotsuses nr 1-20-8538/129 on viidatud kolmele Riigikohtu lahendile: 1-18-2232/179 punktile 71, 1-17-1629/44 punktile 28 ja 1-19-4150 punktile 26. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 26.01.2021 kohtuotsuses nr 1-19-4150/132 on viidatud lausa kuuele varasemale Riigikohtu otsusele: 1-18-2232/179 punktile 71, 1-17-1629/44 punktile 28, 3-1-1-58-13 punktile 8, 3-1-1-76-12 punktile 7, 3-1-1-11-10 punktile 6.1 ja 3-1-1-14-07 punktile 6.

Viru Maakohtu Narva kohtumaja 21.02.2022 kohtuotsuses nr 1-22-266/36 on kohus tapmiskatse korral märkinud karistuse kergendamise puhul, et KarS § 60 alusel tuleb arvestada kuriteo eesmärkide ja motiividega, süüdistatava rolliga, tema käitumisega kuriteo toimepanemise ajal ja peale seda ning ka teisi asjaolusid, mis oluliselt vähendaksid kuriteo ühiskonnaohtlikkuse taset.¹³¹

Analüüsitud kohtuotsustest nähtub, et lahendites on subjektiivsetest asjaoludest peamiselt viidatud süüdistatava motiivile ja eesmärgile. Mitte ühegi kohtuotsuse puhul ei ole viidatud sellistele subjektiivsetele asjaoludele nagu näiteks tahtlus või ettevaatamatus. Lähtudes kohtuotsuste sõnastustest on võimalik arvestada ka teistsuguseid asjaolusid, kuna kohtud on toonud välja ja loetlenud asjaolusid, millega tuleb peamiselt arvestada. Seega on kohtud jätanud lahtiseks selle, mida saab veel käsitleda subjektiivsete asjaoludena süü suuruse hindamisel. Seda lahtist subjektiivsete asjaolude loetelu on võimalik täiendada veidi kohtupraktika abil, tulenevalt sellest, mida kohtud on aja jooksul karistuse mõistmisel arvestanud. Kohtud on aja

¹³⁰ HMKo 1-21-350/24

¹³¹ VMKo 1-22-266/36

jooksul arvestanud subjektiivse asjaoluna isiku suhtumist kaitstavasse õigushüvesse, mida saab hinnata läbi süüdistatava käitumise enne ja pärast teo toimepanemist.¹³²

Töö autor järeldeb uuritud kohtuotsustest, et subjektiivsete asjaoludega arvestamise mainimine kohtuotsustes sõltub suuresti konkreetse kohtuniku stiilist ning põhjendamise mahust. Kõikide analüüsitud kohtuotsuste puhul oli võimalik näha väga erinevaid kohtuotsuste vormistusi ning põhjendusi. Oli kohtuotsuseid, kus kohtunik oli pööranud otsuse vormistamisele väga suurt rõhku ning selgitanud põhjalikult, mida kujutab endast süü ja kuidas ning millistel alustel käib karistuse mõistmine. Teisalt tuvastas autor mitmeid kohtuotsuseid, kus täiendavatele selgitustele rõhku ei olnud pööratud ning kohtuotsuses oli üsna lühidalt märgitud karistuse osa. Lisaks nähtus, et kohtuotsustes, kus kohtunik oli pööranud palju rõhku erinevate nüansside selgitamisele, oli tihti mitmeid viiteid varasemale kohtupraktikale.

Autori hinnangul näitab subjektiivsete asjaolude mainimine teoreetilisel tasandil kohtupraktikas süü suuruse hindamisel ja karistuse mõistmisel, et sõltumata asjaolust, et alates 2004. aastast ei kehti enam vana KarS § 56 lg 1 sõnastus, mille kohaselt tuli kohtul karistuse mõistmisel arvestada lisaks kergendavatele ja raskendavatele asjaoludele ka tahtluse ja ettevaatamatuse liiki teo toimepanemisel, on kohtud praktikas seisukohal, et nimetatud asjaolud mängivad rolli karistuse mõistmisel. Tegelikult olid ka seaduse muutjad sellel arvamusel, kuna põhjendasid KarS § 56 lg 1 muudatust sellega, et tahtluse liik tuleb tuvastada igal juhul ning tahtluse liigi arvesse võtmine on hõlmatud süü suuruse arvestamisel.¹³³

Seega ei ole autori hinnangul kohtute praktikat muutnud asjaolu, et KarS § 56 lg 1 kohaselt ei ole kohustust arvestada subjektiivsete asjaoludega. Lisaks vajab märkimist, et näiteks kohtute poolt viidatud Riigikohtu lahend 3-1-1-18-11, millest tuleneb süü suurust mõjutavate asjaolude kirjeldus, on aastast 2011, mis tähendab, et kohtud on üsna pika ajaperioodi möönnud võimalust arvestada karistuse mõistmisel ka subjektiivseid asjaolusid.

¹³² Kiris, Pikamäe, Sootak. Sanktsiooniõigus (viide 4), lk 120.

¹³³ Kriminaalmenetluse koodeksi, karistusseadustiku ja väärteomenetluse seadustikumuutmise seaduse eelnõu seletuskiri 102 SE I.

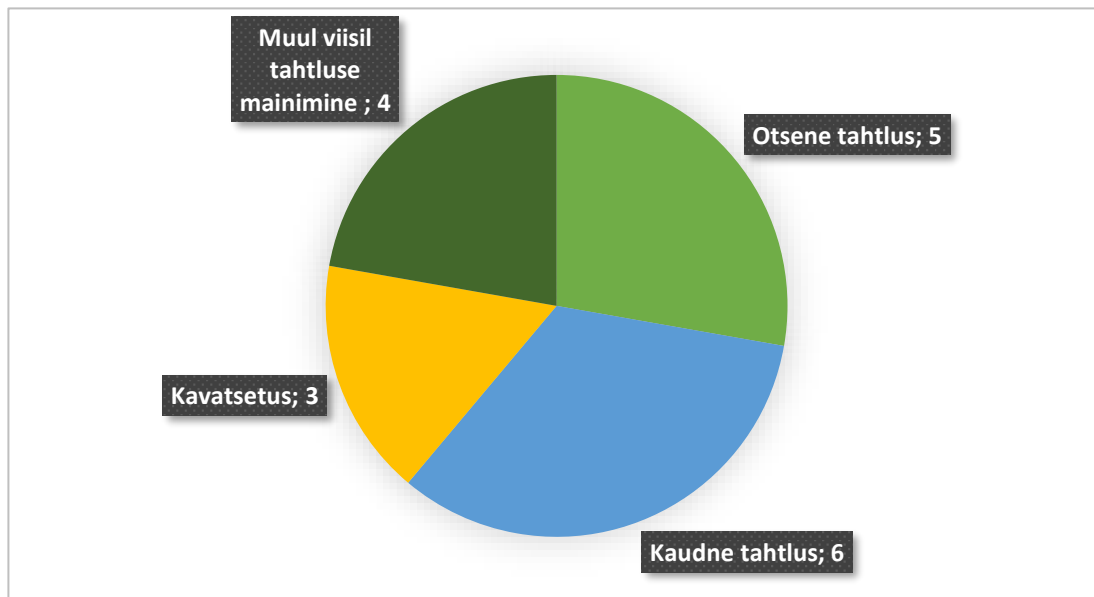
2.3. Kohtuotsused, kus tahtlust arvestati karistust mõjutava asjaoluna

2.3.1. Kohtuotsuste iseloomustus

Kohtutel on süü suuruse hindamisel karistuse mõistmise etapis võimalus arvestada tahtluse liigiga. Analüüsitud kohtuotsustest oli 23 puhul hinnatud subjektiivseid asjaolusid, mille seas oli tahtlus, mida oli käsitletud süü suuruse hindamisel 17 korral, kusjuures ühes kohtuotsuses oli arvestatud kahte tahtluse liiki, nii tahtlust teo suhtes kui tahtlust tagajärje suhtes. Ühe kohtuotsuse puhul oli süü suuruse juures hinnatud nii tahtlust kui ka muud madalat motiivi KarS § 58 p 1 II alternatiivi alusel.

Maakohus oli 12-s 2021.–2022. aastal avaldatud kohtuotsuses süü suuruse hindamise ja karistuse mõistmise etapis käsitletud tahtlust. Kõikide maakohtu otsuste peale esitati apellatsioonkaebus. Uuritud 12 kohtuotsusest oli 11 jõustunud KarS § 113 ja KarS § 114 mõistetud karistuse osas. Ühe maakohtu otsuse on ringkonnakohus tühistanud KarS § 114 osas ning teinud uue otsuse, muutes karistuse pikkust. Ringkonnakohtus käis tahtlus süü suuruse kontekstis kohtuotsustest läbi viiel korral. Kolme ringkonnakohtu otsuse puhul otsustas kohus jätta maakohtu otsuse jõusse ning apellatsioonkaebuse rahuldamata. Ühe ringkonnakohtu otsuse tühistas hiljem Riigikohus KarS §114 osas ning ühe ringkonnakohtu otsusega tühistas kohus KarS § 114 osas maakohtu otsuse ja tegi selles osas uue otsuse.

KarS § 16 eristab kolme erinevat tahtluse liiki, milleks on kavatsetus, otsene tahtlus ja kaudne tahtlus. Otsuste hulgas, kus kohus on karistuse mõistmisel arvestanud subjektiivse asjaoluna tahtlust, on kajastatud kõik kolm tahtluse liiki ning osades otsustes on kohus jätnud täpsele tahtluse liigile viitamata, kuid on arvestanud tahtlusega seotud asjaolusid karistuse mõistmisel (Joonis 3). Lisaks esineb kohtuotsuseid, kus ringkonnakohus nõustub maakohtu selgitusega arvestada tahtluse liiki karistuse mõistmisel ning kohtuotsuseid, kus ringkonnakohus muudab maakohtu otsust, kuna leiab, et karistuse mõistmisel on arvestatud valesti tahtluse liiki või kus kaitsja on apellatsioonkaebuses maininud süü suuruse juures tahtlusega arvestamist.

Joonis 3. Tahtluse liigi mõju karistuse mõistmisel aastatel 2021–2022.

Allikas: Riigi Teataja

Jooniselt 3 nähtub, et viie kohtuotsuse puhul on kohus arvestanud karistuse mõistmisel asjaolu, et süüdistatav on teo toime pannud otsese tahtlusega, kuue kohtuotsuse puhul on kohus arvestanud teo toimepanemist kaudse tahtlusega ning kolme kohtuotsuse puhul on arvestatud teo toimepanemist kavatselt. Nelja kohtuotsuse puhul on arvestatud tahtlust süü suuruse hindamise juures, kuid pole selgesõnaliselt viidatud täpsele tahtluse liigile. Autor täpsustab, et ühes kohtuotsuses on kohus arvestanud teo suhtes otsest tahtlust ning tagajärje suhtes kaudset tahtlust ning neid mõlemaid on karistuse mõistmisel arvestatud.

Kohtuotsused on jagatud otsuste põhjenduste alusel kolme gruppi:

- 1) otsused, kus ilmnes selgelt, kuidas tahtlus mõjutas karistust;
- 2) otsused, kus võib oletada, kuidas tahtlus mõjutas karistust;
- 3) otsused, kus tahtlus mõjutas karistust, kuid ei nähtu kuidas.

Järgnevates punktides esitab autor iga grupi kohta selgituse, kirjeldab gruppi kuuluvaid kohtuotsuseid ja seejärel esitab enda analüüsi ning järeldused vastava grupi kohta.

2.3.2. Kohtuotsused, kus ilmnes selgelt, kuidas tahtlus mõjutas karistust

Esimesena on käsitletud kohtuotsuseid, kus autori hinnangul ilmnes selgelt ja täpselt, kuidas tahtlus mõjutas süü suurust ning seeläbi karistust. Selliseid kohtuotsuseid oli 8.

Tartu Maakohtu Viljandi Kohtumaja 13.01.2021 kohtuotsuses nr 1-20-536/67 süüdistati süüdistatavat KarS § 113 lg 1 alusel, kuna ta pani toime tahtliku tapmise, mille käigus kägistas kannatanu surnuks ning hiljem uputas tema laiba. Kohus tuvastas esmalt, et süüdistatav pani teo toime otsese tahtlusega, kuna ta kägistas kannatanut pika aja vältel ning ignoreeris kannatanu rabelemist ning seega järeldas kohus, et süüdistatava eesmärgiks oli kannatanu surma põhjustamine. Tegemist oli otsese tahtlusega ka seetõttu, et süüdistatav teadis tegu toime pannes, et kannatanut kägistades võib tekkida lämbus ning selle tagajärjel saabuda kannatanu surm. Karistuse mõistmisel oli kohus esmalt tuvastanud KarS § 113 lg 1 puhul sanktsiooni keskmiseks määraks 10 aastat ja 6 kuud. Süü suuruse hindamisel märkis kohus esimese asjana, et „/.../karistuse mõistmisel arvestab kohus süü suurust. Süüdistuses KarS § 113 lg 1 järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemises hindab kohus /.../ süüd suureks põhjusel, et ta pani kannatanu Ü. R-i tapmise toime otsese tahtlusega“¹³⁴. Kohus märkis, et lisaks otsese tahtlusega toime pandud teole viitab süüdistatava küünilisusele asjaolu, et peale kuriteo sooritamist asus ta aktiivselt laibast vabanema. Karistust kergendava asjaoluna arvestati kohtuotsuses puhtsüdamlikku kahetsust KarS § 57 lg 1 p 3 alusel. Kohus märkis, et süüdistatavat ei ole varem kriminaalkorras karistatud. Eelnimetatust tulenevalt otsustas kohus, et süüdistatava karistus peab jääma karistusraami keskmise määra juurde ning mõistis karistuseks 9 aastat vangistust.¹³⁵

Harju Maakohtu 19.05.2021 otsuses nr 1-21-218/26 on isikut süüdistatud KarS § 113 lg 1 alusel tapmises. Süüdistatav oli löönud kannatanut elutähtsatesse piirkondadesse seni, kuni see põhjustas kannatanu surma. Kohus leidis erinevalt prokurörist, et tegu ei ole toime pandud kavatselt, vaid hoopis otsese tahtlusega. Kuna osapooled olid sõbrad, nende läbisaamine oli hea ja tülisid neil ei olnud, siis oli kohus seisukohal, et tapmine ei olnud süüdistatava eesmärgiks. Süü suuruse puhul oli kohus hinnanud objektiivseid asjaolusid ehk teo raskust ja tagajärje raskust. Kohus tuvastas kergendavate asjaoludena kahju hüvitamise ja kahetsuse. Raskendavaid asjaolusid ei esinenud. Nende asjaoludega arvestades leidis kohus, et karistus peab jääma alla sanktsiooni keskmäära ehk see peab olema 9 aastat ja 6 kuud. Peale seda märkis kohus järgmises lauses, et „siinjuures peab kohus arvestama, et tegemist ei olnud kavatselt

¹³⁴ TMKo 1-20-536/67.

¹³⁵ TMKo 1-20-536/67.

toime pandud kuriteoga ning /.../ on varem kriminaalkorras karistamata isik. Seega vastab nimetatud karistus isiku süü suurusele, arvestab õiguskorra kaitsmise huve ning on kooskõlas karistuse üld- ja eripreventiivsete eesmärkidega¹³⁶. Kohus mõistiski eelnevaid asjaolusid arvestades karistuseks 9 aastat ja 6 kuud.¹³⁷

Tallinna Ringkonnakohus oli 11.10.2021 otsuses 1-20-6745/78 analüüsinud apellatsioonkaebust maakohtu lahendi peale, kus süüdistatavat süüdistati mõrvakatses KarS § 114 lg 1 p 2, 3 - § 25 lg 2 alusel. Süüdistatav oli süüdanud põlema maja, kus viibisid sees kaks inimest. Süüdistatav ei hoolinud sellest, et tema tegu võib olla ohtlik kannatanute elule ja tervisele ning pärast maja süütamist lahkus ta sündmuskohalt. Maakohus mõistis karistuseks 9-aastase vanglakaristuse. Apellatsioonkaebuses tõi süüdistatava kaitsja välja, et asjaolu, et isik pani teo toime eesmärgistatult ja tahtlikult, ei ole tõestatud. Ringkonnakohus märgib peale süüte asjaolude analüüsimist, et süüdistatav pani teo toime raskeima tahtluse vormiga ehk kavatselt. Süüdistatava eesmärgiks oli oma teo tulemusega tappa majas viibinud kaks isikut. Ringkonnakohus selgitas, et mõrvakatse puhul on karistuse mõistmise jaoks eeskätt oluline isiku tahtluse intensiivsus, mida näitab näiteks kuriteo toimepanemise põhjalik planeerimine ja ettevalmistamine. Kohus nõustus maakohtu mõistetud 9-aastase vanglakaristusega ja selgitas, et kuriteo puhul „on X tahtlus piisavalt intensiivne ja see väljendub tapmise kavatsuses e eesmärgipärasel tegevuses ja ettevalmistav staadium kuni katsestaadiumini nagu juba varasemalt korduvalt märgitud oli käitumisaktidest tulvil“¹³⁸. Ringkonnakohus jättis seega maakohtu otsuse muutmata.¹³⁹

Viru Maakohtu 06.07.2021 otsuses nr 1-20-6452/49 oli isikut süüdistatud tapmiskatses, kuna ta lõi noaga kannatanut kolmel korral ülakeha piirkonda peale seda, kui kannatanu ei olnud nõus talle suitsu ja raha andma. Tegude jäi katsestaadiumisse, kuna kannatanul õnnestus põgeneda ja kutsuda abi. Esmalt oli kohus karistuse mõistmise etapis märkinud, et kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid ei esine. Järgnevalt leidis kohus läbi objektiivsete asjaolude, et süüdistatava süüd ei saa pidada väikseks. Arvesse oli võetud kallaletungi ootamatust, noalöövide piirkonda, vigastuste raskust ja asjaolu, et tegu jäi katse staadiumisse süüdistatavast olenematutel asjaoludel. Lisaks analüüsis kohus KarS § 60 alusel karistuse kergendamise kohaldamist, kuna kuritegu jäi katsestaadiumisse. Selgitavalt ütles kohus, et katsestaadiumisse jäänud teo puhul on esmatähtis hinnata tahtluse intensiivsust, millega on seotud näiteks ka

¹³⁶ HMKo 1-21-218/26.

¹³⁷ HMKo 1-21-218/26.

¹³⁸ TlnRnKo 1-20-6745/78.

¹³⁹ TlnRnKo 1-20-6745/78.

kuriteo toimepanemise põhjalik planeerimine ja ettevalmistamine. Lisaks tuleb arvestada õigushüve kahjustumist. Kohus on nende asjaolude hindamisel märkinud: „kriminaalasjas ei ole tuvastatud asjaolusid, mis viitaksid kuriteo toimepanemise planeerimisele ja ettevalmistamisele. Samas rünnata isikut noaga ootamatult tema enda kodus vaid sellel põhjusel, et viimane ei andnud küsimise peale suitsu, viina ja raha, on mõistetamatu ning sellisel tegevusel ei saa olla vähimatki õigustust“¹⁴⁰. Rohkem asjaolusid karistuse kergendamise juures kohus ei analüüsinud. Nendel asjaoludel leidis kohus, et KarS § 60 alusel on karistuse kergendamine asjakohane ning mõistis karistuseks vangistuse sanktsiooni alammääras ehk 6 aastat.¹⁴¹

Pärnu Maakohtu 19.07.2021 otsuses nr 1-21-1494/52 süüdistati isikut KarS § 113 lg 1 alusel tapmises. Süüdistatav lõi kööginoga kannatanule kaela piirkonda, mille tagajärjel ta sündmuskohal suri. Kohus tuvastas süüdistatava teos kaudse tahtluse. Kaudne tahtlus väljendus selles, et löök oli tehtud elutähtsasse piirkonda ning iga keskmine mõistlik kõrvalseisja tajub, et selline tegu on piisavalt ohtlik ning selle puhul on ilmne üheaegselt nii surma saabumise võimalikuks pidamine kui ka möömine. Karistust mõistes oli kohus süü suuruse juures esmalt hinnanud teo asjaolusid nagu löökide arv, vigastuse raskus ja teo tagajärg. Järgnevalt analüüsis kohus subjektiivseid asjaolusid ning märkis, et „tuvastatud asjaoludest nähtuvalt on tegu toime pandud käeulatuses laual olnud noaga, seega välise teopildi põhjal on tegu toime pandud hetke ajendil ning impulsiivne. A. G pani teo toime kaudse tahtlusega, ehk kõige vähem intensiivse tahtlusega“¹⁴². Kuriteo asjaoludest tulenevalt leidis kohus, et „arvestades ühest küljest löögi piirkonda (elutähtis piirkond), valitud vahendit ja vigastuse intensiivsust, teisalt ründe impulsiivsust ning ühte lööki (ei ole massiivset vägivalda) ja kaudset tahtlust tuleb A. G süü hinnata kohtu veendumusel keskmisest veidi väiksemaks“¹⁴³. Kuna kohus tuvastas, et süü suurus oli keskmisest väiksem, siis peab karistus jääma 6 ja 9 aasta vahele. Järgnevalt tuvastas kohus veel kergendava asjaoluna puhtsüdamliku kahetsuse ning arvestas karistuse mõistmisel eripreventiivsel eesmärgil süüdlase isikut. Kõikide süü suurust mõjutavate asjaolude koosmõjus mõistis kohus karistuseks 7,5-aastase vangistuse.¹⁴⁴

Tallinna Ringkonnakohtu 23.11.2021 otsuses nr 1-21-1494/66 oli apelleeritud maakohtu otsuse peale, kus isikut süüdistati KarS § 113 lg 1 alusel tapmises. Ringkonnakohtusse jõudnud

¹⁴⁰ VMKo 1-20-6452/49.

¹⁴¹ VMKo 1-20-6452/49.

¹⁴² PMKo 1-21-1494/52 p 71.

¹⁴³ PMKo 1-21-1494/52 p 72.

¹⁴⁴ PMKo 1-21-1494/52.

apellatsioonkaebuses oli süüdistatava kaitsja märkinud, et maakohus oli jätnud süü suuruse hindamisel arvestamata asjaolu, et süüdistatav pani teo toime kaudse tahtlusega. Kohus märkis, et maakohus oli tegelikult juba süü suuruse hindamisel võtnud arvesse seda, et tegu on toime pandud madalaima tahtluse liigiga ehk kaudse tahtlusega ning selle alusel ei ole võimalik enam isiku karistust vähendada.¹⁴⁵

Tartu Maakohtu 18.08.2021 kohtuotsuses nr 1-20-3387/110 süüdistati kahte isikut KarS § 113 lg 1 järgi tapmises. Süüdistatavad otsustasid kannatanut omakohtu korras karistada, kuna nad arvasid, et kannatanu oli varasemalt ühe süüdistatava tüdruku väärkohelnud. Süüdistatavad olid kokku leppinud kannatanu tapmises. Nad meelitasid kannatanu autosse ning viisid ta metsa, kus kannatanut löödi ja ta surnuks kähistati. Peale tapmist panid süüdistatavad kannatanu põlema ja hiljem viskasid kannatanu laiba jõkke. Kohus tuvastas, et mõlemad süüdistatavad panid teo toime kavatselt, kuna neil oli enne teo toimepanemist ühiselt otsustatud ja kokku lepitud, et nad kähistavad kannatanu surnuks. Seega olid süüdistatavad enda eesmärgiks seadnud kannatanu tapmise ning nad pidid tapmist ka võimalikuks pidama, kuna olid kaasa võtnud laiba hävitamiseks bensiini. Mõlema süüdistatava puhul hindas kohus süüd suureks ning märkis, et „süüdistuses KarS § 113 lg 1 järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemises hindab kohus /.../ süüd suureks põhjusel, et ta pani kannatanu S. K tapmise toime kavatselt“¹⁴⁶. Mõlema süüdistatava puhul oli kasutatud sama põhjendust kavatsuse arvestamise osas. Kohus oli märkinud, et küünilist käitumist väljendab ka kuriteo jälgede aktiivne hävitamine ja kuriteo varjamine. Mõlema isiku puhul oli kohus arvestanud kergendava asjaoluna puhtsüdamlikku kahetsust ja sideandmete päringuga tõendite kogumisel toimunud rikkumist. Raskendava asjaoluna arvestas kohus süüteo toimepanemist grupis. Kohus mõistis mõlemale süüdistatavale karistuse alla sanktsiooni keskmäära ehk 9 aastat.¹⁴⁷

Maakohtu nr 1-20-3387/110 otsuse peale esitasid süüdistatavad apellatsioonkaebuse, mille kohta Tartu Ringkonnakohus tegi 22.12.2021 otsuse nr 1-20-3387/141. Apellatsioonkaebuses oli märgitud, et üks süüdistatav leiab, et ei pannud tegu toime kavatselt, kuna neil ei olnud kaasas laiba varjamiseks ja hävitamiseks vajalikke asju. Lisaks oli kaebuses märgitud, et tuvastatud ei ole tapmisotsuse tegemise aeg, koht ega viis. Ringkonnakohus märkis, et nõustub maakohtu hinnanguga, et süüdistatava süü suurus on suur. Ringkonnakohus lisas, et tavaliselt toimuvad tapmised impulsiivselt, alkoholi joomise käigus ja teo toimepanija võime oma

¹⁴⁵ TlnRnKo 1-21-1494/66.

¹⁴⁶ TMKo 1-20-3387/110.

¹⁴⁷ TMKo 1-20-3387/110.

käitumist vastavalt oma ebaõiguserusaamale juhtida on joobe tõttu tugevasti häiritud. Antud juhul oli süüdistatav tapmisotsuse langetanud kaalutletult ja kainelt. Pärast seda oli süüdistatav asunud veel koos teise süüdistatavaga arutama, kuidas kuritegu toime panna. Ringkonnakohus selgitab, et mõistetud 9-aastane vangistus on kõike muud kui liiga range. Ringkonnakohus jättis maakohtu otsuse muutmata.¹⁴⁸

Tartu Ringkonnakohus oli 08.01.2021 kohtuotsuses 1-19-9973/118 tühistanud maakohtu otsuse, kus süüdistatavat süüdistati KarS § 114 lg p-de 1 ja 2 alusel. Kohus tühistas kohtuotsuse piinaval viisil toime pandud mõrva osas ning mõistis süüdistatava süüdi julmal ja üldohtlikul viisil toime pandud mõrvas. Kohus vähendas mõrva eest vangistuse 17 aastalt 15 aastale. Ringkonnakohus selgitas esmalt, et maakohus leidis ekslikult, et süüdistatav tegutses surma osas kavatsetult. Kolleegium märgib, et kuigi see võis olla võimalik, siis on ka tõenäoline see, et tal oli surma osas üksnes kaudne tahtlus ning lähtuvalt *in dubio pro reo*-printsibist (kahtlused tuleb tõlgendada süüdistatava kasuks), tuleb seega lähtuda kaudsest tahtlusest. Seega märkis kohus, et süüdistatava karistust on vaja vähendada, kuna ta ei pannud tapmist toime kavatsetult, vaid hoopis kaudse tahtlusega. Kohus märgib aga lisaks, et siiski ei saa karistust vähendada kuigivõrd suure määras, kuna teo julmus oli äärmiselt suur.¹⁴⁹

Kirjeldatud kohtuotsuste põhjal on näha esiteks seda, et kohtud analüüsivad väga erinevas järjekorras süü suurust mõjutavaid asjaolusid, see tähendab, et osade otsuste puhul on esmajärjekorras alustatud subjektiivsetest asjaoludest, kuid teiste puhul objektiivsetest asjaoludest. Lisaks on näha, et tahtluse arvestamise analüüs on süü suuruse hindamisel üldjuhul üsna lühikene, tavaliselt on seda tehtud umbes ühe kuni kahe lausega. Seevastu oli kohtuotsustes objektiivseid asjaolusid käsitletud tavaliselt palju pikemalt. Kuna pikemaid selgitusi seoses tahtluse arvestamisega karistuse mõistmisel ei olnud, siis oli võimalik hinnata, kuidas tahtlus karistust mõjutas läbi selle, kuidas kohtud olid vormistanud karistuse mõistmise selgitused või kuidas olid määranud rõhuasetuse süü suuruse hindamisel.

Näiteks Harju Maakohtu otsuses nr 1-21-218/26 ja Pärnu Maakohtu otsuses nr 1-21-1494/52 oli kohus väga selge struktuuriga jõudnud karistuseni ning see andis kohe selge pildi sellest, kuidas tahtlus karistust mõjutas. Esimese otsuse puhul oli kohus analüüsinud põhjalikult objektiivseid asjaolusid ning peale seda leidis kohus, et karistus peaks olema 9 aastat ja 6 kuud. Peale esmase sanktsioonimäära väljatoomist ütles kohus, et arvestada tuleb veel tahtluse ja

¹⁴⁸ TrtRnKo 1-20-3387/141.

¹⁴⁹ TrtRnKo1-19-9973/118.

kannatanu isikuga ning selle tulemusel mõistiski karistuseks 9 aastat ja 6 kuud. Selline karistuse mõistmise struktuur võimaldas järeldada, et kuna tegu ei olnud kavatsetud, siis ei muutnud see ka süüd suuremaks ega avaldanud mõju karistuse suurusele. Teise kohtuotsuse puhul oli kohus süü suuruse hindamisel kaalunud esmalt objektiivseid asjaolusid ja subjektiivseid asjaolusid ning nende omavahelises koosmõjus leidis, et süü suurus on keskmisest väiksem ja karistus peab jääma 6 kuni 9 aasta vahele. Alles pärast seda hindas kohus kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid ja mõistis karistuseks 7,5 aastat. Jällegi aitas karistuse mõistmisel kasutatud struktuur näha selgelt, kuhu vahemikku objektiivsete ja subjektiivsete asjaolude koosmõju karistuse viis. Seega aitab tahtluse mõju karistusele hinnata see, kui kohtud on kohtuotsused ehitanud üles loogilisele struktuurile ja näitavad selgelt, milliseid asjaolusid arvestatakse ning millises suunas need karistust liigutavad.

Kohtuotsustest on näha, et mitmel juhul ütles kohus selgesõnaliselt, et hindab süüd suureks tulenevalt tahtluse liigist. Ühe kohtuotsuse puhul hindas kohus süüd suureks, kuna tegu oli toime pandud otsese tahtlusega ning teisel juhul hindas kohus süüd suureks, kuna tegu oli toime pandud kavatsetult. Seega on näha, et nii otsene tahtlus kui ka kavatsetus võivad mõjutada süüd suuremaks ning seda seetõttu, et tegemist ei ole tahtluse madalaima liigiga. Tartu Ringkonnakohtu kohtuotsusest nr 1-19-9973/118 on selgelt näha, kuidas kohus vähendas maakohtu poolt mõistetud karistust, kuna maakohus tuvastas valesi, et tegu oli toime pandud kavatsetult. Ringkonnakohtus selgitas, et kuna kavatsetus oli võimalik, aga on ka tõenäoline, et tegu pandi toime hoopis kaudse tahtlusega, siis tuleb süü suurusel arvestada kaudset tahtlust. Selline tahtluse liigi muutus omas kohe karistuse suurusele vähendavat mõju. Seega, kui kohtud põhjendavad selgelt, et tahtluse liigi tõttu peavad süüd suureks või väikseks, näitab see selgelt mõju karistuse suurusele. Lisaks on võimalik sellest järeldada, et tahtluse kolmel eri liigil on ka erinev kaal süü suurusele.

Kuigi autor on kohtuotsuste hulgast tuvastanud 9 lahendit, mille puhul nähtus selgelt subjektiivsete asjaolude arvestamine, siis ei tähenda see, et kohtud kohtuotsustes piisavalt selgitaksid, kuidas tahtlus avaldab karistusele mõju. Autor on seisukohal, et kuigi kohtuotsuste tegemiseks on kohtutel üldine struktuur, siis aitaksid ühtsed vorminõuded paremini näidata subjektiivsete asjaolude mõju karistuse mõistmisel.

2.3.3. Kohtuotsused, kus võib oletada, kuidas tahtlus mõjutas karistust

Järgmisena on autor käsitlenud kohtuotsuseid, kus võis ainult oletada, kuidas tahtlus mõjutas karistusi. See tähendab, et kohus oli karistuse mõistmise etapis analüüsinud ja arvestanud tahtlust, kuid kohtuotsusest ei selgunud täpsemalt, kuid oli võimalik oletada, kuidas see karistust mõjutas. Autori hinnangul oli selliseid kohtuotsuseid 5 nende 17 kohtuotsuse hulgast, kus kohus oli karistuse mõistmisel tahtlust arvestanud.

Viru Maakohtu 20.06.2022 kohtuotsuses nr 1-22-915/51 süüdistati süüdistatavat KarS § 113 lg 1 - § 25 lg 2 järgi tapmiskatses. Süüdistatav lõi kannatanut noaga kaela, mille tagajärjel tekkis eluohtlik vigastus. Kannatanu surm jäi saabumata tänu arstiabile. Kohus leidis, et süüdistatav tegutses kaudse tahtlusega, kuna noaga kaela piirkonda lüües pidi süüdistatav eeldama, et see võib endaga kaasa tuua isiku surma. Kohus ei tuvastanud, et süüdistataval oleks olnud eesmärk kannatanut tappa. Karistuse mõistmise osas rõhutas kohus, et katse staadiumisse jäänud süüteo korral on oluline karistuse mõistmise juures arvestada esmalt just tahtluse intensiivsust ja teisalt seda, millises ulatuses õigushüve kahjustati ja millised olid süüteo tehiohud. Süü suuruse hindamisel analüüsis kohus esmalt põhjalikult kuriteo objektiivseid asjaolusid. Kohus arvestas teo raskust, teo intensiivsust, tagajärje raskust ja süüdistatava käitumist pärast teo toimepanemist. Tahtlusega arvestamist oli kohus maininud ainult ühe lausega, öeldes „samuti tuleb süü suuruse hindamisel arvesse võtta seda, et /.../lõi kannatanut noaga kaudse tahtlusega, seega pani ta tapmisekatse toime tahtluse nõrgima vormiga“¹⁵⁰. Lisaks arvestas kohus karistust kergendava asjaoluna kannatanu provotseerivat käitumist. Kohus mõistis arvestades eelnimetatud asjaolusid süüdistatavale karistuse alla keskmise sanktsioonimäära ehk 4 aastat.¹⁵¹

Harju Maakohtu 10.01.2022 otsuses nr 1-21-1131/96 oli kohus arvestanud kaudse tahtlusega karistuse mõistmisel. Kohtuotsuses süüdistati süüdistatavat KarS § 114 lg 1 p 4 alusel mõrvas. Kohtuotsuses süüdistati veel kahte isikut, kuid neid antud juhul ei käsitleta, kuna nende puhul ei arvestatud karistuse mõistmisel tahtluse liigiga. Kohtuotsuse kohaselt peksis süüdistatav koos kahe teise isikuga kannatanut käte ja jalgadega. Lisaks lõi süüdistatav kannatanut noaga viiel korral. Kohus tuvastas, et süüdistatav pani teo toime kaudse tahtlusega. Süü suuruse hindamisel arvestas kohus esmalt kergendava asjaoluna süüdistatava siirast kahetsust ja märkis, et arvestada tuleb asjaolu, et kuriteo tagajärg on raske, mille tulemusel hukkus noor äsja isaks

¹⁵⁰ VMKo 1-22-915/51 p 76.

¹⁵¹ VMKo 1-22-915/51.

saanud mees. Tahtlusega arvestamist mainis kohus kõigest ühe lausega, öeldes, et „süüdistatav pani kuriteo toime kaudse tahtlusega – N. V.i surma süüdistatav ei soovinud“¹⁵². Muuhulgas leidis kohus, et karistuse mõistmisel mängivad rolli süüdistatava poolt noa kasutamine, noa kaasas kandmine, asitõendite hävitamine ning Eesti Vabariigist lahkumine. Veel võttis kohus arvesse asjaolu, et süüdistatava jaoks ei ole teise inimese elu ja tervis oluline, kuna ta on ka varem sarnaseid tegusid toime pannud. Kohus otsustas mõista süüdistatavale karistuse sanktsiooni keskmises määras ehk 14 aastat vangistust KarS § 114 lg 1 p 4 eest.¹⁵³

Pärnu Maakohtu 18.03.2021 otsuses nr 1-20-7016/72 süüdistati isikut KarS § 113 lg 1 alusel tapmises. Süüdistatav lõi kannatanut selja tagant ühe korra noaga, mille tagajärjel kannatanu suri. Kohus tuvastas, et arvestades süüdistatava käitumist, kannatanul tuvastatud vigastuse laadi ja asetsemiskohta, on tegu toime pandud kaudse tahtlusega. Karistuse mõistmisel märkis kohus, et kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid ei tuvastatud. Kohus arvestas süü suuruse hindamisel tegu, teo raskust, tagajärge ja asjaolu, et rünne oli selja tagant. Nimetatud objektiivsete asjaolude põhjal leidis kohus, et süüdistatava süüd tuleb hinnata keskmiseks. Peale süü suuruse keskmiseks hindamist märkis kohus ühe lausega, et võtab arvesse tahtluse liiki ehk seda, et süüdistatav pani teo toime kaudse tahtlusega. Nende asjaolude põhjal mõistis kohus karistuseks 9 aastat.¹⁵⁴

Tartu Maakohtu 21.04.2021 kohtuotsuses 1-20-4575/92 süüdistati kolme isikut mitme erineva kuriteo toimepanemises. Kõiki kolme süüdistati ka KarS § 114 lg 1 p 1 alusel mõrvas piinaval või julmal viisil. Süüdistatavad panid kolmekesi koos tahtlikult toime kannatanu mõrva, pekstes kannatanut pikema perioodi jooksul käte, jalgade ja lauajupiga pea ja keha piirkonda. Kannatanu suri saadud vigastustesse sündmuskohal. Peale mõrva sooritamist süütasid süüdistatavad surnukeha põlema ja põgenesid sündmuskohalt. Kohus leidis, et kõik kolm süüdistatavat panid teo toime otsese tahtlusega ning sellele viitab juba teopilt. Süüdistatavate intensiivsest ja pikaajalisest peksemisest elutähtsatesse piirkondadesse nähtub, et nad kõik pidid aru saama, et tegevuse vältimatuks tagajärjeks on kannatanu surma saabumine. Karistuse mõistmise etapis oli kohus (viidates Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi 1-15-1618 otsusele) selgitanud, et „süü suurus on objektiivsete tunnuste – teo ja selle tagajärje kaudu mõõdetav ja kohus on kohustatud hindama tagajärje raskust, teo taunitavust ja raskust, teo korduvust jne. Samuti andma hinnangu teos avalduvale subjektiivsele süü suurusele (tahtlus või

¹⁵² HMKo 1-21-1131/96.

¹⁵³ HMKo 1-21-1131/96.

¹⁵⁴ PMKo 1-20-7016/72.

ettevaatamatus, teos avaldub suhtumine normi jne)¹⁵⁵. Kõigi kolme süüdistatava KarS § 114 lg 1 p 1 järgi kvalifitseeritud kuriteo puhul ütles kohus, et nende süü oli teo toimepanemisel suur. Esimese põhjendusena märkis kohus, et süüdistatavad panid teo toime otsese tahtlusega. Ühe süüdistatava puhul, kes oli üritanud luua ettekujutuse, et tema teo panus oli väga väike, rõhutas kohus süü suuruse hindamisel, et kuna tegu pandi toime kaastäideviijatena, siis oli süüdistatavate tegu kantud ühisest tahtlusest. Rohkem kohus subjektiivseid asjaolusid ei käsitlenud. Lisaks mängisid süü suuruse hindamisel rolli teo toimepanemine grupis, teo intensiivsus, tagajärje raskus, suhtumine pärast teo toimepanemist. Kuna süüdistatavad panid toime mitu kuritegu, siis KarS § 64 lg 1 alusel oli loetud kergemad karistused kaetuks raskeima karistusega. Kuna kaks süüdistatavat olid alaealised, siis KarS § 45 lg 2 kohaselt sai kohus neile KarS § 114 lg 1 p 1 eest mõista maksimaalselt 10-aastase vanglakaristuse ning kohus seda ka tegi. Kolmandale süüdistatavale mõistis kohus KarS § 114 lg 1 p 1 eest 12-aastase vangistuse.¹⁵⁶

Peamiselt nähtub kohtuotsustest, kus arvestati tahtlusega ning võis oletada, kuidas see karistust mõjutas, seda, et mitmel juhul oli kohus karistuse mõistmise etapis süü suuruse hindamisel öelnud, et arvestada tuleb ka tahtlusega. Nii Viru Maakohtu kohtuotsuses nr 1-22-915/51, Harju Maakohtu otsuses nr 1-21-1131/96 kui ka Pärnu Maakohtu otsuses nr 1-20-7016/72 olid kohtud öelnud, et süü suuruse hindamisel tuleb arvesse võtta seda, et tegu pandi toime kaudse tahtlusega. Viru Maakohtu otsuse puhul oli kohus lisanud täpsustuseks, et tegu oli pandud toime nõrgima tahtluse vormiga ja Harju Maakohtu otsuse puhul oli kohus lisanud, et süüdistatav pani teo toime kaudse tahtlusega ehk kannatanu surma ta ei soovinud. Sellised kohtu poolt antavad lühikesed selgitused annavad võimaluse eeldada, et kuna tegemist oli madalaima tahtluse vormiga, siis ei omanud see süü suurusele suurt mõju. Seega on võimalik otsuste põhjal eeldada, et näiteks, kui tegu oleks pandud toime hoopis otsese tahtlusega, siis oleks see mõjunud süüd suurendavana. Siiski ei ole kohtud nendel juhtudel kordagi selgelt välja öelnud, millises suunas see kaudne tahtlus süü suurust liigutab. Kinnitust sellele, et kui tegu oleks toime pandud kaudse tahtlusega otsese tahtluse asemel, muutub süü suurus suuremaks, annab Tartu Maakohtu otsus 1-20-4575/92, kust võis eeldada, et just otsese tahtlusega arvestamine süü suuruse hindamisel mõjutas seda suuremaks. Kuna kohus ütles esmalt, et süü suurus on suur ja siis ütles, et tegu pandi toime otsese tahtlusega, siis on võimalik eeldada, et kohus pidas silmas, et otsene tahtlus mõjutas süü suurust suuremaks.

¹⁵⁵ TrtRKO 1-15-1618 p 18.2.

¹⁵⁶ TMKo 1-20-4575/92.

Töö autor on seisukohal, et kuigi kohtud märgivad otsustes, et arvestavad tahtluse vormiga, siis ei ole nad kuidagi põhjendanud ega selgitanud, kuidas see süü suurusele mõju avaldab. Et kohtuotsuse põhjal oleks võimalik selgelt näha, mis mõjutasid süü suurust, võiksid kohtunikud selgitada ka tahtlusele viitamisel, millises suunas see süü suurust mõjutab. Kuigi on teada, et tahtlusel on kolm erinevat vormi ja võib eeldada, milline neist millises suunas süü suurust mõjutab, siis on autor seisukohal, et kohtuotsuse põhjendatuse seisukohalt on oluline, et tahtluse vorm on konkreetselt otsuses kirjas.

2.3.4. Kohtuotsused, kus tahtlus mõjutas karistust, kuid ei nähtu kuidas

Järgmisena kirjeldatakse ja analüüsitakse kohtuotsuseid, kus autori hinnangul ei nähtunud, kuidas tahtlus lõpuks süüdistatava karistust mõjutas. Nende kohtuotsuste puhul on kohtud karistuse mõistmisel analüüsinud ja arvestanud tahtlust, kuid ei ole võimalik aru saada, kuidas see karistust mõjutas. Autor tuvastas, et sellesse gruppi kuulub 3 kohtuotsust.

Harju Maakohtu 04.08.2021 kohtuotsuses nr 1-20-5088/44 on süüdistatavat süüdistatud tapmises KarS § 113 lg 1 alusel. Süüdistatav peksis kannatanut käte ja jalgadega elutähtsatesse piirkondadesse tehes lühikese aja jooksul vähemalt 50 lööki. Järgmisel päeval suri kannatanu vigastustesse. Kohus tuvastas, et süüdistatav pani peksmise toime otsese tahtlusega ning tagajärje suhtes oli tal kaudne tahtlus. Peksmine oli toime pandud otsese tahtlusega, kuna pekstes kannatanut elutähtsatesse piirkondadesse pidi süüdistatav mõistma, et see võib endaga kaasa tuua surmavaid vigastusi ning selle läbi ta ka möönis kannatanu surma saabumist. Lisaks annab otsesest tahtlusest kinnitust ka löökide arv, kuna 50 löögi puhul pidi süüdistatav aru saama ja võimalikuks pidama, et ta võib põhjustada inimese surma. Surma suhtes tuvastas kohus kaudse tahtluse, kuna süüdistatav ei tundnud huvi kannatanu seisundi vastu ja ta oli ükskõikne saabuva tagajärje suhtes. Karistuse mõistmisel oli kohus lähtunud isiku süüst, arvestades selle juures kergendava asjaoluna puhtsüdamlikku kahetsust KarS § 57 lg 1 p 3 alusel, raskendava asjaoluna teo intensiivsust, raskeid vigastusi kannatanul ja süüdistatava lahkumist sündmuskohalt. Subjektiivsete asjaoludega arvestamist karistuse mõistmisel mainis kohus vaid kahe lausega, öeldes, et võtab arvesse asjaolu, et süüdistatav tegutses peksmise puhul otsese tahtlusega ja surma saabumise osas kaudse tahtlusega. Lisaks märkis kohus, et

süüdistatav ei seadnud enda eesmärgiks kannatanule surma põhjustamist. Eelnimetatud asjaoludest tulenevalt mõistis kohus karistuseks 10 aastat.¹⁵⁷

Harju Maakohtu 02.11.2021 otsuses nr 1-21-4158/17 süüdistati süüdistatavat KarS § 113 lg 1 alusel. Süüdistatav alustas kannatanuga tüli, provotseeris kaklemist ja lõi teda. Peale seda pussitas süüdistatav kannatanut reie piirkonda. Vaatamata kolmanda osapoole sekkumisele, suri kannatanu reitel saadud vigastustesse. Kohus tuvastas, et süüdistatav tegutses otsese tahtlusega KarS § 16 lg 3 tähenduses. Otsese tahtluse kasuks viitav peamine asjaolu oli löökide arv reie piirkonda. Kohus leidis, et tehes 7 lööki reie piirkonda, pidi süüdistatav möönma, et põhjustab sellega kannatanu surma. Otsesest tahtlust näitab ka teojärgne käitumine, kui süüdistatav oli kiirabi kõne ajal kannatanu haavade suhtes ükskõikne. Süü suuruse hindamise juures oli kohus arvestanud karistust kergendavate asjaoludena puhtsüdamlikku kahetsust ja kahju hüvitamist. Lisaks arvestas kohus objektiivsete asjaoludega nagu noahoopide arv, ründe intensiivsus ja vigastuste raskus. Kohus märkis, et võtab veel arvesse seda, et süüdistatav lõi kannatanut noaga otsese tahtlusega. Peale seda märkis kohus, et kuna raskendavaid asjaolusid ei esine ning oli ainult üks kergendav asjaolu, siis tuleb mõista karistus alla sanktsiooni keskmäära. Selle tulemusel mõistis kohus karistuseks 10 aastat, mis on alla sanktsiooni keskmäära.¹⁵⁸

Pärnu Maakohtu 20.05.2021 kohtuotsuses nr 1-20-8538/93 süüdistati isikut KarS § 114 lg 1 p-de 2, 3, 6 alusel tapmises, kuna ta tappis kaks isikut ning vigastas viit inimest. Prokurör oli antud kaasuse puhul palunud süüdistatavale mõista maksimaalse karistuse ehk eluaegse vanglakaristuse. Kohus on rõhutanud, et kui hinnata, kas prokuröri nõutud eluaegne vangistus on asjakohane, tuleb hinnata, kas süü suuruse vastab sellisele karistusele. Kohus tuvastas esmalt, et esines süüid kergendav asjaolu ehk puhtsüdamlik kahetsus. Raskendavaid asjaolusid kohus ei tuvastanud. Siiski märkis kohus, et teo tehiooludes ilmneb faktoreid, mis mõjutavad süü suurust suuremaks. Nende faktorite all peeti silmas näiteks seda, et tulirelvade rünnak oli ulatuslik ja intensiivne, kannatanud ei kujutanud endast ohtu ja süüdistatav lahkus sündmuskohalt. Need olid mõned üksikud elemendid, mida kohus antud juhul arvestas. Kohus leidis, et nendest asjaoludest tulenevalt ei ole võimalik mõista karistust sanktsiooni keskmääras. Peale seda lisas kohus veel täiendavalt, et „kuritegu oli oma olemuselt julm, kuriteo toimepanemise vahendid ja nende kasutamise intensiivsus viitavad sellele, et süüdistataval oli soov ja eesmärk ohvrid kindlasti tappa“¹⁵⁹. Kohus asus eelnimetatud asjaolude põhjal seisukohale, et eluaegse

¹⁵⁷ HMKo 1-20-5088/44.

¹⁵⁸ HMKo 1-21-4158/17.

¹⁵⁹ PMKo 1-20-8538/93 p 71.

vangistuse kohaldamine ei ole asjakohane ja leidis, et süüdistatavat tuleb karistada 20-aastase vanglakaristusega koos lisakaristusega.¹⁶⁰

Autori hinnangul on võimalik sellesse gruppi kuuluvatest kohtuotsustest näha, et kohtuotsused ei anna kuidagi aimu sellest, kuidas tahtlus lõpuks karistust mõjutas. Kohtuotsustes oli tahtlusega arvestamist mainitud väga napsõnaliselt ning ei täpsustatud, milline oli kuriteo puhul süü suurus. Kui kohus ei märgi kohtuotsuses ära, millise suurusega süü umbes või täpselt on, siis on ka väga raske teha järeldusi selles osas, kuhu poole tahtlus süü suurust mõjutas.

Näiteks Harju Maakohtu otsuses nr 1-20-5088/44 ütles kohus, et arvestab nii peksmise suhtes olnud otsese tahtlusega kui ka tagajärje suhtes olnud kaudse tahtlusega. Samas ei ole kohus kordagi öelnud, kas hindab süüd suureks, keskmiseks või väikseks. Otsust lugedes ei ole seega võimalik mõista, kuidas kaks erinevat tahtluse liiki omavahel suhestuvad ehk kas need mõjuvad koos raskemana ja seega muudavad süüd suuremaks. Harju Maakohtu otsuses nr 1-21-4158/17 oli küll arvestatud ainult ühe tahtluse liigiga ehk otsese tahtlusega, kuid kordagi ei olnud mainitud, kuidas see süü suurust mõjutas. Kui kohus selgitaks kohtuotsuses, et isiku süü on suur, keskmine või madal ja siis ütleks, et arvestab ka tahtlusega, oleks võimalik anda hinnang, kas tahtlus mõjutas süüd suuremaks või väiksemaks. Sellistel juhtudel, kui otsuses ei mainita, millises suunas kohtu hinnangul süü liigub, on väga raske mõista, millist mõju tahtlus karistusele reaalselt omas.

Peale kõigi kolme grupi kohtuotsuste analüüsi saab järeldada, et Eesti kohtupraktikas arvestatakse tahtlusega karistuse mõistmisel, kuid kohtuotsustes ei ole sellega arvestamist piisavalt põhjendatud. Autor rõhutab, et sõltuvalt kohtuasjast võib olla süü suuruse hindamisel piisav mainida tahtlusega arvestamist ühe lausega, kuid kogu karistuse mõistmise osast peab selguma, millises suunas tahtlus isiku süü suurust mõjutas. Sellisel juhul on võimalik aru saada, miks oli tahtlusega arvestamine üldse vajalik ja kuidas see muutis vastavalt süüteo karistuse proportsionaalseks.

2.4. Kohtuotsused, kus motiivi arvestati karistust mõjutava asjaoluna

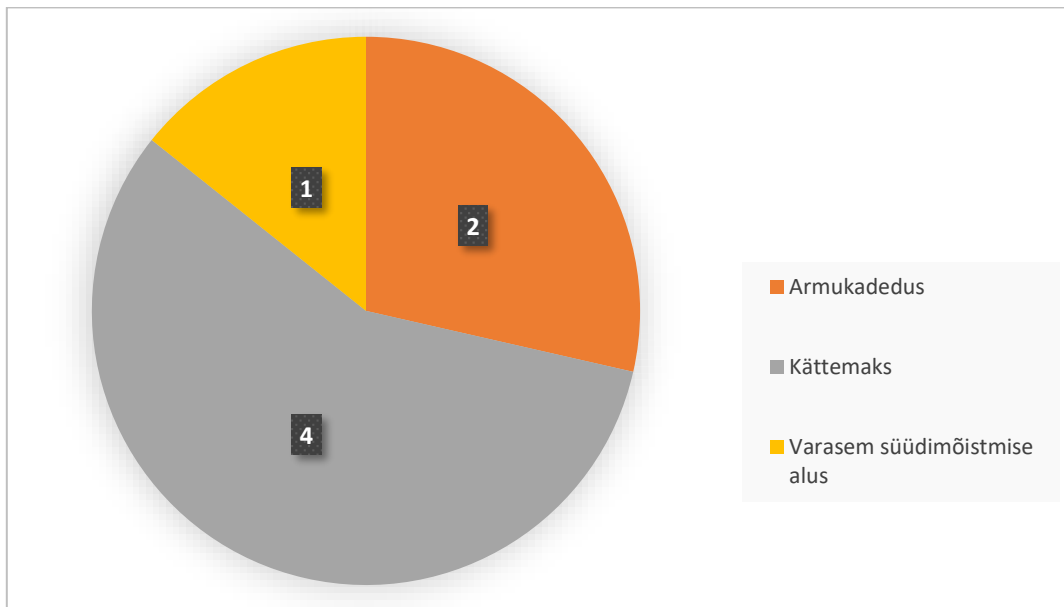
Uuritud 85 kohtuotsuse hulgast oli seitsme kohtulahendi korral kohus karistuse mõistmisel arvestanud teo toimepanemise motiivi või analüüsinud motiivi olemasolu. Motiive oli arvestatud või neid oli analüüsitud neljas maakohu otsuses, kahes ringkonnakohtu otsuses ja

¹⁶⁰ PMKo 1-20-8538/93.

ühes Riigikohtu otsuses. Seitsmest otsusest on 4 jõustunud KarS § 113 või KarS §114 süüdistuse ja karistuse osas. Neljast maakohtu otsusest läks üks edasi ringkonnakohtusse ning kolm käisid läbi nii ringkonna- kui ka Riigikohtust.

Kuue otsuse puhul olid kohtud arvestanud või hinnanud motiivi läbi karistust raskendava asjaolu. KarS § 58 p 1 II alternatiivi kohaselt on karistust raskendavaks asjaoluks muu madal motiiv. Ühe otsuse puhul oli kohus lihtsalt märkinud, et arvestab karistuse mõistmisel süüdistatava motiive. Seitsmest otsusest ühe puhul oli kohus karistuse mõistmisel lisaks motiivile arvestanud subjektiivsetest asjaoludest seda, et tegu oli toime pandud kavatselt. Lisaks oli ühes kohtuotsuses kohus käsitlenud lausa kahte muud madalat motiivi.

Jooniselt 4 on võimalik näha aastatel 2021–2022 avaldatud kohtuotsuseid lähtuvalt muu madala motiivi sisustamisest.

Joonis 4. Muu madala motiiviga sisustatud kohtuotsused aastatel 2021–2022.

Allikas: Riigi Teataja

Jooniselt 4 nähtub, milliseid muu madala motiivi sisustamisi kohtud kasutasid analüüsitud perioodil. Madala motiivina on kohtud käsitlenud kolme erinevat asjaolu: armukadedus, kättemaks ja isiku varasem süüdimõistmise alus. Muu madala motiivi sisustamine läbi armukadeduse esines kohtuotsustes karistuse mõistmisel kahel korral. Kättemaks kui madal motiiv esines neljal korral, mida oli kahel korral analüüsitud karistuse mõistmisel ja ühel korral mainitud süüdistatava kaitsja poolt apellatsioonkaebuses. Ühes kohtuotsuses oli kohus käsitlenud lisaks armukadeduse motiivile ka kättemaksu motiivi. Ühel korral oli kohtuotsuses

süüdistusaktist tulenevalt analüüsitud muu madala motiivina kannatanu süüdimõistmise alust. Kohtuotsuses kannatanu süüdimõistmise alust avalikuks ei tehtud.

Autor käsitleb esimesena kohtuotsuseid, milles kohus oli muu madala motiivina analüüsinud armukadedust. Harju Maakohtu 27.08.2021 otsuses nr 1-20-6745/62 analüüsis kohus muu madala motiivina nii armukadedust kui ka kättemaksu. Süüdistatavat süüdistati mitmes kuriteos ning üheks neist oli mõrvakatse KarS § 114 lg 1 p 2 ja 3 - § 25 lg 2 järgi. Kohtuasi läks edasi ringkonnakohtusse ja Riigikohtusse. Ringkonnakohtu otsuses muud madalat motiivi ei käsitletud. Riigikohtu 20.06.2022 otsuses nr 1-20-6745/88 analüüsis kohus samuti armukadedust kui muud madalat motiivi. Riigikohus tühistas nii maa- kui ka ringkonnakohtu otsuse KarS § 114 lg 1 p 2 ja 3 - § 25 lg 2 suhtes ja tegi selles osas uue otsuse.

Kohtuotsuse kohaselt pani süüdistatav toime mõrvakatse, kui süütas kahe inimese tapmise eesmärgil maja, kus need isikud parasjagu viibisid. Peale maja süütamist lahkus süüdistatav sündmuskohalt. Süüdistatava tegevused olid ajendatud sellest, et ta ei suutnud leppida enda ja ühe kannatanu vahelise abielu lõppemisega ja oli armukade endise abikaasa uue suhte pärast. Sellest tulenevalt analüüsis kohus karistuse mõistmisel raskendava asjaoluna muud madalat motiivi kui armukadedust KarS § 58 p 1 II alternatiivi alusel. Kohus selgitas läbi Riigikohtu varasemale praktikale viitamise, et kui tegu on toime pandud armukadeduse tõttu, siis ei saa seda alati käsitleda muu madala motiivina, kuna armukadedus võib olla teatud juhtudel ka ühiskonnas aktsepteeritud ja see ei ole alati üheselt hukkamõistetav. Armukadedust on võimalik käsitleda madala motiivina ainult juhul, kui see on just konkreetsel üksikjuhul eriliselt hukkamõistetav.¹⁶¹ Maakohus oli seisukohal, et „/.../armukadedus on /.../ kuritegeliku käitumise juures mitte võimendavaks teguriks, vaid selle ajendiks. Armukadedus, mis tingib soovi mh vägivallaga oma abikaasa üle domineerida, on kahtlemata juba ka üldnimlikult hukkamõistetav“¹⁶². Kohus selgitas, et asjaoludest lähtuvalt on armukadeduse kui madala motiivi avaldumine ilmne, kuna kõik kuriteod oli süüdistatav toime pannud seetõttu, et ei suutnud leppida abielu lõppemisega ja sellega, et abikaasal olid olnud abieluvälised suhted. Süüdistatava armukadedus tingis vajaduse kontrollida oma abikaasat, ähvardada abikaasa uut elukaaslast ja proovida neid mõlemaid tappa. Seega on süüdistatavat vandanud haiglane armukadedus ning seega on armukadedus kuritegude toimepanemise motiivina eriliselt

¹⁶¹ HMK 1-20-6745/62; RKKKo 1-15-10119 p 38-39; TlnRKO 1-15-10119, p 2.

¹⁶² HMK 1-20-6745/62.

hukkamõistetav, mis võimaldab seda käsitada muu madala motiivina KarS § 58 p 1 II alternatiivi mõttes.¹⁶³

Samas kohtuotsuses oli kohus analüüsinud veel ühte madalat motiivi ja selleks oli kättemaks. Kohus selgitas, et kättemaksuna on võimalik vaadelda asjaolu, et süüdistatava abikaasa lahkus tema juurest ja et abikaasa uus elukaaslane võttis tema naise n-ö endale. Siiski ei pidanud kohus vajalikuks arvestada kättemaksuga kui karistust raskendava asjaoluga KarS § 58 lg 1 p II alternatiivi alusel, kuna mõrvakatse tingis juba muu madala motiivina arvestatud armukadedust. Seega tuvastas kohus kohtulahendis ainult ühe muu madala motiivi ja selleks oli armukadedus. Kohus arvestas karistuse mõistmisel asjaolu, et kuritegu jäi katse staadiumisse, see oli toime pandud mitme isiku suhtes üldohtlikul viisil, süüdistatavat ei ole varasemalt kohtulikult karistatud ja kergendava asjaoluna puhtsüdamlikku kahetsust KarS § 57 lg 1 p 3 tähenduses. Selle tulemusel mõistis kohus karistuseks mõrvakatse eest 9 aastat vangistust.¹⁶⁴

Kohtuotsus jõudis välja Riigikohtuni. Kassatsioonikaebuses oli süüdistatava kaitsja märkinud, et maakohtu hinnang tegude toimepanemisel muul madalal motiivil ehk armukadeduse motiivil KarS § 58 p 1 kohaselt on vale ning kohus on valesti kohaldanud materiaaõigust. Riigikohus oli kaitsja seisukohtadega nõus.¹⁶⁵ Riigikohus selgitab, et varasema Riigikohtu kohtulahendi nr 1-15-10119/80 punktidega 38-39 on KarS § 58 p 1 ehk ka muu madala motiivi kohaldamisele seatud väga kõrge lävend. Riigikohus on varasemas lahendis selgitanud, et kui kohus soovib arvestada KarS § 58 p 1 alusel muud madalat motiivi, siis see peab kätkema endas igal üksikjuhul selle motiivi erilist hukkamõistetavust.¹⁶⁶ Analüüsitud kohtuotsuses leidis kohus, et „.../juhtumi asjaoludel ei muuda I. M-i armukadeduse motiiv tema tegusid kolleegiumi hinnangul taunitavamaks võrreldes sellega, kui tema või keegi teine oleks samasugused kuriteod toime pannud mõnel sellisel motiivil, mida KarS § 58 p 1 ei hõlma“¹⁶⁷. Seega ei arvestanud Riigikohus karistuse mõistmisel raskendava asjaoluna muud madalat motiivi.

Kohtuotsustest nähtub, et kuigi maakohus justkui tuvastas, et kuritegu oli toime pandud muul madalal motiivil ja motiiv oli eriliselt hukkamõistetav, siis Riigikohus lükkas selle seisukoha ümber. Kuigi Riigikohus oli enda seisukohta põhjendanud, siis leiab autor, et Riigikohtu poolt antud selgitus ei ole justkui piisavalt selge, et see aitaks edaspidi kohtunikel täpsemalt aru saada, millisel juhul on tegemist eriliselt hukkamõistetava motiiviga ja millal mitte. Töö autor on

¹⁶³ HMKo 1-20-6745/62.

¹⁶⁴ HMKo 1-20-6745/62.

¹⁶⁵ RKKK 1-20-6745/88.

¹⁶⁶ RKKK 1-15-10119/80.

¹⁶⁷ RKKK 1-20-6745/88 p 66.

seisukohal, et hinnangu andmine sellele, mida teost lähtuvalt saab pidada erilisel hukkamõistetavaks on samuti subjektiivne ning sõltub suuresti kohtuniku siseveendumusest. Sellest tulenevalt võib ühe kohtuniku jaoks tunduda mingi motiiv erilisel hukkamõistetav, kuid teine kohtunik leiab, et selline motiiv ei ole erilisel hukkamõistetav. Lisaks kinnitavad kohtuotsused ka seda, et KarS § 58 p 1 mõttes muu madala motiivi sisustamisele on seatud üsna kõrge lävend. Et kohaldada muu madala motiivina armukadedust, on vaja kohtul veenvalt ja argumenteeritult põhjendada, kuidas just konkreetsel juhul on armukadedus erilisel hukkamõistetav. Analüüsitud kohtuotsustest ei selgu, millal on võimalik armukadeduse kui muu madala motiiviga arvestada karistuse mõistmisel ehk millal on armukadedus erilisel hukkamõistetav.

Alljärgnevalt on käsitletud kolme kohtuotsust, millistes kohtud olid karistuse mõistmisel muu madala motiivina käsitletud kättemaksu. Kuna varem analüüsitud kohtuotsuses nr 1-20-6745/62 käsitleti lisaks armukadedusele ka kättemaksu muu madala motiivina, siis ei ole nimetatud kohtuotsust järgnevalt uuesti vaadeldud.

Harju Maakohtu 14.12.2021 otsuses nr 1-21-4410/59 oli kohus muu madala motiivina käsitletud kättemaksu. Kohtuotsuse kohaselt süüdistati süüdistatavat kahes kuriteos, millest üks oli tapmine KarS § 113 lg 1 kohaselt. Maakohtu otsuse peale esitati apellatsioonkaebus. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi 30.06.2022 otsusega nr 1-21-4410/75 jäeti maakohtu otsus KarS § 113 lg 1 alusel esitatud süüdistuse ja karistuse osas muutmata ning ringkonnakohus muutis ainult teise kuriteo osas maakohtu otsust.

Kohtuotsuse kohaselt tappis süüdistatav tulirelvast kahe lasuga kannatanu tema kahe lapse juuresolekul. Kannatanu sai surmavad vigastused ning suri hiljem haiglas. Maakohus tuvastas, et süüdistatav pani teo toime muu madala motiiviga ehk kättemaksuks. Täpsemalt oli süüdistatavas tekitanud viha üleval asuvast korterist tulnud lärm, kus ta oli varasemalt lärmi tõttu käinud ka märkusi tegemas. Süüdistatav soovis ülemistele naabritele kõvema sõna öelda ning läks seetõttu vihase ning ärritununa koos laetud revolvriga korteri juurde. Süüdistatav oli hiljem öelnud, et kannatanu oli ise juhtunud süüdi ning ta ise viis süüdistatava sellise teoni. Kohus märkis, et nimetatud asjaolud viitavad kuriteo toimepanemisele muul madalal motiivil ehk kättemaksuks.¹⁶⁸ Lisaks ütles kohus, et „on ilmne, et M. P., tundes ennast alandatuna (ilma objektiivse põhjusega), soovides olla mõjusam ja enda sõna maksma panna, soovis tegelikkuses P. Nle enda poolt tuntud alanduse eest vihaseisundis olles kätte maksta, sealjuures enda sõna

¹⁶⁸ HMKo 1-21-4410/59.

maksma panna. /.../ Kohtu hinnangul oli M. P.1 tekkinud isiklik viha ja sellest tulenevalt vaen ja kättemaksusooov lärmi põhjustajate vastu.¹⁶⁹ Otsuse kohaselt leidis kohus, et süüdistatav ei osanud olukorraga toime tulla ning tekitas ise endas viha, mille tõttu otsustas ta naabreid relvaga ähvardada. Nendel asjaoludel luges kohus teo toimepanduks madalal motiivil ehk vihast tingitud kättemaksuks. Lisaks arvestas kohus süü suuruse hindamisel ja karistuse mõistmisel tegu, teo intensiivsust, tagajärje raskust, puhtsüdamlikku kahetsust KarS § 57 lg 1 p 3 alusel, kahju vabatahtlikku hüvitamist KarS § 57 lg 1 p 2 ja tapmise toimepanemist alaealiste juuresolekul KarS § 58 p 13 alusel. Asjaolude koosmõjus leidis kohus, et karistust raskendavad asjaolud on oluliselt kaalukamad ja mõjutavad süü suurust suuresti ning seega mõistis kohus karistuseks 14 aastat vangistust.¹⁷⁰

Maakohtu otsus jõudis ringkonnakohtusse, kus ringkonnakohus jättis tapmise osas maakohtu otsuse muutmata ning nõustus selles osas maakohtu selgitustega. Kättemaksu motiiv käis läbi aga apellatsioonkaebusest. Süüdistatava kaitsja oli soovinud teo ümberkvalifitseerimist KarS § 115 lg 1 või KarS § 117 lg 1 järgi ning viidanud apellatsioonkaebuses Riigikohtu varasemale seisukohale, kus oli selgitatud, et tugeva hingelise erutuse seisund on isiku emotsionaalne reaktsioon ja „see on toimepanija vastutust kergendav eriline isikutunne, mis iseloomustab tema psüühikat ja emotsionaalset seisundit teo ajal“¹⁷¹. Seega võib isiku liikuvapanevaks jõuks olla kättemaksumotiiv, mida võib täiendada, kuid ei pea täiendama meeleheide, solvumine jms. Kaitsja on märkinud, et süüdistatav tundis end solvatuna ja meeleheitel ning sellest tulenevalt läks ülemisse korterisse. Maakohus hingelist erutuse seisundit ei tuvastanud ning ringkonnakohus märkis, et maakohus oli selles osas eksinud, kuid puudub alus teo ümberkvalifitseerimiseks.¹⁷² Siinkohal märgib autor, et rohkem ei olnud ringkonnakohtu otsuses kättemaksumotiivi analüüsitud ning see oli läbi käinud apellatsioonkaebusest üksnes seetõttu, et kaitsja proovis selgitada hingelise erutuse seisundi olemasolu. Seega nähtub ringkonnakohtu otsusest, et kohus nõustus maakohtu muu madala motiivi käsitlusega ning süüdistatava karistus ning süü suuruse analüüs jäi muutmata.

Autori hinnangul on võimalik maakohtu otsusest näha, et kohus on üsna põhjalikult käsitletud kättemaksu kui muud madalat motiivi ja toonud välja mitmeid selle motiivi olemasolule viitavaid fakte. Samuti nähtub otsusest, et sõltumata kergendavate asjaolude ilmnemisest on kohus pidanud karistuse mõistmisel kaalukaimateks asjaoludeks karistust raskendavaid

¹⁶⁹ HMKo 1-21-4410/59.

¹⁷⁰ HMKo 1-21-4410/59..

¹⁷¹ RKKK 1-18-10214/92 p 17.

¹⁷² TlnRnKo 1-21-4410/75.

asjaolusid. Koosmõjus objektiivsete asjaoludega on subjektiivne asjaolu mõjutanud karistust sellisel viisil, et isikule mõistetud karistus ületab sanktsiooni keskmäära ehk on 14 aastat.

Kättemaksu kui muud madalat motiivi on analüüsitud ja arvestatud ka Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi 08.01.2021 otsuses nr 1-19-9973/118, kus süüdistatavat süüdistati lisaks teistele kuritegudele KarS § 114 lg 1 p-de 1 ja 2 alusel mõrvas. Tartu Maakohus oli varasemalt teinud kohtuasjas 30.06.2020 kohtuotsuse nr 1-19-9973/97, kus tuvastas, et süüdistatav pani teo toime muul madalal motiivil. Ringkonnakohus tühistas Tartu Maakohtu otsuse KarS § 114 lg 1 p 1 järgi toime pandud mõrvas ja karistuse osas ning tegi uue otsuse karistades süüdistatavat KarS § 114 lg 1 p 1 ja p 2 alusel.

Kohtuotsuste kohaselt oli süüdistatav talle võlgu jäänud kannatanu maja põlema pannud, mille tulemusel majja jäänud kannatanu hukkus. Olukorras, kus kannatanu ei tasanud temalt alusetult nõutud võlga, vältis süüdistatava ja tema sõpradega suhtlemist ja hoidis nendest eemale, tekkis süüdistataval soov anda kannatanule õppetund. Süüdistatava tegu pidi olema õpetuseks teistele selles osas, mis võib juhtuda, kui kuritegelikule grupile raha ei anna. Ühtlasi oli süüdistataval oma suurema autoriteediga võimalik kuritegelikus noorukite grupis enda heaolu kasvatada. Maakohus tuvastas, et süüdistatav pani kuriteo toime muul madalal motiivil, tehes seda kättemaksuks nii eesmärgiga end kehtestada kui ka näidata end kuritegelikus grupis suurema autoriteedina. Raskendavateks asjaoludeks arvestas kohus samuti mõrva toimepanemist piinaval, julmal ja üldohtlikul viisil, mõrva toimepanemist kavatselt ja muul madalal motiivil. Kergendava asjaoluna arvestas kohus puhtsüdamlikku kahetsust. Nendest asjaoludest tulenevalt leidis kohus, et süüdistatava süü suurus on suur ning mõistis karistuseks 17-aastase vangistuse, mis on sanktsiooni ülemmäära lähedal.¹⁷³

Ringkonnakohtus nõustus enda otsuses maakohtu seisukohaga, et tegu on toime pandud muul madalal motiivil. Ringkonnakohus nõustus maakohtuga, leides, et süüdistatava süü suurust suurendab tema teo toimepanemise motiiv. Ringkonnakohus selgitab, et süüdistataval oli „.../soov n-ö karistada K.A. t millegi sellise eest, mis objektiivselt mingisugust „karistust“ ei väärinud. See viitab /.../ kriminaalsele ilmavaatele: ta peab end autoriteediks, kes n-ö lööb korra majja“¹⁷⁴. Seega nõustus ringkonnakohus maakohtuga muu madala motiivi rakendamise osas süü suuruse hindamisel. Ringkonnakohus tõi seoses muu madala motiiviga välja veel selle, et maakohus on ekslikult tunnistanud süüdistatava süüdi mõrvas KarS § 114 lg 1 p-de 1 ja 2 järgi

¹⁷³ TMKo 1-19-9973/97.

¹⁷⁴ TrtRnKo 1-19-9973/118 p 81.

madalal motiivil. Ringkonnakohus selgitas, et selline resolutsioon on vale ning KarS § 58 p 1 II alternatiivi alusel muu madala motiivi rakendamine on oluline karistuse mõistmise etapis. Seega ei esitata muud madalat motiivi ja teisi süü suurust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid resolutsioonis, vaid nendega arvestatakse karistuse mõistmisel. Lisaks vähendas ringkonnakohus maakohtu mõistetud karistust, kuna leidis, et süüdistatav ei olnud tegu toime pannud kavatsetult. Ringkonnakohus mõistis süüdistatavale karistuseks 15 aastat vangistust.¹⁷⁵

Eelnevatest kohtuotsustest on autori hinnangul näha, et mõlemas kohtuastmes on kohtud arvestanud karistuse mõistmisel muu madala motiivi ehk kättemaksuga. Sõltumata asjaolust, et ringkonnakohus ei ole nõustunud mitme asjaoluga, millega maakohus karistuse mõistmisel arvestas, siis on ringkonnakohus nõustunud muu madala motiivi esinemisel maakohtu põhjenduste ja selgitustega. Ringkonnakohtu nõustumine nähtub sellest, et otsuses on vaid kahe lausega kinnitatud muu madala motiivi esinemist.

Järgmisena vaatleb autor kohtuotsust, kus kohtuotsusest on käinud läbi muu madal motiiv, mis seisneb süüdistatava varasemas karistamise aluses. Tartu Maakohus tegi 21.06.2021 otsuse nr 1-20-6495/102, milles süüdistatakse kahte süüdistavat erinevates kuritegudes. Ühte süüdistatavat süüdistatakse KarS § 114 lg 1 p 4 - § 25 lg 1, 2 alusel mõrvakatses ja teist KarS § 113 lg 1 - KarS § 25 lg 1, 2 alusel tapmiskatses. Maakohtu otsus tühistati hiljem osaliselt ringkonnakohtus ning ringkonnakohus tegi selles osas uue otsuse.

Maakohtu otsuse kohaselt olid süüdistatavad proovinud vanglas koos tappa enda kaaskinnipeetavat. Kohus oli süüdistatavate karistuse mõistmise juures märkinud, et süüdistusakti kohaselt oli karistust raskendava asjaoluna välja toodud teo toimepanemine madalal motiivil KarS § 58 p 1 II alternatiivi kohaselt. Madal motiiv seisnes süüdistusakti kohaselt selles, et tapmiskatse toimepanemine oli tingitud kannatanu varasemast süüdimõistmise alusest. Kohtuotsuses ei ole kannatanu süüdi mõistmise alus avalik ning see on asendatud X-ga. Maakohus asus seisukohale, et antud asjaolu ei ole võimalik arvestada muu madala motiivina ja seega süüd suurendava asjaoluna, kuna ei ole tõestatud ning ei ole võimalik kindlalt järeldada, et just kannatanu varasem süüdimõistmise alus oli teo toimepanemise motiiv. Kohus märkis, et teo toimepanemise ajendiks võis olla ka vangide rivaalitsus või muu konflikt.¹⁷⁶ Kõrgema kohtuastme kohtulahendites muud madalat motiivi käsitletud ei olnud.

¹⁷⁵ TrtRnKo 1-19-9973/118.

¹⁷⁶ TMKo 1-20-6595/102.

Töö autori hinnangul on võimalik maakohtu otsusest näha, et kui soovitakse muud madalat motiivi rakendada karistust raskendava asjaoluna, siis peab olema motiivi olemasolu selge ja mingite asjaolude põhjal tõendatav. Kuna tegemist on raskendava asjaoluga, siis ei ole autori hinnangul võimalik seda rakendada kergekäeliselt ning just seetõttu on vaja tuvastada, et konkreetne motiiv oli teo toimepanemise ajendiks. Autor toob välja, et antud kohtuotsusest on võimalik näha, et muu madala motiivi sisustamine on jäetud vabaks ning seega võib sellena käsitleda väga erinevaid motiive. Autor ei ole tuvastanud õiguskirjandust lugedes, et kannatanu varasema karistuse alust oleks käsitletud muu madala motiivina.

Viimasena käsitleb autor kohtuotsust, kus motiivi ei arvestatud läbi KarS § 58 p 1 II alternatiivi. Viru maakohtu 17.06.2021 kohtuotsuses nr 1-20-8166/36 oli süüdistatavat süüdistatud kahes kuriteos, millest üks oli KarS § 113 lg 1 alusel tapmine. Maakohtu otsuse peale esitati apellatsioonkaebus, kuid ringkonnakohus jättis maakohtu otsuse muutmata.

Kohtuotsuse kohaselt tekkis süüdistatava ja tema elukaaslase vahel konflikt, mille tõttu hakkas süüdistatav elukaaslast peksuma. Peksmine toimus nii käte kui jalgadega ning süüdistatav lõi kannatanu üle keha asuvasse elutähtsatesse piirkondadesse. Lisaks hüppas süüdistatav selili lamava kannatanu peale, mis tekitas lisavigastusi. Kannatanu suri järgmisel päeval saadud vigastustesse. Kohus on esmalt karistuse mõistmise osas selgitanud Riigikohtu lahendile viidates, et süü suuruse hindamisel tuleb lähtuda süüteo asjaoludest, milleks on ka süüdlase käitumise motiiv ja eesmärk. Kohus selgitas väga napsõnaliselt, et arvestab karistuse mõistmisel süüdistatava isikut, tema hoiakut ja motiive. Kohus arvestas veel karistuse mõistmisel teo tagajärge, ründe iseloomu ja intensiivsust, raskendava asjaoluna KarS § 48 p-i 4 ehk asjaolu, et kuritegu pandi toime isiku suhtes, kes elas süüdistatavaga koos. Selle tulemusel mõistis kohus karistuseks vangistuse kestvusega 12 aastat.¹⁷⁷

Kohus ei põhjendanud täiendavalt motiivide esinemist või nende rakendamist, vaid ütles ühe lausega, et arvestab nendega karistuse mõistmisel. Autori hinnangul nähtus kohtuotsusest, et motiiv ei omanud karistuse mõistmise protsessis väga suurt rolli, kuna kohus mainis seda vaid väga napsõnaliselt. Süü suurust ja karistust olid mõjutanud pigem teised asjaolud ning motiiv nende kõrval oli pigem minimaalne faktor.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et muud madalat motiivi oli kohtuotsustes käsitletud rohkem, kui autor eeldas, kui hakkas tegema kohtupraktika analüüsi. Autori hinnangul on võimalik kohtuotsustest, kus käsitleti muu madala motiivina kättemaksu, näha seda, et kohtud on

¹⁷⁷ VMK 1-20-8166/36.

rõhutanud objektiivsust. Täpsemalt selgitasid kohtud, et süüdistatavates olid tekkinud mingisugused põhjendamatud emotsioonid ja eesmärgid seoses kannatanu käitumisega, mis tekitasid nendes soovi panna toime kuritegu. Kohus selgitas ühel juhul, et süüdistatav oli teo toime pannud tunde ajendil, mille esinemiseks tegelikult objektiivset põhjendust ei olnud. Teises otsuses ütles kohus, et süüdistataval oli eesmärk läbi tapmise kannatanule kätte maksta ja teda karistada, kuigi objektiivselt ei olnud kannatanu karistust väärt. Seega, kui muud madalat motiivi sisustada kättemaksuga, on üheks võimaluseks analüüsida, kas süüdistatavas tekkinud emotsioon või tema käitumise eesmärk oli objektiivselt mõistetamatu, kuna see rõhutab just motiivi erilist hukkamõistetavust.

Kohtuotsustest, kus käsitleti madala motiivini armukadedust, nähtub, et madala motiivi rakendamisel peab olema argumenteeritult põhjendatud, miks just konkreetsel juhul teo toimepanemise ajendiks olnud armukadedus on eriliselt hukkamõistetav. Kuigi armukadedus käis läbi ainult kahest kohtuotsusest, siis on autori hinnangul võimalik näha Riigikohtu selgitustest kinnitust asjaolule, et armukadeduse rakendamisele muu madala motiivina on seatud üsna kõrge lävend, kuna armukadedus võib teatud piirini olla ühiskondlikult vastuvõetav. See, millisel juhul armukadedus võiks olla eriliselt hukkamõistetav, ei ole Riigikohtu selgitustest näha.

Ühes kohtuotsuses oli kohus analüüsinud muu madala motiivina kahte asjaolu: armukadedust ja kättemaksu. Kuigi kahe erineva motiivi käsitlemine esines ainult ühes kohtuotsuses, siis kinnitab see autori hinnangul õiguskirjanduses kajastatud seisukohta, et üldjuhul on inimesel teo toimepanemisel mitu motiivi, kuid nendest üks jääb domineerivaks. Ka kohtuotsuses oli kohus märkinud, et kuna karistust raskendava asjaoluna arvestati muu madala motiivina armukadedust, siis kättemaksu kohaldamine enam asjakohane ei ole. Autori hinnangul näitab see, et kohtu jaoks on tegelikult olnud üks motiiv domineerivam ja just sellega karistuse mõistmisel arvestati.

2.5. Järeldused subjektiivsete asjaoludega arvestamisest karistuse mõistmisel

Empiirilises uurimuses läbiviidud 2021. ja 2022. aasta kohtuotsuste analüüs näitab, et tapmiste ja mõrvade puhul on Eesti kohtupraktikas subjektiivsete asjaoludena arvestatud tahtluse või motiiviga. Lisaks nähtub kohtuotsustest, et tihti kohtunikud selgitavad enne süü suuruse hindamise juurde minemist, millised asjaolud omavad tähtsust süü suuruse hindamisel. Praktikast nähtub, et suures hulgas kohtuotsustes on kohus ainult viidanud asjaolule, et süü

suurust võivad mõjutada subjektiivsed asjaolud nagu näiteks tahtlus ja teo toimepanemise motiiv. Töö autori hinnangul saab järeldada, et Eesti kohtupraktika arvestab küll subjektiivseid asjaolusid karistuse mõistmisel lähtuvalt juhtumi asjaoludest, kuid pigem tehakse seda vähe. Selline olukord võib olla tekkinud seetõttu, et süü suuruse kujunemist ei põhjendata kohtuotsustes piisava põhjalikkusega. Kuna subjektiivsete asjaolude puhul on tegemist asjaoludega, mis iseloomustavad inimese meeleseisundit, siis võib osutada nende kindlakstegemine keeruliseks ning sellest tulenevalt on kohtuotsustes komplitseeritud nende arvestamise põhjendamine.

On ilmne, et süü suuruse mõistmisel omavad peamist mõju objektiivsed asjaolud nagu tegu, teo raskus ja tagajärje raskus, kuid ei saa jätta tähelepanuta subjektiivsete asjaolude tähtsust. Subjektiivsete asjaolude abil on võimalik süüteo kõrval vaadata ka isiku meeleseisundit teo toimepanemisel ning läbi selle mõista isikule igakülgset õiglane ja proportsionaalne karistus. Nagu ka kohtupraktikast selgub, mõjutab süü suurust näiteks see, kas isik paneb teo toime impulsiivselt või ette planeeritult.

Töö autori hinnangul on võimalik empiirilises uurimuses analüüsitud kohtuotsuste põhjal, millistes mainiti karistusi raskendava asjaoluna muud madalat motiivi, järeldada, et muu madala motiiviga arvestamine nõuab kohtu poolt selget, argumenteeritud ja faktidele tuginevat põhjendust. Nagu öeldud, võib osutada subjektiivsete asjaolude kindlakstegemine keeruliseks, kuna tegemist on inimese meeleseisundiga. Kui kohtunik tahab subjektiivseid asjaolusid arvestada karistuse mõistmisel, siis peab see olema kohtuotsuses põhjendatud ning tuginema kindlatele faktidele. Inimese tegudest võib küll nähtuda, et ta pani kuriteo toime mingil motiivil, kuid kui kohus tahab sellega arvestada näiteks KarS § 58 p 1 II alternatiivi kohaselt muu madala motiivina, siis peab olema kohtu poolt veenvalt ja faktidele toetudes põhjendatud, miks on tegemist just madala motiiviga.

Kui kasutada KarS § 58 p 1 II alternatiivi raskendava asjaoluna, siis tuleb olla kindel, et tegemist on just madala motiiviga, mitte lihtsalt motiiviga. Madal motiiv on eriliselt hukkamõistetav motiiv, kuid ei eksisteeri skaalat, mis aitaks kohtunikul hinnata, mis teeb motiivi madalaks ja mis mitte. Seega tuleb taaskord mainida, et kohtunikul peab olema hea põhjendamisoskus, et oleks kohtuotsusest võimalik välja lugeda, miks on tegu muu madala motiiviga.

Uuritud kohtuotsustest, kus süü suuruse hindamisel on arvestatud ja käsitletud tahtlust, on näha õiguskirjanduses käsitletud seisukoht, et tahtluse liik omab mõju süü suurusele. Karistusseadustikus on käsitletud tahtluse liikidena otsest tahtlust, kaudset tahtlust ja

kavatsetust. Kohtupraktikast nähtub, et kui isik paneb teo toime raskeima tahtluse liigiga ehk kavatsetult, siis mõjub see süü suurust suurendavalt ja kavatsetuse puhul on isiku süü suurem kui otsese või kaudse tahtluse puhul ning vastupidi. Kohtuotsuste põhjendustest selgub, et juhul, kui isik on teo toime pannud otsese või kaudse tahtlusega ja seda on karistuse mõistmisel arvestatud, siis kohtud ei põhjenda ega arutle väga pikalt selle üle, miks see asjaolu süü suurust mõjutab, vaid pigem kohus nendib, et süü suuruse juures tuleb arvestada ka seda, et tegu pandi toime kaudse/otsese tahtlusega. Teisalt on võimalik näha, et juhul kui kohtud on karistuse mõistmisel arvestanud tahtluse liigina kavatsetust, siis on kohtud põhjendanud, miks see asjaolu süü suurust suurendab ning milles seisnes isiku kavatsetus süüteo toimepanemisel.

Kohtuotsuste puhul, kus arvestati süü suuruse hindamisel ja karistuse mõistmisel tahtlusega, on näha, et tahtluse mõju karistusele tuleb selgemalt välja juhul, kui kohus on selgelt karistuse mõistmise osa struktureerinud ja selgitanud, kuhu suunda süü suurus liigub. Kuna süü suurust võivad mõjutada lähtuvalt süüteost väga paljud asjaolud, siis võib halva struktureerituse puhul olla pea võimatu mõista, millised asjaolud avaldasid süüle rohkem mõju ja millised vähem. Autori hinnangul tuli tahtluse mõju karistusele välja hästi siis, kui kohus oli pärast mõningate süüd mõjutavate asjaolude hindamist määranud ära, kuhu suunda süü suurus liigub ning milline on esmane vahemik, kuhu karistus võib jääda. Pärast järgmiste asjaolude (nt kergendavate ja raskendavate) asjaolude välja toomist sai kohus aga mõista konkreetse karistuse. Sellise lahendusviisi korral oli lugejale selgemalt näha, kuidas süü suurus sõltuvalt asjaoludest muutus ja millised asjaolud peamiselt mõjutasid karistusi.

Töö autor peab vajalikuks märkida, et uuritud kohtuotsuste analüüsis nähtub, et kohtud kasutavad oma praktikas süü suuruse hindamisel jätkuvalt tahtluse liiki, sõltumata asjaolust, et seadus sellega arvestamist KarS § 56 lg 1 alusel ette ei näe. Kuni 2004. aastani kehtinud KarS-i kohaselt oli kohtutel kohustus karistust kergendavate ja raskendavate asjaolude kõrval arvestada tahtluse ja ettevaatamatuse liiki teo toimepanemisel. Alates 2004. aastast KarS § 56 lg 1 nende asjaoludega arvestamist ei nõua. Kohtupraktika analüüsi põhjal saab järeldada, et sõltumata seaduseteksti muudatusest, arvestavad kohtud enda praktikas süü suuruse hindamisel siiani arvestataval määral tahtluse liigiga. Selline kohtutepoolne praktika viitab autori hinnangul asjaolule, et sõltumata seaduseandja tahtest, peab kohus neid asjaolusid oluliseks süüteo toimepanemise juures ja seega leiavad kohtud, et need asjaolud võivad omada olulist mõju süü suurusele ja isiku karistusele.

KOKKUVÕTE

KarS § 56 lg 1 kohaselt on karistamise aluseks isiku süü. Karistuse kohaldamiseks on vaja kohtunikul läbida kindlad etapid, millest üheks on süü suuruse hindamine. Kuigi peamised süü suurust mõjutavad asjaolud on objektiivsed ehk teo ja tagajärjega seotud asjaolud, siis ei tohi unustada nende kõrval ka subjektiivseid asjaolusid. Subjektiivsete asjaoludega arvestamise olulisus seisneb selles, et see annab võimaluse arvestada isiku meeleseisundit teo toimepanemise hetkel. Meeleseisund võib väljenduda nii tahtluses, motiivis kui ka näiteks eesmärgis. Seega, et kohtunik saaks mõista proportsionaalse karistuse, mis on vastavuses süüteo raskusega, tuleb objektiivsete süütegu iseloomustavate asjaolude kõrval arvestada ka subjektiivseid asjaolusid. Karistuse proportsionaalsus väljendubki selles, et kohus on mõistnud karistuse, mis on vastavuses toimepandud teo ebaõiguse määraga ja sellest tuleneva isiku süü suurusega.

Magistritöö eesmärk oli välja selgitada kohtupraktika analüüsi teel subjektiivsete asjaolude mõju isiku süü suurusele ja karistusele tapmiste ja mõrvade korral Eesti erinevates kohtuastmetes. Magistritöö tugineb empiirilisele uurimusele, milles viidi läbi kohtupraktika analüüs ajavahemikul 01.01.2021 kuni 31.12.2022 Riigi Teatajas jõustunud ja avaldatud kohtuotsuste põhjal. Analüüsitavateks kohtuotsusteks valis autor otsused, millistes süüdistatavaid süüdistati KarS § 113 alusel tapmises või KarS § 114 alusel mõrvas, kuna autor eeldas, et nende kuritegude puhul võivad subjektiivsed asjaolud kõige ilmekamalt välja tulla, sest need kuriteod võivad olla rohkem mõjutatud ja ajendatud subjektiivsetest asjaoludest. Kohtuotsuste analüüsi hulka kuulusid ka katsestaadiumisse jäänud kuriteod.

Ette antud otsingukriteeriumite järgi tuvastas töö autor 88 kohtuotsust, millistest 67 kohtuotsust olid tehtud KarS § 113 alusel ning 21 kohtuotsust KarS § 114 alusel. Kuna kolmel kohtotsusel oli ainult resolutsiooni osa ning sisu osas ei olnud võimalik järeldusi teha, siis analüüsis töö autor uurimuses 85 kohtuotsust.

Lähtuvalt magistritöö eesmärgist otsiti vastust järgmistele küsimustele: 1) millised on ja võivad olla süü suurust mõjutavad asjaolud karistuse mõistmisel õiguskirjanduse ja kohtupraktika põhjal; 2) kuidas on subjektiivsed asjaolud mõjutanud Eesti kohtupraktikas tapmiste ja mõrvade korral isikute karistusi?

Esimesele uurimisküsimusele vastamiseks uuris töö autor õiguskirjandust, erialaseid teadusartikleid, Eesti Vabariigi õigusakte ja nende seletuskirju, karistusseadustiku

kommentaare ja varasemaid kohtulahendeid. Selle tulemusel leidis autor, et selleks, et kohus saaks karistust mõista, tuleb arvestada ja analüüsida konkreetse juhtumi asjaolusid ja sellest lähtudes mõista sobiv ja proportsionaalne karistus, mis vastab süüteo raskusele ja sellest tulenevalt isiku süü suurusele. Kohtu poolt mõistetud karistus on proportsionaalne, kui karistus on vastavuses lisaks toimepandud teoga seotud asjaoludele ka süüdlase olemuse ja tunnustega ning süüteoga.

Karistusseadustiku kohaselt võivad süü suurust mõjutavad asjaolud olla seaduses määratletud ja määratlemata. Kohtunikel tuleb süü suuruse hindamisel KarS § 56 lg 1 kohaselt arvestada süüteoga seotud asjaolusid, mis võivad olla nii kergendavad ja raskendavad asjaolud kui ka muud süüd mõjutavad asjaolud. Seaduses määratletud süü suurust mõjutavad asjaolud on karistust kergendavad asjaolud KarS § 57 kohaselt ja karistust raskendavad asjaolud KarS § 58 kohaselt. Määratlemata asjaolud on need, mida kohus võib arvestada KarS § 56 lg 1 esimese lause alusel.

Süü suurust mõjutavaid asjaolusid võib liigitada aga ka teisiti: objektiivsed asjaolud ja subjektiivsed asjaolud. Objektiivsed süü suurust mõjutavad asjaolud on seotud teo ja tagajärjega, kusjuures peamiseks objektiivseks süü suurust mõjutavaks asjaoluks peetakse teo raskust. Subjektiivseteks süü suurust mõjutavateks asjaoludeks peetakse neid asjaolusid, mis on seotud süüdlase isikuga ning tema meeleseisundiga teo toimepanemisel ning enne seda. Seega tuleb karistuse mõistmisel arvestada ka süüdlase sisemiste elementidega, milleks on isiku süüdlane meel ja suhtumine. Eesti kohtupraktika kohaselt võivad süü suurust mõjutavad subjektiivsed asjaolud olla näiteks tahtlus, motiiv, eesmärk ja isiku suhtumine normi.

Muuhulgas on kohtul kohustus pidada silmas süü suuruse hindamisel korduvarvestamise keeldu KarS § 59 kohaselt, mis tähendab, et süü suurust saavad mõjutada ainult asjaolud, mis ei ole koosseisule tüüpilised. Korduvarvestamise keeld seisneb selles, et kohtunik ei arvestaks süüdistatava kahjuks teatud asjaolusid topelt, kuna seadusandja on juba teatud asjaolude suhtes lahendanud karistuse küsimuse koosseisutasandil.

Eesti õigussüsteemis on karistuse mõistmisel olulisel kohal proportsionaalsuse põhimõte ning süü suuruse hindamisel arvestatakse suuremal või vähemal määral nii objektiivseid kui ka subjektiivseid asjaolusid, sõltumata sellest, kas seadus nimetab otsesõnu nende arvestamist või ei.

Teisele uurimisküsimusele vastuse saamiseks analüüsis töö autor kohtuotsuseid, kus süüdistatavaid oli süüdistatud tapmise või mõrva eest. Kohtuotsuste analüüs näitas, et kohtud

arvestavad subjektiivsete asjaoludena süü suuruse hindamisel ja karistuse mõistmisel tahtluse liikidega, milleks on kaudne tahtlus, otsene tahtlus ja kavatsetus. Kohtupraktikast nähtuvalt arvestavad kohtud subjektiivse asjaoluna ka teo toimepanemise motiivi. Õiguskirjanduse kohaselt võivad süü suurust ja karistust mõjutada ka eesmärk. Empiirilisest uurimusest selgus, et kohtud ei kasuta kõiki nimetatud asjaolusid süü suuruse hindamisel, kuid nende kasutamine on võimalik, kui süüteo esinevad vastavad asjaolud.

Kohtuotsuste analüüsist selgus, et kohus ei olnud 54 kohtuotsuse puhul karistuse mõistmisel subjektiivsete asjaoludega arvestanud ega maininud kohtuotsuses subjektiivsete asjaoludega arvestamise võimalust. Subjektiivseid asjaolusid oli karistuse mõistmise etapis analüüsitud 23 otsuses ja 8 otsuse puhul oli kohus ainult maininud võimalust arvestada karistuse mõistmisel subjektiivsete asjaoludega. Kohtud oli 17 kohtuotsuses käsitletud süü suuruse hindamisel ja karistuse mõistmisel tahtluse liiki ning 7 kohtuotsuse korral käsitletud subjektiivse asjaoluna motiivi, kusjuures ühes kohtuotsuses oli arvestatud nii motiivi kui tahtlust. Sellest tulenevalt jagas autor analüüsi läbiviimiseks kohtuotsused süü suuruse hindamisel ja karistuse mõistmisel järgnevalt:

- a) kohtuotsused, kus kohtud olid otsustes ainult maininud subjektiivsete asjaoludega arvestamise võimalust;
- b) kohtuotsused, kus kohus oli kas arvestanud või analüüsinud tahtluse liiki;
- c) kohtuotsused, kus kohus oli arvestanud või analüüsinud teo toimepanemise motiivi.

Analüüsist selgus, et ringkonnakohus oli subjektiivsete asjaoludega arvestamise võimalust märkinud 2021.–2022. aastal avaldatud kohtuotsuste puhul neljas otsuses, maakohus kolmes ja Riigikohus ainult ühes otsuses. Tahtlust oli käsitletud 12-s maakohtu kohtuotsuses süü suuruse hindamise ja karistuse mõistmise etapis. Ringkonnakohtus käis tahtlus süü suuruse kontekstis kohtuotsustest läbi viiel korral. Motiive oli arvestatud või neid oli analüüsitud neljas maakohtu otsuses, kahes ringkonnakohtu otsuses ja ühes Riigikohtu otsuses.

Kohtuotsuste analüüs näitas, et praktikas oli karistuse mõistmisel erinevates kohtuotsustes arvestatud kõikide tahtluse liikidega. KarS § 16 kohaselt on tahtlust võimalik liigitada kolmeks: kavatsetus, otsene tahtlus ja kaudne tahtlus. Et välja selgitada, kuidas tahtlus mõjutab karistust, jagas töö autor kohtuotsused lähtuvalt sellele, kui selgesti kohtunike otsusest nähtus, kuidas tahtluse liik mõjutab süü suurust ning karistust. 8 kohtuotsuse puhul oli autori hinnangul võimalik selgelt ja täpselt tänu kohtuniku selgitustele näha, kuidas tahtluse liik mõjutab isiku süüd ja karistust, samas näiteks 3 kohtuotsuse puhul oli tahtluse liigiga karistuse mõistmisel arvestatud, kuid ei olnud võimalik aru saada, kuidas tahtlus mõjutab isiku süüd ja karistust.

Kohtuotsuste analüüsist nähtus, et kui isik oli pannud teo toime raskeima tahtluse liigiga ehk kavatsetult, siis mõjutas see süü suurust suurendavalt ning isiku süü oli suurem kui otsese või kaudse tahtluse korral ning vastupidi. Kohtuotsustes, kus arvestati tahtlusega karistuse mõistmisel, oli peamiselt tahtlusega arvestamist selgitatud ühe või kahe lausega. Osadel juhtudel ei nähtunud ja ei olnud võimalik ka järeldada, kuidas subjektiivne asjaolu süü suurust ja karistust tegelikult mõjutas.

Teine subjektiivne asjaolu, mida kohtud karistuse mõistmisel arvestasid, oli teo toimepanemise motiiv. Motiivi oli käsitletud seitsmes kohtuotsuses ning nendest kuue puhul oli kohus käsitlenud teo toimepanemise motiivi muu madala motiivina KarS § 58 p 1 tähenduses. Kohtutele on jäetud vabad käed muu madala motiivi sisustamiseks, kuid selle kohaldamisele on seatud varasema Riigikohtu praktika poolt üsna kõrge standard ehk motiiv peab olema eriliselt hukkamõistetav. Madala motiivi sisustamiseks olid kohtud kasutanud väga erinevaid elemente, nagu näiteks armukadedus, kättemaks ja kannatanu varasem süüdi mõistmise alus. Kohtuotsuste analüüs näitas, et muu madala motiivi rakendamiseks peavad kohtud suutma faktidele tuginedes põhjendada, miks oli tegemist just muu madala motiiviga ning milles see väljendub. Muu madala motiivi rakendamine võib autori hinnangul osutada kohtunikele keeruliseks seetõttu, et motiivi näol on tegemist isiku meeleseisundiga ning seega on selle tuvastamine keeruline. Pealegi ei ole kohtul vaja tuvastada lihtsalt motiivi, vaid teha kindlaks, et tegemist on madala motiiviga. See, mis on madal motiiv, võib nii kohtunike kui ka ühiskonna arvates olla erinev ning ka see võib muuta muu madala motiivi rakendamise keeruliseks.

Kohtupraktika analüüs näitas ilmekalt seda, et subjektiivsete asjaoludega arvestamine karistuse mõistmisel nõuab kohtu poolt piisavat põhjendamisoskust. Kuigi subjektiivsete asjaoludega olid kohtud karistuse mõistmisel arvestanud, siis ei olnud alati ilmne, kuidas tegelikult näiteks tahtlus mõjutas isiku karistust. Kohtud peaksid kohtuotsustes julgemalt põhjendada, kuidas näiteks tahtlus mõjutab isiku süü suurust. Kui kohus ütleb, et arvestab kaudse tahtlusega süü suuruse hindamisel, siis ei nähtu, kuhu suunas süü suurus liigub. Ka parem kohtuotsuste struktureeritus aitaks kaasa subjektiivsete asjaolude mõju nägemisele karistuse mõistmisel. Kui kohus peale objektiivsete ja subjektiivsete asjaolude hindamist märgiks, kuhu vahemikku peaks karistus jääma ning peale kergendavate ja raskendavate asjaolude hindamist mõistaks konkreetse karistuse, siis oleks ka lugejale selge, millises suunas subjektiivne asjaolu süü suurust pigem liigutas ning milline roll oli sellel karistuse mõistmisel.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Eesti kohtupraktikas kohtud arvestavad süü suuruse hindamisel ja karistuse mõistmisel subjektiivsete asjaoludega, kuid alati seda ei tehta. Eesti kohtupraktika

analüüs näitas, et aastatel 2021–2022 olid peamised KarS § 113 ja KarS § 114 alusel süüdistatud isikute karistusi mõjutavateks subjektiivseteks asjaoludeks tahtluse liik ja teo toimepanemise motiiv. Karistuse mõistmisel arvestati tahtluse liikidega, kuid kohtud peaksid rohkem selgitama, kuhu suunas tahtluse liik süü suurust mõjutab, et oleks selgemalt näha, kuidas tahtluse liik karistust mõjutas. Motiivi kui subjektiivse asjaolu puhul oli näha, et muu madala motiivi sisustamine võib osutuda keeruliseks, kuna motiivi kasutamine peab olema piisavalt ja veenvalt põhjendatud.

Analüüsitud kohtuotsused näitasid, et suures osas mõjutavad kohtuotsustes süü suurust objektiivsed asjaolud ning subjektiivsetel asjaoludel on karistuse kujunemisel teisene roll.

CONSIDERATION OF SUBJECTIVE CIRCUMSTANCES IN IMPOSING PUNISHMENT IN ESTONIAN CASE LAW IN THE YEARS 2021-2022.

SUMMARY

When imposing a sentence, the court will take into account the type and level of the punishment imposed by the legislator, which is like a general assessment of the act by the legislator. It is up to the court to find the specific penalty that corresponds to the offence. The objective gravity of the offence is determined by the legislator through the types of penalties and the range of penalties provided for by law. It is the task of the judge to determine the subjective gravity of the offence and to impose a penalty on the accused within the limits established by the legislator, taking into account the circumstances of the specific offence. The task of the judge is thus to arrive at an individualised penalty through an assessment of certain and verifiable facts.

Pursuant to § 56 (1) of the Estonian Penal Code (hereinafter KarS), the basis of punishment is the guilt of the person and the mitigating and aggravating circumstances, the possibility of influencing the guilty person to refrain from committing offences in the future and the interests of the protection of the rule of law must be taken into account when sentencing. Various aspects have been discussed in case law and legal literature as factors influencing the level of guilt. The level of guilt may be influenced by objective and subjective factors, both defined and not defined by the legislator.

The aim of the thesis was to find out the impact of subjective circumstances on the amount of guilt and the punishment of a person in cases of homicide and murder in different levels of courts in Estonia.

The author of the thesis wished to find out whether judges in Estonian court practice take subjective circumstances into account when sentencing. The thesis is based on an empirical study, in which an analysis of court practice was carried out on the basis of judgments published in the Riigi Teataja between 01.01.2021 and 31.12.2022.

The judgments selected for analysis are those on homicide and murder, as the author believes that the court could analyse and take into account more subjective circumstances when sentencing for these offences. The need to take account of subjective circumstances stems from the seriousness of the crimes and the penalties, which is why it is necessary to provide a

comprehensive justification for the judgment. Both homicides and murders are committed with different motives and different types of intent, depending on whether they are planned or impulsive, for example. At the same time, they may be crimes where the motives, aims and other subjective attitudes of the individuals are extremely varied. These subjective factors may be assessed by the courts when sentencing.

In order to achieve the aim of the thesis, the author set the following research questions:

1. What are and can be the subjective factors influencing the level of guilt in sentencing based on legal literature and case law?
2. How have subjective circumstances influenced the sentencing of persons in cases of homicide and murder in Estonian jurisprudence?

The topicality of the topic of the Master's thesis stems from the fact that the concept of guilt within the meaning of Section 56(1) of the Penal Code is problematic. Namely, it is not unambiguous how the concept of guilt within the meaning of Section 56(1) of the Penal Code has been defined, as it is not clear which factors exactly fall under guilt, what must be taken into account when assessing the amount of guilt, and how they affect the punishment of the accused. Several articles analysing the concept of guilt contained in Section 56 of the Penal Code have been published in *Juridica* in 2022. The relevance of the problem was first pointed out by Anneli Soo, Associate Professor of Penal Law at the Faculty of Law of the University of Tartu, in her article "Section 56 of the Penal Code and its implementation in the practice of the Supreme Court: how clear is it how the punishment of the guilty is formed?" and the same topic is further discussed by Eerik Kergandberg in his article "The Guilt". According to the legal literature and court practice, the main factor influencing the amount of guilt is the gravity of the offence committed, but there are also a number of other factors, including subjective factors, which may influence the amount of guilt and, consequently, the penalty.

In order to answer the first research question, legal literature, professional research articles, legal acts of the Republic of Estonia and their explanatory memoranda, commentaries on the Penal Code and earlier court decisions were examined.

To apply the sentence, the judge needs to go through a number of stages, one of which is an assessment of the level of guilt. According to § 56(1) of the Penal Code, the basis for punishing a person is the guilt of the person. The degree of guilt is influenced by various circumstances, which may be subjective or objective. Although the main factors influencing the degree of guilt are objective, i.e. related to the act and the consequence, subjective factors, such as intent and

motive, must not be overlooked. By taking into account the subjective elements, it is possible to take into account the state of mind of the person at the time of the act. The state of mind may be expressed in terms of intent, motive or, for example, purpose. Thus, in order to impose a punishment proportionate to the gravity of the offence, subjective factors should be taken into account in addition to the objective elements of the offence. Proportionality is reflected in the sentence when the court has imposed a penalty that is proportionate to the degree of wrongfulness of the act committed and the degree of guilt of the person.

In order for the court to impose a sentence, the circumstances of the case must be taken into account and analysed and, on this basis, an appropriate and proportionate sentence must be imposed, which corresponds to the gravity of the offence and, consequently, to the degree of guilt of the person. The sentence imposed by the court is proportionate if it is commensurate not only with the circumstances of the offence but also with the nature and characteristics of the offender and the offence.

According to the Penal Code, the circumstances influencing the degree of guilt may be defined and undefined by law. According to § 56(1) of the Penal Code, in assessing the amount of guilt, judges must take into account the circumstances of the offence, which may be mitigating and aggravating circumstances as well as other circumstances affecting guilt. Circumstances affecting the degree of guilt, as defined by the law, are mitigating circumstances under Section 57 of the Penal Code and aggravating circumstances under Section 58 of the Penal Code. The undefined circumstances are those which may be taken into account by the court on the basis of the first sentence of Section 56(1) of the Penal Code.

However, the circumstances influencing the amount of the fine can also be classified differently: objective circumstances and subjective circumstances. The objective factors influencing the amount of fault are related to the act and the consequence, and the main objective factor influencing the amount of fault is considered to be the gravity of the act. The subjective elements are considered to be those relating to the person of the offender and his state of mind at the time of the commission of the act and before. Thus, the internal elements of the offender, namely his guilty mind and attitude, must also be taken into account when sentencing. According to Estonian case law, subjective elements such as intent, motive, purpose and the person's attitude towards the norm may influence the degree of guilt.

Among other things, the court is obliged to bear in mind the prohibition of retention of evidence under § 59 of the Penal Code when assessing the amount of the offence, which means that the

amount of the offence can only be affected by circumstances that are not typical of the offence. The prohibition of double counting is intended to prevent the judge from taking into account, to the detriment of the accused, certain circumstances twice, since the legislature has already resolved the question of the penalty for certain circumstances at the level of the composition.

The principle of proportionality plays an important role in the Estonian legal system when sentencing, and both objective and subjective circumstances are taken into account to a greater or lesser extent when assessing the level of guilt, irrespective of whether or not the law explicitly mentions their consideration.

The second research question was answered by analysing court judgments in which the defendants had been charged with manslaughter or murder. In the course of the empirical study, the author of the thesis identified 88 judgments, of which 67 were made under § 113 of the Penal Code and 21 under § 114 of the Penal Code. As three of the judgments had only a resolution part and it was not possible to draw conclusions on the content, the author analysed 85 judgments in the study.

The analysis of the judgments showed that the courts take into account the types of intentionality - deliberate intent, direct intent or indirect intent - as subjective factors when assessing the level of guilt and sentencing. The case law also shows that the courts take into account the motive for committing the offence as a subjective element. According to the case law, the degree of guilt and the penalty may also be influenced by the purpose. Empirical research has shown that not all of these factors are used by the courts to assess the level of guilt, but that they can be used if the offence involves the relevant circumstances.

The analysis of court decisions revealed that in the case of 54 court decisions, the court had not taken subjective circumstances into account when sentencing, nor had it mentioned the possibility of taking subjective circumstances into account in the judgment. Subjective circumstances had been analysed in the sentencing phase in 23 decisions, and in 8 decisions the court had only mentioned the possibility of considering subjective circumstances when sentencing. An analysis of the judgments showed that in 17 judgments the courts had considered the type of intent in assessing the amount of the offence and imposing the sentence, and in 7 judgments they had considered motive as a subjective factor, whereas in one judgment both motive and intent were taken into account.

Consequently, for the purposes of the analysis, the judgments were divided into the following categories for the purposes of assessing the level of guilt and sentencing:

- (a) judgments in which the courts had only mentioned the possibility of taking subjective circumstances into account in their judgments;
- (b) judgments where the court had either taken into account or analysed the type of intent;
- (c) judgments where the court had taken into account or analysed the motive for committing the offence.

The analysis revealed that the district court had noted the possibility of taking into account subjective circumstances in 2021-2022 in the case of judgments published in four decisions, the county court in three decisions and the Supreme Court in only one decision. Intent was discussed in 12 county court judgments at the stage of assessing the degree of guilt and sentencing. In the District Court, the intent in the context of the degree of guilt was reviewed five times. Motives were considered or analysed in four decisions of the county court, two decisions of the district court and one decision of the Supreme Court.

An analysis of the judgments showed that in practice, all types of intent were taken into account in the sentencing in different judgments. The author of the study divided the judgments according to how clearly the judges' decisions showed how the type of intent influenced the amount of the offence and the sentence. In 8 judgments, the author found that it was possible to see clearly and accurately, thanks to the judge's explanations, how the type of intent influenced the person's guilt and sentence, whereas in 3 judgments, for example, the type of intent was taken into account in the sentencing, but it was not possible to see how the intent influenced the person's guilt and sentence.

Intent can be categorised into three types: deliberate intent, direct intent or indirect intent, and the analysis of the judgments showed that if the person had committed the act with the most serious type of intent, i.e. deliberate intent, this had an increasing effect on the amount of guilt, and in the case of deliberate intent the person's guilt was higher than in the case of direct or indirect intent, and vice versa. In the judgments where intent was taken into account in the sentencing, it was mainly one or two sentences that explained the intent. In some cases, it was not apparent, and could not be inferred, how the subjective factor actually influenced the level of guilt and the sentence.

Another subjective factor that the courts took into account when sentencing was the motive for the offence. Motive had been considered in seven judgments, and in six of them the court had

considered the motive for committing the offence to be another low motive within the meaning of § 58(1) of the Penal Code. Courts have been left free to define other low motive, but the standard for its application has been set quite high by previous Supreme Court case law, i.e. the motive must be particularly reprehensible. The courts had used a wide variety of elements to establish low motive, such as jealousy, revenge and the victim's previous conviction. An analysis of the judgments showed that in order to apply the other low motive, the courts must be able to justify, on the basis of the facts, why there was another low motive and what it consisted of. In the author's view, the application of other low motive can be difficult for judges because it is a state of mind of the person and therefore difficult to establish. Moreover, the court does not need to identify a motive, but to establish that there is a low motive. What constitutes a low motive may be perceived differently by both judges and society, and this may also make it difficult to apply other low motives.

An analysis of the case law has clearly shown that taking into account subjective circumstances in sentencing requires sufficient reasoning skills on the part of the court. Although subjective circumstances were taken into account by the courts when imposing the sentence, it was not always apparent how, for example, intentionality actually influenced the sentence. Courts should be bolder in their sentencing decisions in explaining how, for example, intentionality influences the level of guilt. If a court says that it will take indirect intent into account when assessing the amount of blame, it is not clear in which direction the amount of blame is moving. Better structuring of judgments would also help to see the impact of subjective circumstances in sentencing. If, after assessing the objective and subjective circumstances, the court indicated the range within which the sentence should fall and, after assessing the mitigating and aggravating circumstances, imposed a specific sentence, it would also be clear to the reader in which direction the subjective circumstance tended to move the level of guilt and what role it played in sentencing.

To summarise, it can be said that in Estonian court practice courts take into account subjective circumstances when assessing the amount of guilt and sentencing, but this is not always done. An analysis of Estonian case law showed that in the years 2021-2022, the main subjective circumstances influencing the sentences of persons charged under § 113 and § 114 of the Penal Code were the type of intent and the motive for committing the offence. The type of intent was taken into account in sentencing, but courts should explain more about the direction in which the type of intent influences the level of guilt, in order to see more clearly how the type of intent influenced the sentence. In the case of motive as a subjective factor, it was seen that other low

level motives could be difficult to substantiate, as the use of motive must be sufficiently and convincingly justified.

The judgments analysed showed that, to a large extent, the level of guilt in judgments is influenced by objective factors and that subjective factors play a secondary role in determining the sentence.

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

1. Ashworth A. Sentencing and Criminal Justice. Sixth edition. Cambridge University Press 2015.
2. Allen, M. Textbook on Criminal Law. 12th edition. Oxford University Press 2013.
3. Allen, M. J., Edwards, I. Criminal Law. 15th Edition. Oxford University Press 2019.
4. Bagaric, M. Proportionality in Sentencing: its Justification, Meaning and Role. – Current issues in criminal justice 2000/12, No 2.
5. Berman, M. N. Proportionality, Constraint, and Culpability Criminal. – Law and Philosophy 2021/15, No 3.
6. Canton, R. Why punish? An introduction to the Philosophy of Punishment. Palgrave 2017.
7. Davis, M. How to Make the Punishment Fit the Crime. – Ethics 1983/93, No 4.
8. Ernits, M. jt. Karistusseadustiku üldosa eelnõu. Eelnõu lähtealused ja põhjendus. Tallinn: Juura 1999.
9. Goffey, G. Codifying the Meaning of ‘Intention’ in the Criminal Law. – The Journal of Criminal Law 2009/73, No 5.
10. Heilbrun, A. B., Heilbrun, L. C., Heilbrun, K. L. Impulsive and Premeditated Homicide: An Analysis of Subsequent Parole Risk of the Murderer. – The Journal of Criminal Law and Criminology 1978/69, No 1.
11. Hessick, C. B. Motive’s Role in Criminal Punishment. – Southern California Law Review 2006/80, No 1.
12. Home Office. The Corston Report. A report by Baroness Jean Corston of a review of women with particular vulnerabilities in the Criminal Justice system. Forewords 2007. Arvutivõrgus: <https://www.asdan.org.uk/media/ek3p22qw/corston-report-march-2007.pdf> (24.01.2023)
13. Horder, J. Ashworth’s Principles of Criminal Law. Eight Edition. Oxford University Press 2016.

14. Jovašević, D., Palovic, Z., Sancanin, D. Low/Base Motive as a Qualifying Circumstance of the Criminal Act of Murder. – *Journal of Eastern-European Criminal Law* 2022, No 1.
15. Kaur, S. Revisiting Intention and Motive in Criminal Law. – *International Journal of Law Management & Humanities* 2020/3, No 6.
16. Kergandberg, E. Süü. – *Juridica* 2022/9–10.
17. Kiris, R. Pikamäe, P. Sootak, J. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura 2017
18. Kriminaalmenetluse koodeksi, karistusseadustiku ja väärteomenetluse seadustikumuutmise seaduse eelnõu seletuskiri 102 SE I.
19. Kruusamäe, M. Karistuse kohaldamise etapid Eesti kohtupraktikas. Analüüs. Tartu: Riigikohtu õigusteabe osakond 2012. – https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analaysid/2012/karistuse_kohaldamise_etapid.pdf (16.03.2023).
20. Lippke, R. L. Diminished Opportunities, Diminished Capacities: Social Deprivation and Punishment. – *Social Theory and Practice* 2003/29, No 3.
21. Mason, G. The symbolic purpose of hate crime law: Ideal victims and emotion. – *Theoretical Criminology* 2014/18, No 1.
22. Madise, Ü. jt. (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 5 vlj. Tartu: Iuridicum 2020.
23. Mathias, C. W., Marsh-Richard, D. M., Dougherty, D. M. Behavioral Measures of Impulsivity and the Law. – *Behavioral Science and Law* 2008/26, No 6.
24. McHugh, J. T. Utilitarianism, Punishment, and Ideal Proportionality in Penal Law: Punishment as an Intrinsic Evil. – *Journal of Bentham Studies*, 2018.
25. Mullen, P. E. The crime of passion and the changing cultural construction of jealousy. – *Criminal Behaviour and Mental Health* 1993/3, No 1.
26. Smith, S. C. Abused Children Who Kill Abusive Parents: Moving Toward an Appropriate Legal Response. – *Catholic University Law Review* 1992/42, No 1.
27. Soo, A. Karistusseadustiku § 56 ja selle rakendamine Riigikohtu praktikas: kui selge on see, kuidas kujuneb süüdlase karistus? – *Juridica* 3/2022.
28. Sootak, J. Isikuvastased süüteod. Tallinn: Juura 2020, lk 28.
29. Sootak, J., Pikamäe, P. (koost). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 5 vlj. Tallinn: Juura 2021.

30. Sootak, J., Pikamäe, P. (koost). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2002.
31. Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2018.
32. Sootak, J. Korduvarvestamise keeld karistuse kohaldamisel. – Juridica 2016/ VIII.
33. Sootak, J. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura 2015.
34. Varygin, A. N., Efereova, I. A. Jealousy as a motive for crime. – Bulletin of the Kazan Law Institute of MIA of Russia 2022/49.
35. Von Hirsch, A. Deserved Criminal Sentences. An Overview. Hart Publishing 2017.
36. Von Hirsch, A., Jareborg, N. Gauging Criminal Harm: A Living-Standard Analysis – Oxford Journal of Legal Studies 1991/11, No 1.
37. Von Hirsch, A. Proportionality in the Philosophy of Punishment. – Crime and Justice 1992/16.

Kasutatud õigusaktid:

1. Eesti Vabariigi põhiseadus - RT I, 15.05.2015, 2
2. Karistusseadustik - RT I, 06.08.2022, 27
3. Karistusseadustik - RT I 2002, 86, 504
4. Surma põhjuse tuvastamise seadus - RT I, 11.03.2023, 89.

Kasutatud kohtupraktika teoreetilises analüüsis:

1. RKKKo 3-1-1-86-96
2. RKKKo 3-4-1-13-15
3. RKKKo 3-1-1-12-06
4. RKKKo 1-17-1629
5. RKKKo 3-1-1-76-12
6. RKKKo 3-1-1-14-03
7. RKKKo 3-1-1-99-06
8. RKKKo 3-1-1-129-13
9. RKKKo 1-15-10119
10. RKKKo1-20-6745
11. RKKKo 3-1-1-70-16
12. RKKKo 3-1-3-14-03
13. TlnRnKo 1-09-3703

Kasutatud kohtupraktika empiirilises analüüsis:

1. RKKKo 1-20-8278/95
2. RKKKo 1-20-3535/66
3. RKKKo 1-18-10214/92
4. RKKKo 1-20-3535/52
5. RKKKo 1-17-11182/234
6. RKKKo 1-19-4150/132
7. RKKKo 1-20-6745/88
8. TlnRnKo 1-20-3535/73
9. TlnRnKo 1-20-1077/65
10. TlnRnKo 1-20-8278/80
11. TlnRnKo 1-20-7671/70
12. TlnRnKo 1-19-9188/109
13. TlnRnKo 1-20-7016/82
14. TlnRnKo 1-20-3535/58
15. TlnRnKo 1-21-218/36
16. TlnRnKo 1-21-2157/44
17. TlnRnKo 1-21-210/39
18. TlnRnKo 1-20-5088/57
19. TlnRnKo 1-20-3107/70
20. TlnRnKo 1-20-4520/33
21. TlnRnKo 1-19-7969/133
22. TlnRnKo 1-19-7207/24
23. TlnRnKo 1-20-9192/90
24. TlnRnKo 1-21-1131/145
25. TlnRnKo 1-21-2077/79
26. TlnRnKo 1-21-5344/32
27. TlnRnKo 1-21-2499/51
28. TlnRnKo 1-20-6529/67
29. TlnRnKo 1-18-10214/82
30. TlnRnKo 1-21-4686/31
31. TlnRnKo 1-21-4310/72
32. TlnRnKo 1-20-8538/129

33. TlnRnKo 1-21-1494/66
34. TlnRnKo 1-20-6745/78
35. TlnRnKo 1-21-4410/75
36. TrtRnKo 1-20-6452/56
37. TrtRnKo 1-20-536/73
38. TrtRnKo 1-20-3787/36
39. TrtRnKo 1-20-426/61
40. TrtRnKo 1-21-4973/96
41. TrtRnKo 1-20-7115/88
42. TrtRnKo 1-22-915/60
43. TrtRnKo 1-20-9331/56
44. TrtRnKo 1-20-6495/145
45. TrtRnKo 1-20-8166/62
46. TrtRnKo 1-19-9973/118
47. TrtRnKo 1-20-4575/121
48. TrtRnKo 1-20-3387/141
49. HMKo 1-21-4410/59
50. HMKo 1-20-6745/62
51. HMKo 1-21-218/26
52. HMKo 1-21-1131/96
53. HMKo -20-5088/44
54. HMKo 1-21-4158/17
55. HMKo 1-21-5344/23
56. HMKo 1-22-1552/18
57. HMKo 1-22-3452/18
58. HMKo 1-21-350/24
59. HMKo 1-21-5877/29
60. HMKo 1-20-8278/53
61. HMKo 1-20-6529/54
62. HMKo 1-20-7671/56
63. HMKo 1-21-2499/37
64. HMKo 1-21-4686/21
65. HMKo 1-21-210/29
66. HMKo 1-21-2157/26

67. HMKo 1-20-4520/21
68. HMKo 1-21-1152/20
69. HMKo 1-21-1494/52
70. PMKo 1-20-7016/72
71. PMKo 1-20-8538/93
72. PMKo 1-21-2077/69
73. PMKo 1-21-5212/42
74. TMKo 1-20-6495/102
75. TMKo 1-20-4575/92
76. TMKo 1-20-3387/110
77. TMKo 1-20-536/67
78. TMKo 1-20-7115/75
79. TMKo 1-21-4973/86
80. TMKo 1-21-2909/19
81. TMKo 1-19-7207/19
82. VMKo 1-21-121/41
83. VMKo 1-20-6086/29
84. VMKo 1-21-121/62
85. VMKo 1-22-266/36
86. VMKo 1-20-8166/36
87. VMKo 1-20-6452/49
88. VMKo 1-22-915/51